

Stichting

Pensioenfonds

Openbare Bibliotheken

Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken
Akerstraat 92, 6411 HD Heerlen
Postbus 4471, 6401 CZ Heerlen
Telefoon: 088 - 116 2000

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel en Fabrieken
onder nummer 4155 0223 0000

Verslag over het boekjaar

1-1-2015 t/m 31-12-2015

Inhoud

	Pagina
Bestuur en organisatie	5
Meerjarenoverzicht	9
Bestuursverslag	
Voorwoord	11
Algemeen	12
Financiële positie van het fonds	24
Algemene en Politieke ontwikkelingen	27
Andere Fondsspecifieke ontwikkelingen	29
Risicoparagraaf	35
Beleggingen	42
Samenvatting actuariel rapport	53
Verslag Verantwoordingsorgaan over boekjaar 2015	
Reactie van het bestuur	63
Bestuurlijke terugblik op het verslag van het verantwoordingsorgaan 2014	64
Raad van Toezicht	
Rapportage Raad van Toezicht inzake 2015	67
Goedkeuring Bestuursverslag en Jaarrekening 2015	69
Reactie van het bestuur	69
Jaarrekening	
Balans per 31 december	72
Staat van baten en lasten	74
Kasstroomoverzicht	76
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	77
Toelichting op de balans per 31 december	81
Toelichting op de staat van baten en lasten	88
Risicoparagraaf	93

Pagina**Overige gegevens**

Gebeurtenissen na balansdatum	101
Financiering	101
Resultaatbestemming	102
Actuariële verklaring	103
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	105

Bijlagen

Bijlage 1: Nevenfuncties	113
Bijlage 2: Z-scores en performancetoetsen	116

Bestuur en organisatie

Bestuur	per 31 december 2015	Geboortjaar	
<i>Benoemd namens door de werknemersorganisatie</i>			
<i>FNV resp. CNV Publieke Zaak</i>			
	E.C. Grootendorst	Secretaris	1943
	Mevr. H. Yagoubi		1978
<i>Benoemd namens de Vereniging</i>			
<i>Openbare Bibliotheken (VOB)</i>			
	R.J. Pronk		1948
	Mevr. C.P.M. Teunissen	Voorzitter	1956
	Vacature		
<i>Benoemd als vertegenwoordiger van de</i>			
<i>pensioengerechtigden</i>			
	W.R. Oosterink		1942
<i>Raad van Toezicht</i>			
	Mevr. M. Meijer-Zaalberg	Voorzitter	1950
	H.J. Machielsen		1960
	R.H. Ketellapper		1953
Verantwoordingsorgaan			
	R.W. Blei	Werknemerslid, secretaris	1951
	D. van der Bijl	Werknemerslid	1953
	B. Dingemans	Werkgeverslid	1946
	F.E.M.C. van Groeninge	Werkgeverslid, voorzitter	1945
	Mevr. S.J. Lourens-van den Hout	Werknemerslid	1957
	Mevr. E. Verhagen	Lid pensioengerechtigden	1944
Dagelijks bestuur			
	E.C. Grootendorst		
	Mevr. C.P.M. Teunissen		

Aspirantledencommissie

W.R. Oosterink
R.J. Pronk Voorzitter

Geboortejaar

Auditcommissie

Mevr. A. Muresan ¹⁾ 1978
E.C. Grootendorst Voorzitter
W.R. Oosterink
R.J. Pronk

Beleggingscommissie

B. van de Belt ²⁾ 1950
E.C. Grootendorst Voorzitter vanaf 1 juli 2015
Mevr. C.P.M. Teunissen

Communicatiecommissie

De heer R.J. Pronk Voorzitter
Mevr. H. Yagoubi
Mevr. C. Oyen ³⁾
Mevr. S.J. Lourens-van den Hout ⁴⁾

Pensioencommissie

W.R. Oosterink
Mevr. C.P.M. Teunissen
Mevr. H. Yagoubi Voorzitter

1) *Mevrouw Muresan neemt als extern deskundige deel aan de Auditcommissie.*

2) *De heer Van de Belt neemt als extern deskundige deel aan de Beleggingscommissie.*

3) *Mevrouw Oyen neemt namens de Vereniging Openbare Bibliotheken als toehoorder deel aan de Communicatiecommissie.*

4) *Mevrouw Lourens neemt namens het Verantwoordingsorgaan als toehoorder deel aan de Communicatiecommissie.*

Externe organisatie

Raadgevend actuaris	Mercer (Nederland) BV Startbaan 6 1185 XR Amstelveen
Waarmerkend actuaris	Towers Watson Netherlands BV Prof. E.M. Meijerslaan 5 1183 AV Amstelveen
Accountant	Ernst & Young Accountants LLP Antonio Vivaldistraat 150 1083 HP Amsterdam
Herverzekering	ZwitserLeven N.V. Burgermeester Rijnderslaan 7 1185 MD Amstelveen
Administratie en uitvoerend actuariaat	AZL N.V. Akerstraat 92 6411 HD Heerlen
Coördinerend vermogensbeheerder	Nationale Nederlanden Investment Partners B.V. Schenkkade 65 2595 AS 's -Gravenhage
Beheerder Overlay	BMO Jachthavenweg 109k 1081 KM Amsterdam
Monitoring en custody	KAS BANK N.V. Nieuwezijds Voorburgwal 225 1012 RL Amsterdam
Compliance officer	D. Smit, namens Partner in Compliance BV Weteringschans 126 1017 XV Amsterdam

Meerjarenoverzicht

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantallen					
Deelnemers	7.210	7.435	7.980	8.389	8.803
Gewezen deelnemers	10.611	10.374	10.052	9.719	9.532
Pensioengerechtigden	5.790	5.357	5.100	4.859	4.468
Totaal	23.611	23.166	23.132	22.967	22.803
Premieontwikkeling					
OP-pakket					
Percentage pensioen bijdrage	19,50%	22,50%	22,50%	22,50%	22,50%
Verhaalspercentage ¹⁾	7,40%	8,80%	8,80%	8,80%	8,80%
Franchise per 1 januari	13.545	13.449	13.227	13.062	12.898

1) Het verhaalspercentage 1 wordt berekend over het pensioengevend salaris na aftrek van de franchise.

	2015	2014	2013	2012	2011
Financiële gegevens					
(in duizenden euro)					
Beleggingen					
Belegd vermogen	1.822.577	1.801.940	1.484.020	1.439.103	1.270.308
Beleggingsopbrengsten	25.495	305.785	20.968	184.076	135.046
Rendement op basis van total return					
(exclusief risico overlay)	2,6%	10,0%	6,7%	15,2%	-0,1%
(inclusief risico overlay)	1,6%	20,6%	1,6%	14,5%	11,9%
Reserves					
Algemene reserve	-135.212	5.346	2.115	-38.092	-87.397
Solvabiliteitsreserve	278.552	207.928	182.596	184.787	172.565
Totaal reserves	143.340	213.274	184.711	146.695	85.168
Langlopende schuld VPL-Overgangsregeling	0	3.945	5.534	5.255	0
Voorziening pensioenverplichtingen					
Eigen rekening	1.681.308	1.591.978	1.307.950	1.318.954	1.187.147
Herverzekering	6.340	6.459	6.161	6.775	6.831
	1.687.648	1.598.437	1.314.111	1.325.729	1.193.978
Overige technische voorzieningen	9.934	4.474	3.308	3.558	8.874
Bijdragen	33.664	41.590	41.576	43.132	44.316
Pensioenuitkeringen	34.907	33.544	33.247	32.458	30.954
Dekkingsgraad ¹⁾	108,4%	113,4%	114,1%	111,1%	107,1%
Beleidsdekkingsgraad	110,6%	114,9%			
Vereiste dekkingsgraad o.b.v. FTK	116,4%	113,0%	113,9%	114,0%	114,4%
Reële dekkingsgraad	90,1%	83,0%	80,0%	74,2%	70,9%
Gemiddelde rente	1,6%	1,8%	2,7%	2,4%	2,8%

1) Zie de website www.pob.eu voor een nadere toelichting op de verschillende dekkingsgraadbegrippen.

Bestuursverslag

Voorwoord

Inleiding

Alle in dit jaarverslag vermelde bedragen zijn, tenzij anders vermeld, weergegeven in eenheden van € 1.000.

Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken (POB) is opgericht op 1 januari 1957 en heeft als statutaire vestigingsplaats 's-Gravenhage. Het fonds is een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds op grond van de Wet verplichte deelneming in een Bedrijfstakpensioenfonds 2000. De verplichtstelling geldt voor iedere werknemer die in dienst is van een in Nederland gevestigde privaatrechtelijke openbare bibliotheek of een andere werkgever die door het bestuur is aanvaard als aangesloten werkgever. Het gaat steeds om instellingen die onder de werkingssfeer van de CAO Openbare Bibliotheken vallen. Bij het POB kunnen ook instellingen zijn aangesloten die daartoe een verzoek hebben ingediend en voldoen aan de genoemde voorwaarden in de statuten en de verplichtstelling.

Financiële situatie

In artikel 1 van de Pensioenwet is sinds 1 januari 2015 (nFTK) de dekkingsgraad gedefinieerd als: de verhouding tussen het vermogen inzake de bij een pensioenfonds ondergebrachte pensioenregeling of pensioenregelingen en de technische voorziening van een pensioenfonds.

De financiële positie van een pensioenfonds wordt uitgedrukt in een percentage gebaseerd op de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 achterliggende maanden. Dat is de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad dient ook maandelijks aan De Nederlandsche Bank gerapporteerd te worden.

Eind december 2015 bedroeg de aan De Nederlandsche Bank (DNB) gerapporteerde beleidsdekkingsgraad van het POB 110,6%.

Vanaf 15 juli hanteert DNB een nieuwe methodiek voor de vaststelling van de Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR is onderdeel van de rentetermijnstructuur (RTS) waarmee pensioenfonds de waarde van hun toekomstige pensioenverplichtingen en premies berekenen. Deze wijziging heeft ook gevolgen voor het afdekken van het renterisico. Uiteraard houdt het fonds rekening met deze wijziging in de berekeningsmethodiek.

Naast de DNB dekkingsgraad, die wordt vastgesteld op basis van de door DNB voorgeschreven gemodelleerde rente, stelt het fonds nog steeds een dekkingsgraad op basis van de zuivere marktrente vast. Deze dekkingsgraad wordt gehanteerd voor het nemen van beleidsbeslissingen (zoals toeslagverlening) en bedraagt per 31 december 2015 106,0%.

In dit bestuursverslag wordt separaat verslag gedaan van de financiële positie van het fonds en het herstelplan.

Algemeen

Doelstelling

De doelstelling van het POB luidt volgens de statuten:

“het treffen van pensioenvoorzieningen ter zake van ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid voor deelnemers en gewezen deelnemers aan de pensioenregeling, alsmede voor hun nagelaten betrekkingen, overeenkomstig de bepalingen van deze statuten en het pensioenreglement”.

Missie

Het POB wil een toekomstbestendig en verantwoord pensioen verzorgen voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van organisaties met een maatschappelijke doelstelling.

Het POB wil de natuurlijke partner zijn van werkgevers, (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Met zijn kennis van de sector kan het POB betrouwbare en duurzame oplossingen bieden op het gebied van collectieve pensioenregelingen. Betrouwbaarheid, kwaliteit en actualiteit vormen de basis van onze dienstverlening. Het POB staat midden in de maatschappij.

Visie

Het POB brengt pensioen dichterbij de deelnemer. Dat is terug te zien in de aandacht voor persoonlijke communicatie. Het fonds is eerlijk over (on)mogelijkheden binnen de regeling en de daaraan verbonden risico's.

Om continuïteit te waarborgen, zoekt het bestuur samenwerking met organisaties die een nauwe relatie hebben met de sector. Het POB streeft naar een toekomstbestendige pensioenregeling. De huidige regeling voldoet zo veel mogelijk aan de behoefte van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden, uitgevoerd binnen de financiële mogelijkheden die het POB daarvoor heeft.

Het pensioenvermogen wordt (maatschappelijk) verantwoord belegd in met name zakelijke waarden en vastrentende waarden. Het beleggingsbeleid is een afspiegeling van de maatschappelijke betrokkenheid van onze (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

ABTN

Het bestuur evalueert jaarlijks de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN).

In het verslagjaar is twee maal een wijziging van de ABTN besproken. In de bestuursvergadering van 23 juni is de ABTN gewijzigd vastgesteld en ingediend bij DNB. Voorts is de ABTN in de bestuursvergadering van 22 september gewijzigd vastgesteld en wederom bij DNB ingediend. De wijzigingen hadden onder andere betrekking op de gevolgen van de invoering van het nFTK per 1-1-2015 (bijvoorbeeld risicohouding en haalbaarheidstoets), de uitkomsten van de verrichte ALM studie en daarnaast op tekstuele aanpassingen.

Tevens zijn in het verslagjaar de door De Nederlandsche Bank (DNB) gevraagde self assessments inzake vastlegging van het uitbestedingsbeleid aan DNB verstrekt.

Statuten

De statuten van het POB zijn in het onderhavige verslagjaar aangepast. De laatste notariële akte dateert van 10 december 2015.

De wijzigingen betreffen:

- Het in lijn brengen van de tekst van artikel 5 met de tekst opgenomen in de ABTN alsmede de missie en visie van het pensioenfonds;
- Het doorvoeren van enkele tekstuele aanpassingen;
- Het verwerken van de naamswijzigingen van ABVAKABO FNV in FNV en de naamswijziging van CNV Publieke Zaak in CNV Connectief;
- Het vervangen van het woord 'uitvoeringsreglement' in 'pensioenreglement' in diverse artikelen;
- Een aanpassing aan de inrichting van het bestuur;

- Het toevoegen van de begrippen 'uitvoeringsreglement', 'verantwoordingsorgaan' en 'Raad van Toezicht' aan artikel 1;
- De tekst van artikel 32 lid 3 in overeenstemming brengen met het bepaalde in de Pensioenwet.

De statuten zijn aan DNB verstrekt.

Bestuur

Het bestuur bestaat, conform het bepaalde in de statuten, uit minimaal vier personen en is paritair samengesteld.

Bij aanvang van dit verslagjaar bestond het bestuur uit acht leden. De samenstelling van het bestuur is in het verslagjaar gewijzigd. De heer W.A. Feijt, vertegenwoordiger van de VOB (werkgeverszijde), is met ingang van 1 juli 2015 afgetreden als bestuurder. Dit betrof het einde van zijn maximale zittingsduur. Per 15 juli 2015 is mevrouw De Herder, ook een vertegenwoordiger van de VOB, in verband met het verstrijken van haar maximale zittingstermijn afgetreden. De VOB is verzocht opvolgers aan te reiken.

Voorts heeft de heer De Ruiter, vertegenwoordiger van FNV (werknemerszijde), te kennen gegeven zijn bestuurslidmaatschap te willen beëindigen. Het bestuurslidmaatschap van de heer De Ruiter is per 1 oktober van het verslagjaar beëindigd. Mede door het vertrek van de heer De Ruiter is door het bestuur in het vierde kwartaal uitgebreid gesproken over een verkleining van het bestuur van 8 naar 6 bestuurders. Redenen hiervoor zijn o.a. een verbeterde slagvaardigheid, efficiëntere besluitvorming en in totaliteit beperktere bestuurskosten. Hierover is tevens gesproken met de Raad van Toezicht (RvT) en het verantwoordingsorgaan (VO). Besloten is het bestuur te verkleinen naar zes personen. Dit houdt in dat per ultimo verslagjaar slechts één vacature vanuit de VOB resteert. De VOB voert thans gesprekken met mogelijke kandidaten. Naar verwachting zal er door de VOB een externe deskundige worden voorgedragen tot benoeming in het bestuur.

Dagelijks bestuur

In het dagelijks bestuur zijn de rollen verdeeld en conform de door DNB gestelde eisen voorgelegd aan DNB. Vanaf 1 januari 2015 is mevrouw Teunissen door het bestuur benoemd tot voorzitter van het Fonds, waarbij DNB eind 2014 heeft ingestemd met de voorgedragen benoeming door het bestuur.

De heer De Ruiter was tot en met 1 oktober van het verslagjaar secretaris en plaatsvervangend penningmeester. Vanaf genoemde datum bekleedt de heer Grootendorst deze functies.

De heer Feijt bekleedde tot 1 juli van het verslagjaar de functie van penningmeester en plaatsvervangend-secretaris. Na zijn aftreden heeft de heer Oosterink deze functies overgenomen.

Mevrouw De Herder bekleedde tot haar aftreden op 15 juli van het verslagjaar de functie van plaatsvervangend voorzitter. Na haar aftreden heeft de heer Pronk deze functie overgenomen.

In de eerste helft van het verslagjaar heeft mevrouw T. van Ham, als vertegenwoordiger namens de werkgevers voor de vacature in het bestuur ontstaan per 1 juli 2015 en voorgedragen door de VOB, als aspirant-lid deelgenomen in het bestuur. Zij was begonnen met opleidingen ten behoeve van het bij aanvang gewenste geschiktheidsniveau. Tevens was de toetsingsprocedure bij De Nederlandsche Bank opgestart. Mevrouw Van Ham heeft zich echter teruggetrokken als aspirant-lid. Haar redenen hiervoor waren de drukke werkzaamheden binnen de bibliotheekwereld alsmede de werkdruk vanuit het fonds.

Het bestuur vergaderde op 10 februari, 14 april (extra), 2 juni, 23 juni, 15 juli (extra), 22 september, 6 november en 8 december 2015.

Het Dagelijks Bestuur vergaderde op 20 januari, 10 maart, 19 mei, 16 juni (extra), 30 juni en 6 oktober 2015.

De taken en bevoegdheden van het Dagelijks Bestuur zijn beschreven in een mandaatregeling. Deze mandaatregeling is in het verslagjaar niet herzien.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie waaronder de bevindingen van de Raad van Toezicht, over het door het bestuur gevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst van het fonds.

Ook heeft het verantwoordingsorgaan het recht gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan het bestuur aangaande enkele met name genoemde onderwerpen, zoals het beleid inzake beloningen, de vorm en inrichting van het intern toezicht, de profielschets voor de leden van de RvT, de interne klachten- en geschillenregeling, het communicatie- en voorlichtingsbeleid en de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten. Het bestuur heeft dankbaar gebruik gemaakt van deze adviezen van het VO. Daar waar het bestuur de adviezen niet heeft opgevolgd, heeft een onderbouwde terugkoppeling plaatsgevonden naar het VO.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit zes leden, drie leden namens de werknemers, een lid namens de pensioengerechtigden en twee leden namens de werkgevers. De leden worden telkens per 1 juli benoemd voor een periode van drie jaar. Conform het rooster van aftreden waren twee leden aftredend. De aftredende leden zijn herbenoembaar, tenzij het lidmaatschap in het verantwoordingsorgaan reeds vier perioden van drie jaar heeft geduurd.

De samenstelling, taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Verantwoordingsorgaan.

De heer Blei, vertegenwoordiger namens de deelnemers, was per 1 juli aftredend maar is herbenoemd. Ditzelfde geldt voor de heer Van Groeninge, vertegenwoordiger namens de werkgevers.

Het verantwoordingsorgaan vergaderde op 19 februari, 24 maart, 21 mei, 15 juni, 23 juni, 20 augustus en 26 november 2015. In deze vergaderingen kwam onder andere aan de orde:

- de aanpassingen als gevolg van het Nftk;
- de beëindiging van de VPL regeling;
- het jaarverslag 2014;
- de jaarrekening 2014;
- de financiële positie van het POB;
- doorlopende besluitenlijst bestuur;
- de vergoedingsregeling per 1 januari 2016;
- de adviesaanvraag inzake de premie en indexatie per 1 januari 2016;
- de adviesaanvraag inzake de vergoedingsregeling per 1 januari 2016;
- concept-wijzigingen in het reglement verantwoordingsorgaan, het functieprofiel en de kandidaatstelling.

Gezamenlijk met het bestuur werd op 23 juni en 8 december vergaderd.

Gezamenlijk met de Raad van Toezicht werd op 23 juni en 8 december vergaderd.

Cursussen verantwoordingsorgaan

Het POB heeft een cursus verzorgd voor het verantwoordingsorgaan met als onderwerp “het verantwoordingsorgaan in de praktijk”. Ook is de risk map nader toegelicht alsmede een presentatie over vermogensbeheer verzorgd. Daarnaast hebben de individuele leden externe cursussen gevolgd teneinde de deskundigheid te vergroten. Het streven is dat alle leden van het VO beschikken over geschiktheidsniveau A.

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht (RvT) bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. De taak is toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van

de bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan. De verantwoording wordt opgenomen in het jaarverslag. De RvT staat het bestuur daarnaast met raad ter zijde. Besluiten van het bestuur die aan de goedkeuring van de RvT zijn onderworpen zijn onder andere:

- het jaarverslag;
- de jaarrekening;
- risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging;
- de profielschets voor bestuurders; en
- het beleid inzake beloningen, met uitzondering van de beloning van de RvT.

De samenstelling, taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Raad van Toezicht.

Voor de leden van de RvT wordt een zittingsperiode van drie jaar in acht genomen met de mogelijkheid van herbenoeming voor maximaal eenzelfde periode. De RvT beschikt over een rooster van aftreden waarbij rekening wordt gehouden met een gefaseerde beëindiging.

De zittingstermijn van de heer Machielsens is per 1 juli in het verslagjaar verstreken. De heer Machielsens heeft zich voor een nieuwe termijn beschikbaar gesteld en is door het bestuur, gehoord het verantwoordingsorgaan, herbenoemd.

Commissies van het bestuur en de Commissie van Beroep

Het POB heeft vijf vaste commissies, te weten

- de Aspirant-ledencommissie,
- de Auditcommissie,
- de Beleggingscommissie,
- de Communicatiecommissie
- de Pensioencommissie.

Deze commissies kunnen worden ondersteund door externe adviseurs.

De *Aspirant-ledencommissie* zoekt en begeleidt potentiële nieuwe bestuurders die binnen het gewenste profiel in het bestuur passen. De samenstelling, de taken en de bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Aspirant-ledencommissie.

De *Auditcommissie* richt zich op het toezicht op het fonds betreffende de instelling, handhaving en werking van de risicobeheersings- en controlesystemen en de naleving van relevante wet- en regelgeving. Tevens richt de commissie zich op de behandeling van algemene zaken, zoals de overeenkomsten met dienstverleners. De samenstelling en de taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Auditcommissie. De auditcommissie maakt gebruik van ondersteuning van een externe deskundige.

De verantwoordelijkheid voor het vermogensbeheer ligt bij het bestuur. Diverse taken zijn gedelegeerd aan de *Beleggingscommissie*, waaronder de dagelijkse aansturing van het vermogensbeheer. Daaronder wordt begrepen het monitoren van de beleggingsactiviteiten en het voorbereiden van alle besluiten op het gebied van beleggingen voor het bestuur. De samenstelling, taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Beleggingscommissie. De beleggingscommissie maakt gebruik van ondersteuning van een externe deskundige.

De *Communicatiecommissie* is ingesteld om de vormgeving en inhoud voor te bereiden van de te verstrekken informatie aan de verschillende doelgroepen binnen het fonds en is gemandateerd om de inzet van de beschikbare communicatiemiddelen te bepalen. Dit wordt vastgelegd in het Communicatiebeleidsplan van het fonds. De samenstelling en de taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Communicatiecommissie.

De *Pensioencommissie* bereidt de inhoudelijke vormgeving van de pensioenregeling voor ten behoeve van het bestuur en geeft zo nodig een nadere uitleg van de pensioenreglement dan wel andere fondsdocumenten die daar betrekking op hebben. Tevens

besteedt de Pensioencommissie aandacht aan administratief-technische vragen. De samenstelling en de taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het Reglement Pensioencommissie.

De mogelijkheid bestaat om tegen besluiten van het bestuur, als die geen algemene strekking hebben, beroep in te stellen bij de Commissie van Beroep. De leden van deze commissie mogen geen bestuurder zijn van het POB en ook geen andere band hebben met het POB. Deze commissie, die ad hoc wordt samengesteld, behandelt ingediende bezwaarschriften en brengt de beslissing op beroep en de daaraan ten grondslag liggende overwegingen ter kennis van het bestuur. Het Reglement Commissie van Beroep is in het verslagjaar gewijzigd. Hierover heeft overleg plaatsgevonden met het verantwoordingsorgaan.

Er zijn in het verslagjaar geen klachten geweest dan wel bezwaarschriften ingediend.

Uitbestede activiteiten

NN Investment Partners is de coördinator vermogensbeheer. NNIP coördineert het beleggingsbeleid binnen de daarvoor door het bestuur gestelde richtlijnen. Belangrijke taken van de coördinator vermogensbeheer zijn:

- het adviseren van het bestuur inzake het te voeren beleggingsbeleid;
- het beheer van de matching- en valuta-overlayportefeuille van het POB;
- de selectie en monitoring van operationeel vermogensbeheerders ten behoeve van het beheer van de return- en overige overlayportefeuilles;
- de administratie en rapportage inzake het gevoerde beleggingsbeleid.

Het operationeel vermogensbeheer van de overlay- en returnportefeuilles is ondergebracht bij BMO Global Asset Management (BMO, voorheen F&C), aan wie opdracht is gegeven tot het daadwerkelijke beheer van de overlayportefeuille. Daarnaast is een deel van de portefeuille ondergebracht bij meerdere andere externe partijen aan wie de opdracht is gegeven tot daadwerkelijk beheer van (onderdelen van) het vermogen van het Fonds.

De pensioenadministratie (deelnemersadministratie en pensioenbetalingen) en de financiële administratie worden uitgevoerd door AZL.

Het bestuur maakt onderscheid tussen beleid en uitvoering van het gekozen beleid als het gaat om actuariële werkzaamheden.

De raadgevend actuaaris ondersteunt het bestuur met betrekking tot beleidszaken, deze actuariële advisering is opgedragen aan Mercer (Nederland) bv.

De acties verbonden aan de uitvoering van het gekozen beleid worden verricht door de uitvoerende actuaaris die is verbonden aan AZL.

De actuariële waarmerking is opgedragen aan Towers Watson. Per 1 januari 2016 is Towers Watson gefuseerd met Willis waardoor de naam Willis Towers Watson is komen te luiden.

De controle van de administratie en de jaarrekening wordt verricht door Ernst & Young Accountants.

KAS BANK N.V. is de custodian van het POB en draagt als zodanig zorg voor de bewaarneming van de effecten van het fonds. Vanaf 2011 verricht KAS BANK N.V. ook de (externe) monitoring van het beleggingsbeleid van het POB.

Aangesloten instellingen

Bij de aanvang van het verslagjaar waren 173 instellingen (2014: 165) aangesloten. In de loop van het jaar treden instellingen toe c.q. eindigt de aansluiting van instellingen. Hierdoor komt het aantal aangesloten instellingen ultimo jaar uit op 170 (2014: 173).

Uitvoering en incassoprocedure

De aangesloten instellingen zijn aan het POB een premie verschuldigd voor de verzekering van pensioen en de daaraan verbonden kosten. De jaarlijkse premie bedraagt een door het bestuur, gehoord de raadgevend actuaire, vast te stellen percentage van het pensioengevend salaris.

De betaling geschiedt bij jaarlijkse vooruitbetaling in vier gelijke termijnen. Dit voorschot wordt binnen zes maanden na afloop van het boekjaar verrekend met de over het boekjaar definitief verschuldigde premie.

Het bestuur heeft besloten dat met ingang van 1 januari 2016 de premienota als maandelijkse afrekennota zal worden verzonden.

Voor genoemde datum ontvingen de werkgevers jaarlijks een voorschotnota die in vier termijnen diende te worden voldaan. Tussentijds ontving de werkgever een correctie op dit voorschot en een correctie van de premie over eerdere jaren. Na afloop van het jaar werd een afrekennota verzonden. Een nadeel hiervan was dat deze tussentijdse correcties de premienota's voor de werkgevers vaak onduidelijk maakten.

Voordeel van de nieuwe werkwijze is dat er direct maandelijks afgerekend wordt. De premie van de huidige maand wordt in rekening gebracht en er wordt direct afgerekend voor eventuele terugwerkende kracht wijzigingen in het deelnemersbestand. Hierdoor is voor de werkgever iedere maand direct zichtbaar wat de wijzigingen in het personeelsbestand voor gevolgen hebben gehad voor de premie.

Het POB hanteert een incassoprocedure die er op gericht is om de betalingsdiscipline bij aangesloten instellingen te handhaven.

Compliance officer

De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode door aan de gedragscode verbonden personen, waaronder de bestuurders. Het gaat dan met name om de bepalingen in de gedragscode met betrekking tot het aanvaarden van relatiegeschenken, giften, uitnodigingen, nevenfuncties, het deelnemen in andere instellingen/zakelijke relaties enzovoort. Daarnaast adviseert de compliance officer over de uitleg en toepassingen van bepalingen zoals die zijn opgenomen in de gedragscode.

Compliance laat zich verder omschrijven als het geheel van maatregelen dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, alsmede op de interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en integriteit van een pensioenfonds wordt aangetast. Ook het toezicht van DNB gaat zich meer richten op de niet-financiële componenten als het integriteitsbeleid. Het fonds beschikt onder andere over een integriteitsplan en -beleid, een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling. Ook in deze regelingen is een belangrijke rol weggelegd voor de compliance officer.

Tot 2015 was mevrouw E. Thieme, Manager Risk & Compliance bij AZL N.V., de compliance officer van het POB. AZL heeft de compliance taken met ingang van 1 januari 2015 beëindigd.

Het bestuur heeft in het verslagjaar partijen benaderd om invulling te geven aan de functie van compliance officer. Vanaf 2015 vervult de heer D. Smit, namens Partner in Compliance BV, de functie van compliance officer van het fonds.

De nevenfuncties van de aan het fonds verbonden personen zijn opgenomen in bijlage 1 bij het jaarverslag.

In het verslagjaar heeft de compliance officer ten aanzien van de naleving van de gedragscode geen bijzonderheden gemeld.

Gedragscode

Het bestuur beschikt over een gedragscode. De gedragscode is in het verslagjaar niet aangepast.

De leden van bestuur, Raad van Toezicht en verantwoordingsorgaan gaan met het oog op de naleving van de gedragsregels een individuele overeenkomst aan met het POB en ondertekenen tevens aan het einde van ieder kalenderjaar een verklaring over de juiste naleving van de bepalingen in de gedragscode in het afgelopen jaar.

Ook dit verslagjaar heeft ondertekening van de gedragscode plaatsgevonden. De aan het POB verbonden uitvoeringsorganisaties hebben verklaard dat zij een eigen gedragscode volgen die minimaal gelijkwaardig is aan de POB-gedragscode. Sinds 2012 worden de leden van de Beleggingscommissie aangemerkt als insider. Hiervoor is een insidersregeling van toepassing, die eveneens door de betrokkenen dient te worden ondertekend.

Bevordering deskundigheid

Het POB beschikt over een geschiktheidsplan en een geschiktheidsmatrix, rekening houdend met de actuele samenstelling van het bestuur, de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen en de Beleidsregel geschiktheid 2012. Tevens is rekening gehouden met de Handreiking geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie.

Gedurende het gehele jaar wordt aandacht besteed aan actuele pensioenontwikkelingen en deskundigheidsbevordering. De bestuurders hebben opleidingen gevolgd, er zijn voor hen thema-gerichte studiedagen georganiseerd en zij bezoeken regelmatig pensioenseminars en bijeenkomsten van de toezichthouder en de pensioenfederatie. Ze rapporteren hierover vervolgens aan het gehele bestuur.

Communicatie

Het bestuur acht een helder en open communicatiebeleid van belang over de ontwikkelingen en de actuele situatie van het POB. De Communicatiecommissie ziet hierop toe. Periodiek wordt het communicatieplan aangepast aan de laatste stand van zaken. In het verslagjaar is de communicatiecommissie gestart met de realisering van de nieuwe Wet pensioencommunicatie. Deels moet een invulling plaatsvinden per 1 januari 2016 en deels per 1 juli 2016. Er is een start gemaakt met pensioen 1-2-3.

Het POB werkt met een communicatiebeleidsplan 2015-2017 dat in het verslagjaar is vastgesteld. Hierbij is rekening gehouden met de reeds in 2014 aangekondigde Wet Pensioencommunicatie. In 2015 is onder andere aandacht besteed aan:

- Algemene ontwikkelingen in pensioenland;
- De ontwikkeling van de dekkingsgraad;
- Digitale informatieverstrekking / communicatie;
- Verzamelen van emailadressen van deelnemers en pensioengerechtigden;
- Een nieuwe website;
- De acties voortvloeiend uit het Klanttevredenheidsonderzoek deelnemers en pensioengerechtigden in 2014;
- Klanttevredenheidsonderzoek werkgevers;
- De gevolgen van de Wet Pensioencommunicatie;
- Digitale nieuwsalerts.

De website van het POB onderscheidt verschillende doelgroepen en biedt informatie op maat. Het POB publiceert nieuwsberichten om de belanghebbenden op de hoogte te houden van de actuele stand van zaken en nieuwe ontwikkelingen. Tevens beschikt het POB over een pensioenplanner, waarmee de individuele deelnemers nog meer inzicht krijgen in de eigen pensioensituatie en de flexibiliseringsmogelijkheden die de POB-pensioenregeling hen biedt. De website is in 2015 vernieuwd. Er zal in 2016 een aanpassing plaatsvinden.

Het POB werkt met het Uniform Pensioen Overzicht (UPO). De opgaven worden in historische volgorde bewaard op de website, zodat een deelnemer ook over voorgaande jaren de opgaven kan raadplegen. Iedere actieve deelnemer kan daartoe via de website van het POB in een beveiligde omgeving zijn eigen UPO en de opgave van de jaarlijkse waardeangroei van de pensioenaanspraken (factor A genoemd) digitaal bekijken.

Het POB publiceert sinds 2010 periodiek nieuwsbrieven. In 2015 heeft het POB twee nieuwsbrieven uitgegeven. Daarnaast werkt het POB ten behoeve van de werkgevers met digitale nieuwsbrieven en deze zijn in 2015 twee keer gepubliceerd. Ook voor de deelnemers

is een digitale nieuwsbrief mogelijk. De commissie heeft namens het bestuur een start gemaakt met het verwerken van alle bekende digitale adressen van de deelnemers.

POB-Pensioendag en voorlichtingsessies op locatie

In mei 2015 vond de POB Pensioendag plaats voor directies en P&O-functionarissen van de werkgevers. Op deze dag werden de wijzigingen in de pensioenregeling nader toegelicht alsmede aandacht besteed aan het thema pensioencommunicatie en Pensioen 1-2-3.

Op verzoek van 8 aangesloten instellingen zijn in 2015 op locatie voorlichtingsessies georganiseerd. Tijdens deze voorlichtingsbijeenkomsten is onder meer ingegaan op de organisatie en de kerncijfers van het pensioenfonds, relevante ontwikkelingen op het gebied van de financiële positie van het POB, de pensioenregeling, communicatie, website en de pensioenplanner.

Beleidsdagen

Het bestuur organiseert jaarlijks beleidsdagen. Het bestuur staat gedurende de beleidsdagen stil bij het (langetermijn)beleid van het POB en evalueert het functioneren van de betrokken externe partijen. Op deze dag is voorts de actualisering van het beleidsplan besproken. Daarnaast is een presentatie verzorgd door een externe spreker betreffende de ervaringen bij samenwerking en fusies van pensioenfondsen.

Tijdens de beleidsdagen in augustus 2015 is uitgebreid stilgestaan bij de toekomst van het fonds. In de achterliggende jaren heeft het bestuur regelmatig aandacht besteed aan dit onderwerp. Tijdens de beleidsdagen is een werkgroep Toekomst Pensioenfonds samengesteld. Deze werkgroep is bezig om een aantal zaken in beeld te brengen.

In het 4e kwartaal 2015 heeft DNB aangegeven, dat een van de belangrijke speerpunten voor 2016 de toekomstverwachting van een fonds is. Rekening houdend met de DNB speerpunten heeft het bestuur een eerste stap gezet en wordt de liquiditeit van het fonds op zowel het financieel gebied als op het beleggingsbeleid en op de leeftijdsopbouw van de deelnemers nader onderzocht. De resultaten van deze onderzoeken hebben aangegeven dat voor de eerste jaren het toekomstperspectief voor het fonds positief is. Voor de lange termijn is dit minder duidelijk.

In het 4e kwartaal heeft de firma Westerbrink het fonds inzicht gegeven in de kansen en bedreigingen van het fonds. In het eerste kwartaal van 2016 zal het bestuur deze studie afronden.

Beleidsplan 2016-2020

Het bestuur actualiseert jaarlijks het beleidsplan. Het beleidsplan omvat een analyse van de verwachte ontwikkelingen gedurende de komende vijf jaar en een overzicht van de korte- en langetermijnbeleidsvoornemens van het POB. Het beleidsplan 2016-2020 is op de beleidsdagen aan de orde geweest.

Integraal Dynamisch Beleidsplan

Het Integraal Dynamisch Beleidsplan (IDB) is in 2015 verder ontwikkeld en in gebruik genomen. Hiermee wordt aan het bestuur integraal aanvullende ondersteuning verleend bij de afwikkeling van taken. Hierdoor is het voor het bestuur mogelijk om hun taken op verantwoorde wijze in te vullen.

De implementatie van het digitale Integraal Dynamisch Beleidsplan heeft in het verslagjaar plaatsgevonden.

(Zelf)evaluatie / Functioneringsgesprekken

De voorzitter heeft in het verslagjaar functioneringsgesprekken gevoerd met de individuele bestuurders. Twee bestuurders zullen dit gesprek begin 2016 met de voorzitter voeren. Doel van deze gesprekken is inzicht te krijgen in het individuele functioneren en het collectieve functioneren van het bestuur. Indien noodzakelijk zijn er individuele afspraken gemaakt omtrent het functioneren alsmede te volgen opleidingen.

Ter voorbereiding op deze gesprekken hebben de individuele bestuurders een geschiktheidstoetsing op geschiktheidsniveau B doorlopen. De resultaten van deze toets en daarnaast het morele kompas / integriteit zijn in de individuele gesprekken betrokken.

Tijdens de beleidsdagen is een start gemaakt met de collectieve zelfevaluatie 2015/2016. Op dat moment is het governancemodel uitgebreid besproken hetgeen leidt tot de wijziging van een uitgebreidere mandatering aan de commissies. Daarnaast is aandacht besteed aan de evaluatie van het functioneren van het bestuur.

In de eerste helft van 2016 vindt het vervolg van de zelfevaluatie plaats. Enerzijds wordt specifiek aandacht besteed aan de ervaring die tot op dat moment is opgebouwd met de nieuwe governance afspraken. Anderzijds heeft de zelfevaluatie een reflecterend karakter met betrekking tot het functioneren van het bestuur.

Integere bedrijfsvoering

Het beleid van het POB is gericht op integere bedrijfsvoering overeenkomstig artikel 143 van de Pensioenwet. Daaronder is met name begrepen het beheersen van bedrijfsprocessen en -risico's, integriteit, soliditeit van het POB en het beheersen van de financiële positie over de langere termijn. In dit kader beschikt het POB over een integriteitsplan en -beleid.

Integriteitsplan en integriteitsbeleid

Het integriteitsplan en het integriteitsbeleid beschrijven het beleid ter beheersing van integriteitsrisico's die bij het POB (kunnen) bestaan. De analyse met betrekking tot de integriteitsrisico's is als bijlage bij dit plan opgenomen. De analyse is een hulpmiddel bij het zogeheten effectentypisch gedragstoezicht (ETGT) van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). De vermogensbeheerder van het POB staat ter zake van integriteit en compliance onder toezicht van de AFM. In de genoemde documenten is op systematische en eenvormige wijze nagegaan of alle vigerende beheersingsmaatregelen voldoende effect sorteren.

ALM-studie

In 2014 is in een nieuwe ALM-studie verricht. In deze studie is op dat moment –zoveel als mogelijk– rekening gehouden met de komst van de nieuwe FTK 2015 waarin de financiële opzet en het beleid van het fonds zijn getoetst en opnieuw doorgerekend. Doel van de ALM studie was te komen tot een nieuw Beleggingsbeleid dat die de toets der kritiek van het nieuwe FTK zou kunnen doorstaan. Daarnaast wordt door middel van de resultaten van de ALM studie inzicht gegeven in de (on)mogelijkheden van het beleggingsbeleid voor de toekomst. De studie is in november 2014 afgerond en heeft als basis gediend voor het in 2015 op te stellen beleggingsbeleid 2015 en verder.

In het fondsbeleid 2015 wordt rekening gehouden met de uitkomsten en conclusies van deze ALM-studie. De resultaten van de ALM studie zijn gebaseerd op de gemiddelde resultaten. Zo laat de studie zien welke kansen er zijn in een groeiende economie maar ook de resultaten als de economie slecht zal draaien. Het inzicht in deze mogelijke situaties draagt bij de zorg van het bestuur om altijd die risicomogelijkheden duidelijk in beeld te houden. Reden ook om regelmatig bij de kwartaalrapportages het bestuur inzicht te geven in mogelijke negatieve gevolgen van de ontwikkelingen op financieel gebied. (zogenaamde schokberekeningen).

De belangrijke conclusies uit de ALM-studie zijn:

- Op basis van de in de ALM gehanteerde aannames stijgt de dekkingsgraad naar verwachting in 15 jaar naar 134%. Het POB herstelt naar verwachting door het overrendement op de beleggingen en vrijval van solvabiliteit op uitkeringen. De feitelijke premie is gelijk aan de gedempte kostendeckende premie en draagt niet bij aan deze stijging.
- Naar verwachting is het POB binnen vier jaar uit het reservetekort, waarna de dekkingsgraad langzaam doorstijgt. De kans op een reservetekort op de lange termijn is ongeveer 28%. De risico's op een verder dalende dekkingsgraad zijn vooral afhankelijk van de risico's op de aandelenmarkten en een dalende rente.
- Naar verwachting kan er de komende 15 jaar gemiddeld circa 54%, inclusief eventuele kortingen, van de indexatieverwachting (prijsindex) worden toegekend.

- De feitelijke premie is gelijk aan de gedempte kostendeckende premie gebaseerd op een rekenrente van 3%. Naar verwachting zal de premie de komende jaren ongeveer gelijk blijven: het ouder worden van het actieven bestand zorgt voor een stijgende premie. Anderzijds daalt de solvabiliteitsopslag door het toenemen van de renteafdekking bij stijgende rente.

Risicobeheersing

In het kader van de integriteitsrisico's, risicoanalyse en -management analyseert het bestuur en in het bijzonder de Auditcommissie minimaal 1 x per jaar de risico's op basis van de risicoanalyse methode Focus van DNB. Deze analyse wordt vastgelegd in een beheersingsplan. Zowel de analyse als het plan beschouwt het POB als document dat doorlopend wordt bijgewerkt op basis van lopende en verrichtte activiteiten, bevindingen, vernieuwde inzichten en ontwikkelingen. De nadere uitwerking en het verdere vervolg van de acties geschiedt zoveel mogelijk in de verschillende commissies waarbij gebruik wordt gemaakt van hun specifieke expertise. Ditzelfde geldt ook –voor zover van toepassing– voor de implementatie van (nieuwe) maatregelen en/of afspraken. De wijze en frequentie van monitoring zijn afgestemd op de aard en/of het belang van het betreffende risico. Deze zijn zoveel mogelijk vastgelegd in de analyse en het plan. De commissies bewaken eveneens de acties die door de uitvoerder moeten worden opgepakt. Besluitvorming geschiedt vervolgens door het bestuur.

Het POB risicomanagement wordt ondersteund door het geldende POB beleidsplan 2016-2020.

In het verslagjaar heeft het bestuur de integriteitsrisicoanalyse nader besproken en aangepast. Een verdere verbetering van de risicoanalyse zal in 2016 plaatsvinden.

Naleving wet- en regelgeving

Het bestuur heeft geen overtredingen van wet- en regelgeving geconstateerd. In het verslagjaar zijn aan het POB geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door DNB geen aanwijzingen aan het POB gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het POB gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Uitvoeringskosten

In november 2011 heeft de Pensioenfederatie de Aanbevelingen uitvoeringskosten gepresenteerd. Hierin worden de pensioenfonds opgeroepen om de kosten van het pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten te publiceren. Deze kosten moeten naar de mening van de Pensioenfederatie volledig bekend zijn binnen het pensioenfonds en beschikbaar zijn voor deelnemers. De aanbevelingen luiden als volgt:

- Rapporteer de kosten van pensioenbeheer in euro per deelnemer.
- Rapporteer de kosten van het vermogensbeheer in % van het gemiddeld belegd vermogen.
- Rapporteer separaat (eventueel geschatte) transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen.

Het fonds deelt de mening van de Pensioenfederatie en wenst volledige transparantie te realiseren ten aanzien van de kosten. Dit gaat dus verder dan alleen de direct in de jaarrekening te verantwoorden kosten. Het transparant maken van alle kosten en mogelijk afzetten tegen een benchmark is daarbij een middel om de kosten verder te beheersen. Met onderstaand overzicht geeft het fonds gevolg aan de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

Kostenoverzicht:	2015	2014	2013	2012
Pensioenbeheer ¹⁾				
Kosten in euro per deelnemer	290,31	215,06	199,39	183,73
Vermogensbeheer				
Kosten in % van het gemiddeld belegd vermogen ²⁾	0,47%	0,50%	0,55%	0,61%
Transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen ³⁾	0,10%	0,05%	0,06%	0,04%

Opgemerkt wordt dat wijzigingen in de externe omstandigheden als gevolg van Overheidswetgeving een kostenverhogend effect hebben. De gevolgen van de wijziging van wetgeving zoals bijvoorbeeld de implementatie van de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen, de implementatie van het nFTK, de implementatie van de Code Pensioenfondsen en het Integraal risicomanagement leiden tot een kostenverhoging. Ook aan het transparant maken van met name financiële informatie en het op een zorgvuldige wijze communiceren van deze informatie zijn extra uitvoeringskosten verbonden. Hierdoor stijgen de kosten van pensioenbeheer. Met als gevolg een stijging van de kosten per deelnemer van het pensioenbeheer.

In 2013, 2014 alsmede het verslagjaar was de verdeling van de kosten vermogensbeheer per beleggingscategorie als volgt:

	2015		2014		2013	
	€	%	€	%	€	%
Vastgoed	850	0,04	1.164	0,07	1.193	0,08
Aandelen	4.421	0,23	3.542	0,22	3.481	0,24
Vastrentende waarden	2.000	0,11	2.010	0,12	2.219	0,15
Commodities	0	0,00	0	0,00	287	0,02
Kosten overlay	1.864	0,10	917	0,06	493	0,03
Kosten fiduciair beheer	945	0,05	1.045	0,06	1.052	0,07
Bewaarloon	188	0,01	126	0,01	104	0,01
Overige kosten	519	0,03	248	0,01	177	0,01
	10.787	0,57	9.052	0,55	9.006	0,61

Transactiekosten houden verband met de aan- of verkoop van beleggingsfondsen, individuele beleggingstitels en/of derivaten. Voor de individuele beleggingstitels en derivaten worden de transactiekosten niet afgerekend bij het uitvoeren van de trade en zijn als volgt geschat:

- ¹⁾ Kosten van het pensioenbeheer bestaan uit de kosten van uitbesteding, bestuurskosten en de kosten van toezicht. De totale kosten bedragen 3.774. Om de kosten per deelnemer te berekenen is conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie het aantal deelnemers gedefinieerd als de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers tellen dus niet mee.
- ²⁾ Kosten van het vermogensbeheer kunnen in twee categorieën worden onderscheiden. De eerste categorie betreft de kosten zoals die in de jaarrekening zijn verwerkt. Daaronder vallen de beheervergoeding van de vermogensbeheerder(s) en overige beheervergoedingen. Dit betreft in 2015 een bedrag van 1.133. De tweede categorie betreft kosten die rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn dus niet inbegrepen in de kosten van de vermogensbeheerder(s) zoals opgenomen in de jaarrekening. Dit betreft in 2015 een bedrag van 9.654.
- ³⁾ De transactiekosten zijn evenmin opgenomen in de jaarrekening. In 2015 betreft dit een geschat bedrag van 1.926.

Vastrentende waarden / FX spots en forwards ¹⁾

De transactiekosten zijn benaderd door het verschil tussen de transactieprijs en de midprijs op transactiemoment te berekenen. Indien deze methode niet kan worden toegepast, wanneer de midprijs niet objectief kan worden vastgesteld, worden de gemiddelde transactiekosten bepaald voor het type/asset class van het instrument, bepaald in yield termen en vertaald naar transactiewaarden (impact yield * transactiewaarde = geschatte kosten). Indien dit tevens niet mogelijk is, worden de transactiekosten gereconstrueerd door het verzamelen van nadere informatie rond transactiemoment. De transactiekosten worden gelijk gesteld met 1% van de transactiewaarde in het geval geen van bovenstaande schattingsmethodieken kan worden toegepast.

Over The Counter ²⁾ (OTC) derivaten

Voor Interest Rate Swaps (IRS'en) geldt grotendeels dezelfde logica als voor de bepaling transactiekosten voor vastrentende waarden indien de midprijs methodiek kan worden toegepast. Is dit niet mogelijk dan worden de gemiddelde transactiekosten bepaald aan de hand van het currency pair van de IRS, bepaald in yield termen en vertaald naar transactiewaarden (impact yield * transactiewaarde = geschatte kosten). Indien dit tevens niet mogelijk is, worden de transactiekosten gereconstrueerd door het verzamelen van nadere informatie rond transactiemoment. De transactiekosten worden gelijk gesteld met 1% van de transactiewaarde in het geval geen van bovenstaande schattingsmethodieken kan worden toegepast.

In de transactie- en beheerkosten zijn onder andere de kosten vermogensbeheer uit de staat van baten en lasten ad 1.133 opgenomen.

Voor de kosten die in de staat van baten en lasten zijn opgenomen worden daadwerkelijk facturen ontvangen, het resterende deel wordt ingeschat op basis van bovenstaande methodiek.

Herstelplan

Per 1 januari 2015 gelden er nieuwe financiële spelregels voor pensioenfondsen. Daarin zijn ook verplichtingen opgenomen waaraan de financiële positie moet voldoen. Volgens die regels is de financiële positie niet goed genoeg. Er zijn te weinig buffers voor de lange termijn.

Het fonds is per 1 januari 2015 in een situatie van reservetekort geraakt. Het fonds moest vóór 1 juli 2015 een nieuw herstelplan indienen bij toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB).

Het tekort is vastgesteld door de beleidsdekkingsgraad af te zetten tegen het vereist eigen vermogen conform de rekenregels onder het nieuwe FTK. Het bestuur heeft dit bij DNB gemeld en, conform de wettelijke regels, voor 1 juli 2015 een herstelplan ingediend. DNB heeft op 21 augustus aangegeven in te stemmen met het herstelplan. Het herstelplan is daarmee definitief. Het herstelplan moet jaarlijks, zolang van toepassing, voor 1 april van enig jaar worden ingediend bij DNB.

Wat betekent het nieuwe herstelplan?

De nieuwe pensioenregels zorgen er in algemene zin voor dat het pensioen stabiel wordt. De kans dat het (opgebouwde) pensioen plotseling en fors wordt verlaagd, is kleiner dan onder de oude pensioenregels. Tegelijk wordt het lastiger om de pensioenen te verhogen, want de regels daarvoor zijn strenger geworden.

In het herstelplan legt een pensioenfonds vast welke maatregelen het fonds wil nemen om zijn financiële positie te verbeteren. De financiële positie van een pensioenfonds wordt uitgedrukt in een percentage gebaseerd op de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 achterliggende maanden. Dat is de beleidsdekkingsgraad. Op basis van het nieuwe herstelplan moet deze dekkingsgraad 129,7% zijn eind 2026. Dit is in lijn met de nieuwe regels voor pensioenfondsen.

1) *FX contract. Engelse naam voor een valutatermijncontract, dat kan worden verhandeld middels een Forward (=Engelse term voor een niet-gestandaardiseerd contract tussen twee partijen om een asset te kopen en verkopen op een afgesproken moment in de toekomst) of een spot contract waarbij de aan- en verkoopdatum afhankelijk is van het gekozen instrument. Voor een valutatermijncontract geldt dat de spotdatum twee werkdagen dagen na het transactiemoment is.*

2) *De Engelse term voor effectentransacties tussen professionele marktpartijen onderling en waarvan aanbod en handel niet op een centrale gereguleerde marktplaats, de beurs, gebeuren. De afwikkeling van deze transacties (clearing) kan men onderling afspreken.*

In het herstelplan zijn maatregelen opgenomen, waarbij goed gekeken is naar de evenwichtige belangenafweging voor alle betrokkenen bij ons pensioenfonds. Het verlagen van de (opgebouwde) pensioenen voor (oud-) werknemers of pensioengerechtigden is opgenomen als uiterste redmiddel. Het fonds probeert met andere maatregelen de situatie te verbeteren, bijvoorbeeld door het verhogen van de premie, het niet verhogen van de pensioenen of een verlaging van de jaarlijkse opbouw.

Welke maatregelen beschrijft het POB in het herstelplan?

Het fonds heeft gekozen voor een hersteltermijn van 10 jaar. Deze relatief lange termijn zorgt ervoor dat de gevolgen voor alle deelnemers beperkt blijven. Het POB wil de kans op het verlagen van de pensioen(aanspraken) zo veel mogelijk beperken. Door de lange hersteltermijn is er sprake van een evenwichtige belangenafweging tussen de actieve deelnemers, de oud-deelnemers en de pensioengerechtigden.

Om de dekkingsgraad weer op het vereiste niveau te krijgen, kan het fonds een aantal maatregelen nemen. De nadruk ligt daarbij op kán. Het feit dat de maatregelen vastliggen, betekent niet dat ze ook daadwerkelijk worden toegepast. Het bestuur besluit dat op basis van de financiële positie van het fonds en in overleg met de sociale partners:

– *Maatregel 1: Geen toeslagverlening*

Per 1-1-2014 heeft het POB de pensioenen en pensioenaanspraken verhoogd met 1%. Per 1 januari 2015 en 1 januari 2016 was er geen sprake van een verhoging. Naar verwachting zal –als gevolg van de nieuwe regelgeving– de komende jaren geen verhoging van de pensioenen gebeuren. Daarmee worden pensioenen en pensioenaanspraken feitelijk minder waard, indien de prijzen wel blijven stijgen.

– *Maatregel 2: Aanpassen premiebeleid*

In 2015 is de premie vastgesteld op 19,5% van de som van alle salarissen. De sociale partners kunnen besluiten om de premie te verhogen, als blijkt dat de financiële positie van het fonds niet verbetert.

– *Maatregel 3: Aanpassen beleggingsbeleid*

Het POB hanteert een voorzichtig beleggingsbeleid. Op termijn kan worden besloten risicovoller te beleggen. De kans op een hoger rendement groeit dan, maar de kans op een lager rendement wordt ook groter. En daarmee ook de kans op het korten van de pensioenen en aanspraken.

– *Maatregel 4: Verlagen pensioenen en pensioenaanspraken*

De uiterste maatregel is het verlagen van de pensioenen en pensioenaanspraken. Het mag duidelijk zijn dat het fonds deze maatregel alleen in uiterste nood in zal zetten.

Financiële positie van het fonds

Premiebeleid

De financiering van de aanspraken is steeds gebeurd door middel van koopsommen. De middelen voor de financiering van de aangegane verplichtingen haalt het POB uit ontvangen premies en beleggingsrendement.

Het premiepercentage in 2015 is 19,5% en betreft alleen pensioenpremie. In de jaren vóór 2015 werd er tevens 2% premie voor de VPL-regeling geheven. Deze premie wordt met ingang van 1 januari 2015 niet meer geïnd. De VPL-regeling is per 1 januari 2015 door de sociale partners beëindigd.

De totale kostendekkende premie bedraagt in 2015 € 41,3 miljoen.

De totale gedempte kostendekkende premie bedraagt in 2015 € 33,8 miljoen.

De totale feitelijke premie bedraagt in 2015 € 33,7 miljoen.

Toeslagbeleid (Indexatie)

Het POB streeft er naar ieder jaar het pensioen te verhogen met de prijsontwikkeling. Uitgangspunt is de ontwikkeling van de consumentenprijsindex, reeks alle huishoudens, zoals deze zich heeft ontwikkeld in de periode september-september voorafgaand aan het tijdstip van toeslagverlening. Deze verhoging wordt in beginsel gemaximeerd op de algemene salariswijzigingen conform de CAO OB gedurende 1 januari tot en met 31 december in het voorgaande jaar.

Het pensioen is per 1 januari 2016 niet verhoogd. Op basis van vastgesteld beleid zou een verhoging mogelijk zijn van afgerond 0,1% (0,07%). Het bestuur heeft besloten deze verhoging niet toe te kennen. Overwegingen hiervoor zijn:

- Een indexatie van 0,1% heeft nauwelijks effect voor betrokkenen en verwerking hiervan brengt relatief hoge uitvoeringskosten met zich mee.
- De actuele dekkingsgraad bevindt zich op het moment van het nemen van het besluit op een lager niveau dan de beleidsdekkingsgraad en geeft aanleiding om terughoudend te zijn in de toeslagverlening, ook omdat het pensioenfonds zich nog in herstel bevindt.
- De doorontwikkeling van de UFR heeft de komende periode een negatief effect op de dekkingsgraad.

Op het voorwaardelijke toeslagbeleid bestaat een uitzondering. Een beperkt aantal deelnemers ontvangt een onvoorwaardelijke toeslagverlening op basis van de salarisstijgingen. Op de opgebouwde pensioenaanspraken van deze specifieke groep verzekerden wordt jaarlijks toeslag verleend conform de ambitie (de loonontwikkeling volgens de CAO Openbare Bibliotheken); hiervoor is een voorziening getroffen. Voor de deelnemers met een onvoorwaardelijke toeslagverlening geldt een verhoogde premiebijdrage (10% van de salarissom).

In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen voor de jaren waarin geen volledige toeslagverlening heeft plaatsgevonden, met het oog op mogelijke toekomstige inhaaltoeslagen.

Toekenningsdatum	Toeslag CPI	Toeslag cf CAO OB	Toeslag bij 100% toekenning cf het Pensioen- reglement	Reeds toegekend	Mogelijke inhaaltoeslag o.b.v. het POB Pensioen- reglement ¹⁾
1 januari 2012	2,60%	1,25%	1,25%	0,00%	1,25%
1 januari 2013	2,90%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2014	1,60%	1,25%	1,25%	1,00%	0,25%
1 januari 2015	0,90%	1,50%	0,90%	0,00%	0,90%
1 januari 2016	0,60%	1,50%	0,60%	0,00%	0,60%

1) De jaarlijkse toeslagverlening wordt in beginsel verleend op basis van de consumentenprijsindex maar is gemaximeerd op de algemene salariswijzigingen conform de CAO Openbare Bibliotheken.

Herverzekering

Het POB heeft het aan de pensioentoezeggingen verbonden overlijdensrisico en arbeidsongeschiktheidsrisico gedeeltelijk bij een verzekeraar in dekking gegeven in de vorm van een stop loss-herverzekering. De stop loss-herverzekering dekt de schade uit overlijden en arbeidsongeschiktheid voor zover deze schade het eigen behoud (150% van de jaarpremie voor deze verzekering) te boven gaat. Als het contract eindigt, worden alle uitstaande vorderingen en schulden vereffend. Vervolgens vervallen alle wederzijdse verplichtingen, rekening houdend met het uitlooprisico.

Pensioenregeling

Standaardreglement 2015

De pensioenregeling kent sinds 2015 één standaardreglement. Dit is per 1 januari 2015 als gevolg van wettelijke wijzingen gewijzigd. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- De pensioenleeftijd is verhoogd naar 67 jaar.
- De verhoging van de pensioenleeftijd naar 67 jaar leidt tot wijziging van het opbouwpercentage dat fiscaal gezien maximaal is toegestaan. Het opbouwpercentage voor jaarlijkse opbouw van ouderdomspensioen wijzigt van 1,84% (uitgaande van pensioenleeftijd 65) naar 1,875% (uitgaande van pensioenleeftijd 67).
- de maximering van het pensioengevend salaris op € 100.000 bij een volledig dienstverband.

Het standaardreglement geldt voor deelnemers geboren vanaf 1 januari 1950 of in dienst na 31 december 2005. Deelnemers kunnen onder voorwaarden de ingang van het ouderdomspensioen vervroegen of uitstellen.

Er wordt algemeen een partnerpensioen opgebouwd ter grootte van 70% van het ouderdomspensioen. Voor het partnerpensioen wordt een aparte spaarpot gevormd, die op de pensioendatum desgewenst kan worden omgezet in extra ouderdomspensioen.

Overgangsreglement

Met ingang van 1 januari 2015 is het overgangsreglement komen te vervallen. Het overgangsreglement is per 1 januari 2014 laatstelijk gewijzigd en vervalt per 1 januari 2015. De deelnemers in deze regeling hebben in 2014 de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar bereikt. Er zijn per genoemde datum derhalve geen deelnemers meer in dit reglement. Voor deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 is de pensioenregeling inclusief de wijzigingen per 1 juli 2005 van kracht gebleven. Het POB heeft hiervoor gebruik gemaakt van een specifieke overheidsmaatregel die het mogelijk maakt om voor alle deelnemers geboren vóór 1950 de oude fiscale regels voor pensioenopbouw te laten blijven gelden. Door gebruik te maken van deze niet-verplichte mogelijkheid, is de pensioenregeling intact gebleven voor de categorie deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 én in dienst op 31 december 2005.

Overgang prepensioen

De opbouw van prepensioen is per 1 januari 2006 beëindigd voor de deelnemers geboren vanaf 1 januari 1950 als gevolg van wettelijke maatregelen. De opgebouwde aanspraken blijven behouden en zijn met instemming van de deelnemer overgeheveld naar het levenslange ouderdomspensioen. Als vervanging van de VUT-CAO, waarin het opgebouwde prepensioen werd aangevuld, wordt het ouderdomspensioen voorwaardelijk verhoogd.

VPL-Overgangsregeling (VUT, Prepensioen en Levensloop)

Sociale partners hebben besloten de VPL-regeling af te schaffen per 1 januari 2015. Werknemers die aanspraak kunnen maken op de VPL-regeling, hebben tot 15 juni 2015 de tijd gekregen om van dit recht gebruik te maken op basis van een overgangsregeling met de mogelijkheid tot indiening van een aanvraag daartoe vóór 15 april 2015 bij de pensioenadministratie van het POB.

131 deelnemers hebben gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

Pensioenregeling vanaf 2016

Overleg en besluitvorming sociale partners

In 2015 heeft het POB-bestuur vier gezamenlijke overleggen met de sociale partners georganiseerd. Gesproken werd onder andere over een mogelijke overgang op een andere premiesystematiek per 1 januari 2016, de toekomstbestendigheid van de pensioenregeling en de daarbij behorende voorwaarden en premie, mogelijke aanpassingen in de pensioenregeling, de aanvangshaalbaarheidstoets, de opdrachtaanvaardingsovereenkomst per 1 juli 2015 en een nieuwe opdrachtaanvaardingsovereenkomst per 1 januari 2016.

Implementatie

De wijzigingen in de pensioenregeling moeten in het systeem van de administrateur worden verwerkt. De administrateur is in voorgaande jaren gestart met het ontwikkelen van een nieuw en moderner systeem. De implementatie zal in het eerste kwartaal van 2016 worden afgerond.

Algemene en Politieke ontwikkelingen

Het verslagjaar werd gekenmerkt door diverse, nieuwe wettelijke maatregelen. Geen onderdeel van het complexe pensioenbedrijf werd 'gespaard'. Hiermee onderscheidt het onderhavige jaar zich overigens niet van de voorgaande jaren. Het aanvullende pensioenterrein staat permanent in de politieke en maatschappelijke belangstelling. Dat de primaire verantwoordelijkheid bij sociale partners ligt, is een steeds minder gehoorde opvatting.

Op het terrein van de financiering van de aanvullende pensioenen trad halverwege het jaar het nieuwe Financiële Toetsingskader (FTK) in werking, terwijl de communicatie onderwerp werd van diverse nieuwe wettelijke voorschriften. Aan de uitvoeringskant van het pensioenbedrijf kan in dit verband onder meer gewag worden gemaakt van de introductie van het algemene pensioenfonds (APF) voor ondernemingspensioenfonds, verruiming van de rol van de ondernemingsraad en onderzoek naar de toegevoegde waarde van de toepassing van de 'organisatie van openbaar belang'-status op pensioenfonds.

Voorts kwam de werking van DC-regelingen door de lage rentestand onder druk te staan, werd als noodmaatregel de voormalige 'pensioenknip' weer van stal gehaald, terwijl verder aan een structurele oplossing wordt gewerkt. Op voornoemde en andere (niet-) wettelijke ontwikkelingen wordt hierna ingegaan.

Nieuw Financieel Toetsingskader en het vervolg

Het FTK is na een lange voorgeschiedenis in het verslagjaar door de pensioenfonds in twee fasen geïmplementeerd. Met ingang van 1 juli 2015 werden met name de actuariële en bedrijfstechnische nota en de uitvoeringsovereenkomst aangepast. Uiterlijk op 1 oktober 2015 moesten de fondsen hun risicohouding hebben bepaald en diende de zogenaamde aanvangshaalbaarheidstoets te zijn uitgevoerd.

Het nieuwe FTK had primair tot doel om financiële schokken beter te kunnen opvangen en te zorgen voor een stabiele ontwikkeling van de pensioenaanspraken en -rechten. Desondanks blijft het onrustig op het aanvullende pensioenterrein en leidt de voortdurende rentegevoeligheid van het pensioensysteem tot discussies in de media, bij politieke partijen en belanghebbendenorganisaties.

De hiervoor bedoelde omstandigheden hebben voeding gegeven aan de opvatting dat het nieuwe FTK in het kader van de hervorming van het stelsel zeker geen (voorlopig) 'eindstation' zal kunnen zijn. Staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) kondigde, onder verwijzing naar een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, een discussie aan over de toekomstbestendigheid van het huidige stelsel c.q. de houdbaarheid in de 21e eeuw. In het begin van het verslagjaar werd een in 2014 gestarte Nationale Pensioendialoog met conclusies afgerond, in het voorjaar gevolgd door een SER-advies met enige alternatieve uitkeringsystemen. Genoemd adviesorgaan kondigde bovendien nader onderzoek aan naar de mogelijkheden van een systeem van opbouw van persoonlijk pensioenvermogen, gecombineerd met collectieve risicodekking. Ondertussen zond het kabinet een brief naar de Tweede Kamer met de hoofdlijnen van een nieuw pensioenstelsel.

Wet verbetering pensioencommunicatie onomstreden

Het is bekend dat het pensioenstelsel in de loop der jaren bijzonder complex is geworden en inmiddels moeilijk uitlegbaar. Er bestond dan ook geen noemenswaardige weerstand tegen een pakket maatregelen ter verbetering van de communicatie. Deze maatregelen zijn op 1 juli 2015 ingegaan en zullen fasegewijs in werking treden. Enkele maatregelen worden derhalve in het eerstvolgende boekjaar opgepakt. De wet beoogt onder meer een grotere rol voor de werkgever(s), vergemakkelijkt de introductie van digitale communicatie, verlangt een gesegmenteerde benadering van de doelgroepen en introduceert de normen 'evenwichtig' en 'correct' in de wijze van communiceren. Daarnaast zijn de functionaliteiten van het Pensioenregister uitgebreid en worden nog nieuwe toegevoegd.

Algemeen pensioenfonds sluit beter aan bij behoeften

Het aantal pensioenfondsen in Nederland neemt nog steeds af. De toegenomen werkdruk en eisen ten aanzien van geschiktheid en betrouwbaarheid van bestuurders maken het steeds moeilijker om zelfstandig en tegen redelijke uitvoeringskosten te functioneren. Al jaren wordt gezocht naar mogelijkheden tot samenwerking tussen pensioenfondsen. Een met dit doel wettelijk mogelijk gemaakt multi-ondernemingspensioenfonds bleek in de praktijk niet te voldoen. Aan het einde van het verslagjaar is daarom het algemene pensioenfonds (APF) geïntroduceerd. Dit juridische vehikel lijkt meer kans van slagen te maken. Al voordat een en ander operationeel kan worden gemaakt, is er veel belangstelling voor deze uitvoeringsvorm aan de dag gelegd. Behoud van eigen identiteit binnen een groter samenwerkingsverband is een belangrijk aspect.

De vergunningseisen en -procedure zijn aan het slot van het verslagjaar door DNB gepubliceerd, de vergunningverlening moet in het begin van het komende jaar nog zijn beslag krijgen. Dan wordt ook nadere wetgeving verwacht om verplicht gestelde bedrijfstakpensioenregelingen bij een APF te kunnen onderbrengen, zonder dat de EU-mededingingsregels in het gedrang komen.

Systematische aanpak integriteitsrisico's en belangenverstremgeling, andere toezichtthema's

Aan het einde van 2014 dienden de pensioenfondsen bij DNB de resultaten in van een self assessment belangenverstremgeling. Vervolgens publiceerde de toezichthouder in het begin van het onderhavige verslagjaar sector-breed de resultaten van dit assessment en was er aanleiding om de toezichteisen te verduidelijken. Gedurende het gehele verslagjaar bleef dit onderwerp op bestuursniveau aandacht vragen. Uiteindelijk hebben de fondsbesturen de risico's met betrekking tot de belangverstremgeling systematisch in kaart gebracht en uitgebreid naar alle integriteitsrisico's. De vorenbedoelde systematische aanpak heeft erin geresulteerd dat de fondsbesturen voor zichzelf hebben vastgesteld wat de betreffende risico's inhouden, heeft een beoordeling plaatsgevonden wat betreft de kans dat deze risico's optreden, gevolgd door een inschatting van de mogelijke financiële en immateriële impact van die risico's. Daarna zijn in die systematiek de houdbaarheid van de beheersingsmaatregelen onderzocht, eindigend in een goed overzicht van welke risico's het bestuur accepteert en welke niet. Het gehele proces heeft geleid tot een groter bewustzijn van deze risico's, de bestuursverantwoordelijkheid kon -beter dan voorheen- worden waargemaakt.

Voorts is in het verslagjaar een aantal pensioenfondsen door DNB benaderd om onderzoek te doen naar hun zelfstandig bestaansrecht en continuïteit. De kring van pensioenfondsen die hiertoe opdracht kregen, wordt in het volgende boekjaar naar verwachting nog verbreed.

Het is inmiddels gebruikelijk geworden dat DNB en Autoriteit Financiële Markten (AFM) voortijdig de speerpunten van hun toezichtbeleid in enig jaar met de sector communiceren. Van de fondsbesturen wordt bijzondere aandacht voor de betreffende onderwerpen verwacht. In het verslagjaar stonden, behalve integer en transparant handelen, professionalisering van de governancestructuur en evenwichtige belangenafweging bij de premievaststelling centraal.

Andere Fondsspecifieke ontwikkelingen

Btw-(koopel)vrijstelling en Resultaten onderzoek BTW-situatie

Het fonds was tot 1 januari 2015 vrijgesteld van Btw over diensten die werden afgenomen van de uitvoeringsorganisatie.

Per 1 januari 2015 is de Nederlandse fiscale wetgeving gewijzigd en wordt pensioenadministratie expliciet uitgesloten van de toepassing van de koopelvrijstelling. Hiermee is de wet in strijd met Europese richtlijnen. De uitvoeringsorganisatie heeft onderzocht of een juridische procedure tegen het vervallen van de koopelvrijstelling haalbaar is en zich hierbij laten adviseren door juridische specialisten. De koopelvrijstelling is gebaseerd op een combinatie van Europese richtlijnen aangevuld met afspraken met de Belastingdienst. Het voeren van een procedure tegen het vervallen van de koopelvrijstelling is niet zinvol gebleken, met name doordat alle afspraken met de Belastingdienst zijn ingetrokken.

Het bestuur heeft mede naar aanleiding van de vervallen koopelvrijstelling besloten om de gehele Btw-situatie van het fonds in kaart te laten brengen. Dit onderzoek is verricht door Deloitte.

Het bestuur heeft bezwaar aangetekend bij de Belastingdienst over het heffen van Btw over de kosten verbonden aan het beleggingsbeleid. Deze procedure loopt nog en kan nog enige jaren in beslag nemen voordat een uitspraak is verkregen.

Uit nader onderzoek en rekening houdend met de gemaakte inschatting van kosten en baten heeft het POB in december van het verslagjaar besloten om niet voor jaareinde 2015 nog om teruggaaf over het jaar 2010 te verzoeken.

Premiebesluit 2015

Voor de premievaststelling is maatgevend hoe de pensioenregeling vanaf 1 januari 2015 is vormgegeven. Door aanpassing van het fiscale pensioenkader is de pensioenregeling aangepast. De pensioenleeftijd is op 67 jaar gesteld, waarbij het jaarlijks opbouwpercentage van het ouderdomspensioen is gewijzigd naar 1,875%. Deze 1,875% is het fiscale maximum dat verbonden is met de leeftijdsgrens van 67 jaar. Het fonds is verplicht een kostendekkende premie te heffen. Bij deze kostendekkende premie wordt uitgegaan van een gedempte rentevoet. De gedempte premie werd vanaf 2009 gebaseerd op een rentevoet van 4%, op basis van het afgerond gemiddelde van de afgelopen 60 maanden rentetermijnstructuur (RTS). Vanaf boekjaar 2014 is de gedempte rentevoet verlaagd naar 3%, omdat in de achterliggende jaren de rente is gedaald.

Uit berekeningen blijkt dat een premiepercentage van 19% zou volstaan. Net als voorgaande jaren acht het bestuur het gewenst om enige prudentie aan te houden bij de vaststelling van het premiepercentage. De veroudering van het deelnemersbestand is onzeker, met vermoedelijk veel uitdiensttredingen in de komende boekjaren. Daarnaast is de actuele rente lager dan de gedempte rentevoet en moet een herstelplan worden gemaakt, waarbij het wenselijk is dat de premie bijdraagt aan herstel. Om deze reden heeft het bestuur de premie op 19,5% vastgesteld. Absoluut gezien is de feitelijke premie voor 2015 hierdoor niet in dezelfde mate gedaald, als op grond van de verminderde opbouw verwacht mocht worden.

Het bestuur is van mening dat er sprake is van evenwichtigheid, ondanks de beperking van de premiedaling. Nieuwe aanspraken van de deelnemers vergen weliswaar een hogere kostprijs, maar de slapers en pensioengerechtigden worden ook getroffen door de verzwaarde reservering voor sterfte en toekomstige kosten, die zorgt voor een daling van de dekkingsgraad. De indexatie, met name op korte termijn, wordt hierdoor beperkt. Iedere groep levert aldus een bijdrage.

Premie per 1 januari 2016

De sociale partners en het bestuur van het fonds hebben overlegd over de toekomstbestendigheid van de pensioenregeling en de daarbij behorende voorwaarden en premie. Aandachtspunt is dat pensioenfonds steeds meer moeten reserveren om de pensioenen te kunnen blijven betalen door de lage rentestand en de opgelopen levensverwachting, waardoor bij de premiesystematiek gehanteerd tot en met 2015, de premie voor sociale partners fors op zou lopen. Deze systematiek is gebaseerd op een premievaststelling met behulp van de gemiddelde rentestand van de voorgaande 60 maanden.

De sociale partners zijn verantwoordelijk voor de vaststelling van de pensioenvoorwaarden en de beschikbare pensioenpremie.

Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoerbaarheid en haalbaarheid van de regeling. Het bestuur informeert de sociale partners over de kostendekkende premie en of de benodigde premie voldoende is om de pensioenregeling te kunnen uitvoeren, mede rekening houdend met de wettelijke vereisten. Uiteraard overleggen de betrokken partijen zorgvuldig met elkaar, zodat de beschikbare en benodigde premie in balans zijn.

Sociale Partners hebben te kennen gegeven dat een verhoging van de benodigde premie financieel voor de sector niet haalbaar zal zijn en de wens uitgesproken de huidige regeling in stand te houden. Sociale partners hebben aan het bestuur gevraagd na te gaan of er voor het bestuur andere mogelijkheden zijn voor premievaststelling dan op basis van de 60-maand gemiddelde rente. Uitgangspunten voor sociale partners zijn een goede pensioenregeling bij een stabiele en betaalbare premie. Het bestuur is in overleg met de raadgevende actuaris nagegaan welke alternatieven er zouden kunnen zijn.

Een mogelijke maatregel is het wijzigen van de rentevoet in de premie, uiteraard binnen de wettelijke normen. Door bij de premiestelling te rekenen met het beleggingsrendement dat het pensioenfonds verwacht te maken, is het mogelijk het huidige premieniveau verder te stabiliseren. Bij vaststelling van het beleggingsrendement wordt een afslag toegepast, die wordt toegerekend aan toekomstig indexatiepotentieel. De nieuwe premieberekingsmethodiek, op basis van zogenaamd "verwacht rendement" is gebruikelijk voor alle grote bedrijfstakpensioenfonds.

Het bestuur deelt de uitgangspunten van sociale partners en hecht eraan dat toekomstige generaties eenzelfde goede regeling krijgen als voorgaande generaties en er bij sociale partners draagvlak blijft bestaan voor het pensioenfonds. Echter, het pensioenfonds dient ook de belangen van de niet-premiebetalenden (pensioengerechtigden en slapers) goed te behartigen. Een te lage premie zou immers schadelijk kunnen zijn voor het realiseren van de toeslagambitie van het pensioenfonds. Uit berekeningen is gebleken dat de invloed van een nieuwe premiesystematiek op de indexatieambitie van het fonds naar oordeel van het bestuur zeer beperkt zijn, bij de huidige financiële positie van het fonds. Het bestuur acht daarom een overstap op deze methodiek verantwoord. Bij een onverhoopt mogelijk toekomstig verslechterde financiële positie, is het bestuur van mening dat de huidige opbouw bij het huidige premieniveau niet zonder meer verantwoord is. Daarom heeft het bestuur ter waarborg randvoorwaarden voor sociale partners geformuleerd, waaronder dat de huidige premie bij de huidige opbouw gehandhaafd kan worden.

In het overleg hebben de sociale partners in het 4e kwartaal van 2015 ingestemd dat door het pensioenfonds vanaf 2016 gekozen wordt voor de hierboven beschreven methodiek die gebaseerd is op Verwacht Reëel Beleggingsrendement met behoud van de huidige pensioenregeling. Daarnaast hebben zij ingestemd met een lichte premiestijging van 19,5% naar 19,7%.

In het verlengde van de vierjarige CAO hebben de sociale partners deze aanpak voor eenzelfde periode afgesproken. Op deze wijze is gerealiseerd dat er voor de sector voor de komende jaren sprake zal zijn van een stabiele premie.

Het pensioenfonds moet zich ten alle tijden houden aan de pensioenwetgeving en altijd een kostendekkende premie in rekening moeten brengen.

Uiteraard gaan het bestuur van POB en de sociale partners met elkaar in overleg over verdere noodzakelijke aanpassingen op het moment dat de omstandigheden zodanig veranderen dat deze ongunstige invloed hebben op de kostendekkendheid van de premie en er niet meer is voldaan aan de door het bestuur gesteld randvoorwaarden.

Toekomstbestendigheid

Het fonds is een bedrijfstakpensioenfonds met zeer hoge participatie(graad) van de instellingen uit de sector. In de bibliotheeksector is er sprake van schaalvergroting, overheidsbezuinigingen, privatiseringen en overgang naar steeds meer digitale in plaats van papieren informatiedragers. Het POB volgt de ontwikkelingen en de gevolgen hiervan voor de omvang en samenstellingen van het bestand.

Het POB beziet ook de ontwikkelingen rondom nieuwe organisatievormen en mogelijkheden tot samenwerking en delen van 'best practices' en richt zich daarbij op het waarborgen van continuïteit en een toekomstbestendige pensioenregeling.

In het verslagjaar is –naar aanleiding van de besluitvorming tijdens de beleidsdagen van het bestuur in augustus 2015– gestart met een onderzoek naar de toekomstbestendigheid van het fonds. Dit zal in 2016 worden voortgezet.

Naleving Code Pensioenfondsen

In september 2013 hebben de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid (STAR) gezamenlijk de Code Pensioenfondsen vastgesteld. Kort gezegd, heeft de code tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfondsen verder te verbeteren en inzichtelijker te maken. Belanghebbenden moeten er zodoende vertrouwen in hebben dat de aan de fondsbesturen toevertrouwde gelden goed worden beheerd en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig worden afgewogen. De code heeft bij de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen een wettelijke grondslag gekregen.

De fondsbesturen dienen over de naleving van de code verantwoording af te leggen en wel vanaf het onderhavige boekjaar. In het algemeen geldt het principe 'pas toe of leg uit (waarom niet)'. Dit betekent dat een pensioenfonds de normen van de code toepast of in het jaarverslag motiveert waarom een norm niet (volledig) wordt toegepast. Afwijking van de norm is mogelijk als daar een goede reden voor is.

Het bestuur conformeert zich aan de normen zoals opgenomen in de Code Pensioenfondsen behalve norm 45. Het bestuur heeft besloten af te wijken van de bindende voordracht van de leden van de Raad van Toezicht door het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur is van mening dat, daar het bestuur de eindverantwoordelijkheid draagt voor het pensioenfonds, zij verantwoordelijk zijn voor de benoeming van de leden van de Raad van Toezicht.

Diversiteit

Het bestuur heeft in 2015 een diversiteitsbeleid vastgesteld. In dit beleid is vastgelegd hoe het bestuur omgaat met de diversiteit binnen het bestuur en het verantwoordingsorgaan rekening houdend met de normen zoals genoemd in de Code Pensioenfondsen. Met dit beleid is en wordt rekening gehouden bij de invulling van de vacante zetels in bestuur en verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft in 2015 twee vacatures in het bestuur. Deze beleidslijn betekent onder meer dat bij elke vacature gekeken wordt naar de vertrekkende kandidaat en dienst competenties/kenmerken/bijdrage aan diversiteit en naar de gewenste bestuursamenstelling voor wat betreft diversiteit en competenties. Daarbij gelet op de Wet Versterking Bestuur, de Code Pensioenfondsen en de profielschetsen. In 2015 zijn twee vacatures ontstaan. Voorts is op basis van deze beleidslijn de wervingsprocedure gestart en op basis van de gestelde competenties zijn twee nieuwe kandidaat bestuurders aangetrokken. Helaas heeft een van de twee kandidaten zich om haar moverende redenen teruggetrokken in het begin van 2016. Hiervoor is een nieuwe procedure gestart. De voordragende partijen krijgen vanuit het bestuur een profielschets waaraan de kandidaat dient te voldoen. Daarnaast gaat het bestuur met voordragende partijen een gesprek aan om het belang van diversiteit aan te geven. Het fonds zoekt bij het streven naar diversiteit aansluiting bij het afspiegelingsbeginsel. Dit uitgangspunt geldt ook voor het verantwoordingsorgaan. De diversiteit die beoogd wordt in dit document sluit dan ook aan bij de diversiteit in de populatie van het POB.

Nieuwe Financiële Toetsingskader

Deze paragraaf geeft een toelichting op de wijzigingen die vanaf 2015 van kracht zijn voor pensioenfondsen in het kader van het nieuwe Financiële Toetsingskader (nieuwe FTK).

Per 1 januari 2015 is het nieuwe FTK van kracht geworden. Het nieuwe FTK omvat de financiële eisen waaraan pensioenfondsen moeten voldoen. Belangrijkste doel van de nieuwe regels is een robuust toekomstbestendig pensioenstelsel waarin het pensioenvermogen van de deelnemer stabiel wordt beheerd en een evenwichtige verdeling van lusten en lasten plaatsvindt tussen generaties.

Met ingang van 15 juli heeft DNB bekend gemaakt dat de UFR op een andere manier wordt bepaald. De UFR is onderdeel van de rentermijnstructuur, waarmee pensioenfondsen de waarde van hun pensioenverplichtingen en premies berekenen. De dekkingsgraad over de maand juli van het verslagjaar is de eerste dekkingsgraad gebaseerd op de nieuwe UFR systematiek. De nieuwe systematiek zal met vertraging in de beleidsdekkingsgraad terechtkomen. De beleidsdekkingsgraad is vastgesteld als het voortschrijdende gemiddelde van de meest actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden.

Beleidsdekkingsgraad

Het nieuwe FTK leidt tot een compleet contract waarin fondsbeslissingen minder afhankelijk zijn van dagkoersen. Sociale partners en pensioenfondsen dienen vooraf openlijk te communiceren over de verdeling van financiële risico's tussen jongeren en ouderen. Zo dient de dekkingsgraad gedefinieerd te worden, waarboven volledige indexatie wordt verleend en dient vastgelegd te worden welke maatregelen genomen worden bij een lage dekkingsgraad. Het gaat hierbij om de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad, genaamd de beleidsdekkingsgraad. Het fonds baseert zijn beslissingen op de gemiddelde DNB rente. Het fonds is hierdoor minder gevoelig voor dagkoersen. Aan de hand van de beleidsdekkingsgraad wordt bepaald of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert, of een pensioenverlaging noodzakelijk is en of toeslagverlening al dan niet kan worden gegeven.

Toeslagverlening

Toeslagen mogen verleend worden vanaf een beleidsdekkingsgraad van 110%. Daarnaast moet de gegeven toeslag toekomstbestendig zijn. Dit betekent dat het eigen vermogen boven de beleidsdekkingsgraad hoog genoeg moet zijn om de toegezegde toeslagverlening ook in de toekomst te kunnen financieren.

Premie

Om fluctuaties in de hoogte van de premie te voorkomen blijft het mogelijk om de kostendekkende premie vast te stellen met een methodiek van premiedemping. Deze demping kan daarbij plaatsvinden op maximale basis van een 10-jaarsgemiddelde rente of op basis van een prudent verwacht rendement. Wordt voor de laatste optie gekozen dan is er een opslag nodig voor financiering van de indexatie bij middelloonregelingen. Het POB hanteert een 5-jaars gemiddelde rente. Tot slot vervalt de DNB-beleidsregel dat de premie, in het geval van een dekkingstekort, moet bijdragen aan herstel. Het bestuur heeft in het verslagjaar besloten om sociale partners voor te stellen om in 2016 uit te gaan van prudent verwacht rendement. Sociale partners hebben dit advies overgenomen.

Nieuwe herstelplansystematiek

Een pensioenfonds moet een herstelplan indienen wanneer de beleidsdekkingsgraad onder de vereiste dekkingsgraad op basis van het strategisch beleggingsbeleid ligt. Dit moet binnen 3 maanden na constatering van het tekort. Alleen als het tekort per 1 januari 2015 is vastgesteld, dan moest het fonds het herstelplan voor 1 juli 2015 bij DNB indienen.

Doel van deze nieuwe systematiek voor herstelplannen is dat de gevolgen van dalingen in de beleidsdekkingsgraad direct worden vertaald in het nemen van maatregelen, zoals het aanpassen van de premie, het verlagen van de opbouwpercentage, het verlagen van de toeslag of in het uiterste geval een pensioenverlaging. De maatregelen mogen over maximaal 10 jaar worden gespreid, maar dienen wel generatie-evenwichtig te zijn. Het pensioenfonds moet binnen 10 jaar weer terug zijn op het niveau van de vereiste dekkingsgraad. Elk jaar wordt de financiële situatie van het fonds bezien. Is de beleidsdekkingsgraad na 1 jaar lager dan de vereiste dekkingsgraad, dan dient het pensioenfonds opnieuw een herstelplan in, waaruit blijkt hoe het fonds weer binnen 10 jaar herstelt naar de vereiste dekkingsgraad.

Het herstelplan vervalt zodra de beleidsdekkingsgraad tenminste drie kwartalen gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad. Tot slot wordt een belangrijke regel geïntroduceerd. De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds mag niet langer dan vijf achtereenvolgende jaren onder de minimaal vereiste dekkingsgraad liggen. Indien dit wel het geval is en de actuele dekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, dan dient de actuele dekkingsgraad direct teruggebracht te worden naar de minimaal vereiste dekkingsgraad. Dit kan door een bijstorting van de werkgever of door een pensioenverlaging te laten plaatsvinden.

Pensioenverlaging

Om weer financieel solvabel te worden, blijven pensioenverlagingen het laatste redmiddel. Zijn er geen maatregelen meer voorhanden, is de beleidsdekkingsgraad 5 jaar achter elkaar lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad én is de actuele dekkingsgraad lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad dan moet het pensioenfonds de pensioenen verlagen. Ook als een pensioenfonds in een herstelsituatie niet binnen 10 jaar naar het vereist eigen vermogen kan toegroeien moet het pensioenfonds

de pensioenen verlagen. De pensioenverlaging mag over een periode van maximaal 10 jaar worden gespreid en moet ten minste tijdsevenredig plaatsvinden.

Heeft een pensioenfonds een sterk vergrijsd deelnemersbestand, is het voornemens te liquideren of is er een grote waardeoverdracht aanstaande, dan kan DNB het pensioenfonds verplichten de hersteltermijn te verkorten.

Het inhalen van toeslagverlening en het herstellen van pensioenverlagingen

Om in het verleden gemiste toeslagverlening in te halen en om pensioenverlagingen te herstellen, gelden soortgelijke voorwaarden. Er moet voldoende vermogen aanwezig zijn om de reguliere toeslagambitie in de toekomst te kunnen blijven geven. Er mag dan slechts één vijfde deel van het overschot gebruikt worden voor inhaalindexatie of voor herstel van een pensioenverlaging. Het overschot is daarbij gedefinieerd als het verschil tussen de beleidsdekkingsgraad en de benodigde dekkingsgraad om volledig te indexeren of het verschil tussen de beleidsdekkingsgraad en de vereiste dekkingsgraad. Het kleinste verschil is leidend voor het inhalen van toeslagverlening of voor het herstellen van een pensioenverlaging. Hierbij geldt een periode van maximaal 5 jaar.

(Aanvangs)Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets bestaat uit de aanvangshaalbaarheidstoets en de jaarlijkse haalbaarheidstoets en wordt uitgevoerd op basis van de door DNB voorgeschreven economische scenario's.

De haalbaarheidstoets toetst de financiële opzet van het fonds op de lange termijn van 60 jaar en toetst of het verwachte pensioenresultaat voldoet aan de door het fonds zelf gestelde normen onder meerdere scenario's. Het pensioenfonds zelf definieert hoe ver het pensioenresultaat mag wegzakken. Blijkt uit de haalbaarheidstoets dat het verwachte pensioenresultaat niet voldoet aan deze norm, dan moet dit gecommuniceerd worden aan de achterban én sociale partners en leidt dit er mogelijk toe dat het pensioencontract herzien wordt.

Door middel van de aanvangshaalbaarheidstoets wordt eveneens getoetst of het premiebeleid realistisch en haalbaar is.

Aanvangshaalbaarheidstoets

De aanvangshaalbaarheidstoets is in 2015 voor het eerst uitgevoerd en vastgesteld naar aanleiding van invoering van het nieuwe FTK per 1 januari 2015. De aanvangshaalbaarheidstoets zal opnieuw worden uitgevoerd en vastgesteld als het fonds besluit een nieuwe pensioenregeling uit te voeren of als er sprake is van significante wijzingen in het premiebeleid, toeslagbeleid of beleggingsbeleid.

De rapportagedatum is 1 januari van het boekjaar waarin de nieuwe regeling wordt ingevoerd of de wijziging van de huidige plaatsvindt, en de resultaten worden bij DNB ingediend maximaal één maand nadat het fonds heeft besloten tot invoering van de nieuwe regeling of als er sprake is van significante wijzingen in het premiebeleid, toeslagbeleid of beleggingsbeleid.

De haalbaarheidstoets wordt jaarlijks uitgevoerd en vastgesteld en heeft eveneens als rapportagedatum 1 januari. De jaarlijkse haalbaarheidstoets wordt uitgevoerd op basis van de gegevens die ten grondslag liggen aan de staten en wordt tegelijkertijd met die staten ingediend bij DNB. Indiening bij DNB vindt plaats via staat J702.

De ondergrenzen gehanteerd in de aanvangshaalbaarheidstoets van 2015 zijn vastgesteld in overleg met de sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht. Bij eventueel toekomstig uit te voeren aanvangshaalbaarheidstoetsen zullen deze ondergrenzen opnieuw worden vastgesteld in overleg met de sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht. Indien uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat de ondergrenzen worden overschreden informeert het bestuur de sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht en treedt met hen in overleg om tot eventuele maatregelen te komen.

Vereist eigen vermogen onder het nieuwe FTK

Het vereist eigen vermogen stijgt ten opzichte van het vereist eigen vermogen onder het oude FTK. Dat komt door de gewijzigde rekenregels, waarmee onder het nieuwe FTK het vereist eigen vermogen vastgesteld wordt. Het vereist eigen vermogen blijft een

belangrijk criterium, omdat het onder andere een rol speelt bij de premiestelling, de beoordeling of het fonds zich in een herstelsituatie bevindt, de beoordeling of het fonds een pensioenverlaging moet doorvoeren en of een toeslag verleend mag worden.

Risicohouding en risicobeleid

Het bestuur heeft in de eerste helft van 2015 de risicohouding en het risicobeleid in overleg met de sociale partners, verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht vastgesteld.

De risicohouding van het fonds, bedoeld in artikel 102a van de Pensioenwet, wordt gedefinieerd als de mate waarin het fonds, na overleg met sociale partners en het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht bereid is risico's te lopen én de mate waarin het fonds risico's loopt gegeven de kenmerken van het fonds.

De risicohouding is onderdeel van de door sociale partners aan het fonds gegeven opdracht om de pensioenregeling uit te voeren. Het bestuur van het fonds gebruikt de beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding van het fonds bij de opdrachtaanvaarding en de vaststelling van beleid.

Het beleggingsbeleid van het pensioenfonds is gestoeld op de zogenoemde risicohouding van het pensioenfonds. De risicohouding geeft de balans aan tussen het te lopen beleggingsrisico en de doelstelling om de pensioenen in een bepaalde mate te indexeren. In de risicoparagraaf hierna is de risicohouding van het pensioenfonds vastgelegd.

De risicohouding van het fonds voldoet aan de prudent person regel en komt voor de korte termijn tot uitdrukking in de hoogte van het vereist eigen vermogen of een bandbreedte hiervoor en voor de lange termijn tot uitdrukking in de door het fonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

Het fonds heeft op basis van benoemde kwalitatieve (bijvoorbeeld de uitkomsten van het risicobereidheidsonderzoek) en kwantitatieve (bijvoorbeeld nominale pensioenresultaat na 15 jaar) aspecten de door haar gewenste risicohouding vastgesteld met de daarbij gehanteerde uitgangspunten bij de bepaling van deze risicohouding. Het fonds heeft over de risicohouding overleg gevoerd met sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht.

In het kader van de opdrachtaanvaarding van de door sociale partners aan het fonds in uitvoering gegeven pensioenregelingen zullen het fonds en sociale partners na het uitvoeren van de aanvangshaalbaarheidstoets de opdrachtaanvaarding opnieuw vastleggen in een door alle partijen ondertekende overeenkomst per 1 januari 2016.

Investment Beliefs

Het POB hanteert de volgende Investment Beliefs:

1. Risicopremies: Risico's worden enkel genomen indien hier een verwachte beloning tegenover staat.
2. Complexiteit en transparantie: Beleggingen moeten begrijpelijk en transparant zijn.
3. Risicospreiding: Spreiding is belangrijk, maar niet tegen elke prijs.
4. (In)Efficiënties in financiële markten & asset pricing: Omdat de prijzen van beleggingen kunnen afwijken van de veronderstelde waarde van deze beleggingen, kan actief beheer bijdragen aan een hoger rendement.
5. Horizon beleggingen: Het pensioenfonds heeft een lange termijn horizon, zonder daarbij de korte termijn uit het oog te verliezen.
6. Kosten: Het pensioenfonds belegt kostenbewust.
7. Duurzaamheid: Het pensioenfonds geeft invulling aan duurzaam beleggen.

Risicoparagraaf

Inleiding

Het POB wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De doelstellingen van het pensioenfonds staan omschreven in de statuten en de actuariële en bedrijfstechnische nota. Daaruit afgeleid, streeft het bestuur ernaar dat de toegezegde pensioenaanspraken en -rechten, dankzij een prudent beheer, te allen tijde kunnen worden uitbetaald. Dit terwijl ook zoveel mogelijk op financieel verantwoorde wijze, maar wel voorwaardelijk, indexaties kunnen worden verleend teneinde de koopkracht van de pensioenen te handhaven. Het risicomanagement richt zich derhalve op de financiële zekerheid van het aanvullende pensioen.

Het vorenstaande impliceert dat het bestuur prioriteit geeft aan de beheersing van die risico's, die in eerste instantie een grote financiële impact op het fonds kunnen hebben. Deze risico's doen zich vooral voor op het terrein van het vermogensbeheer. Overigens is -in het kader van de implementatie van het nieuwe FTK- de risicohouding met betrekking tot het beleggingsbeleid elders in dit jaarverslag beschreven, terwijl in de jaarrekening op diverse beleggingsrisico's nader wordt ingegaan.

Het pensioenbeheer vindt, vanwege de uitbesteding, plaats in de professionele omgeving van AZL, hetgeen naar het oordeel van het bestuur, naast de jaarlijks afgegeven ISAE 3402 verklaring en het risicobeheer, borg staan voor voldoende beheersing van operationele risico's die qua omvang een minder groot effect hebben op de financiële positie van het fonds.

Het beleid en de doelstellingen van het fonds worden periodiek door middel van een ALM-studie herijkt en daarnaast jaarlijks op hun haalbaarheid getoetst. Het risicomanagement komt bovendien, als onderdeel van het functioneren van het bestuur, aan de orde tijdens de jaarlijkse zelfevaluatie.

Voor het realiseren van de doelstellingen wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het beleid van het pensioenfonds en de risico's die het pensioenfonds bij de uitvoering van zijn taken loopt. Voor de wijze waarop deze risico's zijn afgedekt en een kwantificering van deze risico's wordt verwezen naar de paragraaf "Financiële risico's" in de jaarrekening.

Beheersing van de risico's

Voor wat betreft de financiële risico's kan worden opgemerkt dat het bestuur maandelijks door KAS BANK N.V. wordt voorzien van managementinformatie met betrekking tot de status van de beleggingen. De administratie beschikt over een permanente internetverbinding met de custodian KAS BANK N.V. Door middel van periodieke rapportages is er continu inzicht in de handelingen, de risico's in bijvoorbeeld landen en valuta's, en de status van de beleggingen.

Door middel van verschillende beleggings- en risico-rapportages van NN Investment Partners B.V., KAS BANK N.V. c.q. AZL wordt op maand- en kwartaalbasis verantwoording afgelegd aan het POB over het gevoerde (beleggings)beleid, inclusief een periodieke presentatie aan het bestuur. De beleggingscommissie volgt nauwgezet de ontwikkelingen, bespreekt tussentijds relevante aandachtspunten en legt deze in voorkomend geval ter afstemming c.q. besluitvorming voor aan het bestuur.

Het bestuur streeft naar een zodanige invulling van zijn beleid dat jaarlijks wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van de financiële positie. Om dit te bewerkstelligen beschikt het bestuur over o.a. de volgende sturingsmiddelen:

- de hoogte van de toekomstige premiebatens;
- de hoogte van de toekomstige toeslagverlening;
- het beleggingsbeleid;
- eventuele pensioenverlaging.

De invloed van deze sturingsmiddelen op de financiële positie van het fonds wordt jaarlijks geëvalueerd. Bij deze evaluatie spelen zowel de huidige, als de toekomstige financiële positie van het fonds een rol.

Financiële risico's

Matchingrisico

Het matchingrisico is het risico dat ontstaat doordat de beleggingen en de pensioenverplichtingen niet op elkaar zijn afgestemd. Dit omvat onder meer verschillen in looptijd en rentegevoeligheid (renterisico), valutarisico, liquiditeitsrisico en de gevoeligheid voor ontwikkeling in prijspeil (inflatie).

ALM is een instrument dat kan worden gebruikt om inzicht te krijgen in de optimale soort en/of mate van matching. In het derde kwartaal van 2014 is gestart met een ALM-studie. Deze is in het vierde kwartaal 2014 afgerond. In de afgeronde ALM studie is zoveel mogelijk rekening gehouden met de op dat moment bekende nFTK regelgeving.

Solvabiliteitsrisico

Een belangrijk risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen.

De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor eventuele toeslagverlening over de opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verlagen.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door de DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (sjes-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fond specifieke restrisico's (na afdekking). Het POB maakt gebruik van het standaardmodel aangepast voor specifieke risico's, zoals actief beheer en leverage. Als gevolg daarvan wordt een partieel intern model gehanteerd. Het solvabiliteitsrisico bestaat uit de volgende risicocategorieën:

- Renterisico (S1);
- Zakelijke waarden risico (S2);
- Valuta risico (S3);
- Grondstoffenrisico (S4);
- Kredietrisico (S5);
- Verzekeringstechnisch risico (S6);
- Liquiditeitsrisico (S7)
- Concentratierisico (S8);
- Operationeel risico (S9);
- Actief beheer Risico (S10).

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat het saldo van de marktwaarde van de portefeuille vastrentende waarden en de nominale pensioenverplichtingen op marktwaarde verandert door veranderingen in de marktrente. Het structurele renterisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Integrale beheersing van de balansrisico's is onderdeel van de nieuwe financiële opzet.

De renteswap is een ruiltransactie die geschiedt op een internationale financiële markt, waarbij partijen de rentebetalingen gedurende de looptijd, of een deel van de looptijd, tegen elkaar ruilen. Na het verstrijken van deze tijd worden ze weer teruggenomen. De hoofdsommen van de leningen worden bij een renteswap niet uitgewisseld, die zijn alleen in theorie, in de berekeningen herkenbaar.

Swaptions zijn opties om in de toekomst een swap aan te gaan tegen een bepaald renteniveau. Dat betekent een vrijwaring van de gevolgen van een mogelijke rentedaling beneden een bepaald vooraf vastgesteld niveau.

Zakelijke waarden risico (S2)

De waarde van de beleggingen fluctueert met de koerswijzingen van de effecten waarin wordt belegd.

Dit risico neemt toe bij een beperking van de spreiding van effecten in de portefeuille.

De risico's kunnen verder toenemen wanneer gebruik gemaakt wordt van geschreven optieposities, indien belegd wordt met geleend geld of indien waardepapieren worden verkocht die het fonds niet bezit (short selling).

Omdat de vermogensbeheerders ten opzichte van de strategische portefeuille afwijkende posities innemen in hun portefeuille, is er sprake van actief beheer. Door dit actief beheer ontstaan extra risico's die tot uitdrukking komen in een verzwaring van de vereiste buffer. Actief risico wordt alleen becijferd voor de aandelenportefeuille. Het actief risico wordt bepaald met een (ex-post) tracking error. Indien het actief beheer niet of onvoldoende bijdraagt tot een beter rendement, zal overgegaan worden op passief beheer van dat gedeelte van het belegd vermogen.

Valutarisico (S3)

Valutarisico is het risico dat de waarde van de beleggingen verandert door veranderingen in valutakoersen. De kans dat de wisselkoers van vreemde valuta verslechtert ten opzichte van de euro betekent een risico voor het fonds omdat de verplichtingen doorgaans in euro's luiden en bezittingen (deels) in vreemde valuta. Uitgangspositie is een volledige afdekking van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen.

Grondstoffenrisico (S4)

Pensioenfondsen die beleggen in grondstoffen (commodities) lopen het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt. In het standaardmodel is een berekening van de gevoeligheid van het eigen vermogen voor grondstoffen (S4) voorgeschreven. Het grondstoffenrisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in grondstoffen van 30%. Het POB belegt momenteel niet in deze categorie.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico hangt samen met de beleggingen in verhandelbare schuldpapieren en de tegenpartijen. Kredietrisico op verhandelbare schuldpapieren wordt beschouwd als prijsrisico. De beheersing van deze vorm van kredietrisico is geïntegreerd in het beleggingsproces, door middel van een richtlijn over de maximale belegging per kredietklasse en daaraan ook eisen te stellen aan de tegenpartijen. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen op totaalniveau. De mate waarin het fonds gevoelig is voor de schok hangt af van looptijdkenmerken van de kasstromen in de rentegevoelige portefeuille.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Naast de financiële risico's staat het POB bloot aan verzekeringstechnische risico's, waarvan het langlevenrisico het belangrijkste is. Bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen worden prudente veronderstellingen gehanteerd, waaronder leeftijdscorrectiefactoren alsmede toekomstige verbetering van de levensverwachting. Andere belangrijke actuariële risico's zijn kortlevenrisico, arbeidsongeschiktheidsrisico en toeslagrisico.

De gevolgen van de vergrijzing van het fonds worden opgevangen door aanpassingen aan de meest actuele gegevens van het Actuarieel Genootschap en het Centraal Bureau voor de Statistiek met de betrekking tot de levensverwachting van mannen en vrouwen. DNB verlangt dat deze gegevens voor het einde van het jaar worden verwerkt in de voorziening pensioenverplichtingen.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en / of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities.

Concentratierisico (S8)

Wanneer een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt, loopt het fonds concentratierisico. Ten behoeve van het risicomanagement dient het fonds rekening te houden met concentratierisico, hetgeen kan resulteren in het aanhouden van een reserve in het eigen vermogen. Grote posten zijn ook aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

In het standaardmodel is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor het concentratierisico gelijkgesteld aan 0%.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen en onverwachte externe gebeurtenissen. Ten behoeve van het risicomanagement dient het fonds rekening te houden met operationeel risico, wat kan resulteren in het aanhouden van een reserve in het eigen vermogen.

In het standaardmodel is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor het operationeel risico gelijkgesteld aan 0%.

Actief beheer risico (S10)

Het actief beheer risico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel)portefeuille vastgelegde benchmark.

Er worden binnen het standaardmodel geen voorschriften gegeven voor de vaststelling van het vereist vermogen voor actief beheer risico.

Omdat de vermogensbeheerders ten opzichte van de strategische portefeuille afwijkende posities innemen in hun portefeuille, is er sprake van actief beheer. Door dit actief beheer ontstaan extra risico's die tot uitdrukking komen in een verzwaring van de vereiste buffer. Actief risico wordt alleen becijferd voor de aandelenportefeuille. Het actief risico wordt bepaald met een (ex-post) tracking error. Indien het actief beheer niet of onvoldoende bijdraagt tot een beter rendement, zal overgegaan worden op passief beheer van dat gedeelte van het belegd vermogen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waarde wijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waarde wijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures. POB maakte in het verslagjaar geen gebruik van derivaten om prijrisico's af te dekken.

Beleggingsrisico's alternatieve beleggingen

Alternatieve beleggingen zijn net als beleggingen in de traditionele categorieën (waaronder aandelen en obligaties) onderhevig aan risico's. Risico's worden veroorzaakt doordat beleggers zekere bedragen (hun initiële investeringen) opgeven in ruil voor onzekere inkomsten in de toekomst. Alternatieve beleggingen zijn daarnaast onder te verdelen in diverse categorieën, waarvan de risicoprofielen onderling aanzienlijk kunnen variëren en dus ook de beleggingsrisico's.

Voorbeelden van alternatieve beleggingsrisico's zijn infrastructuur en bosbouw.

Niet financiële risico's

Operationele risico's (waaronder interne beheersing, IT en integriteitsrisico)(S9)

Het operationeel risico is het risico op verlies als resultaat van inadequate of foutieve interne processen, mensen en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen. Operationele risico's hebben een negatieve impact op een goede uitvoering van de pensioenregeling. De operationele uitvoering geschiedt door AZL. AZL heeft sinds 2012 hiervoor een ISAE 3402-rapportage. In deze rapportage wordt verslag gedaan van de vereiste verklaring van het management, de zogenaamde 'management assertion' en daarnaast van het uitvoeren van risicoanalyses. AZL beschikt sinds 2010 over een 'In Control Statement'.

De ISAE 3402 (ongeacht het type) wordt altijd gecontroleerd door de accountant van het fonds omdat deze mede bijdraagt aan de controle van de accountant van de activiteiten van het fonds.

Ook voor 2015 heeft AZL een ISAE 3402 type II-rapportage afgegeven en geeft de directie wederom een In Control Statement af. De ISAE 3402 type II-rapportage van AZL N.V. is door de auditcommissie opgevraagd en zal worden geëvalueerd.

Het bestuur is van oordeel dat de uitbesteding van de werkzaamheden garant staat voor een betere uitvoering van de pensioenregeling(en) dan indien zou zijn geopteerd voor eigen beheer.

Het overleggen van deze ISAE 3402 type II-rapportage komt tegemoet aan de Beleidsregel 'Uitbesteding Pensioenfonds' waarin DNB heeft vastgesteld dat een pensioenfonds, dat zijn administratie uitbesteedt aan een uitvoerder, verantwoordelijk is en blijft voor een juiste administratie. Het bestuur heeft een afzonderlijk uitbestedingsbeleid geformuleerd.

Strategie

Het fonds kent een verplichte deelneming aan de pensioenregeling en ondervindt derhalve geen directe gevolgen van de markt als het om de omvang van het deelnemersbestand gaat. Dat neemt niet weg dat het bestuur, dankzij een toenemende transparantie met betrekking tot de uitvoeringskosten en -in geval van uitbesteding- de (kwaliteit- en prijsniveau van) dienstverleningsproducten van andere aanbieders op het terrein van vermogensbeheer en pensioenadministratie, zich steeds rekenschap geeft van en verantwoording aflegt voor het gevoerde beleid en de uitvoeringskosten.

Ook de maatschappelijke trend naar een effectievere en efficiëntere uitvoering dwingt het bestuur de ontwikkelingen inzake consolidatie en integratie nauwlettend te volgen.

De complexiteit van de pensioenwetgeving en frequentie waarmee wettelijke voorschriften worden gewijzigd, verlangen van het bestuur een nauwe samenwerking met de uitvoerder en controle wat betreft de administratieve aanpassingen en bijvoorbeeld daarmee verband houdende IT-risico's. Het bestuur is van oordeel dat het zijn verantwoordelijkheid voor de uitbestede werkzaamheden kan waarmaken, dankzij ISAE-verklaringen, periodieke rapportages, jaarlijkse evaluatie van de dienstverlening en andere, contractueel vastgelegde middelen.

Duurzaamheid staat hoog in het vaandel van het bestuur, maar maatschappelijk verantwoord beleggen blijft steeds een zakelijke afweging tussen kosten en opbrengsten. Elders in dit bestuursverslag wordt hierop ingegaan.

Wet- en regelgeving

De praktijk van de afgelopen decennia heeft aangetoond dat het risico gering is dat het pensioenfonds de wet- en regelgeving overtreedt dan wel nalatig is in de nakoming. Dit mede dankzij de juridische ondersteuning van externe adviseurs, compliance officer, de rol van de certificerende actuaire en accountant, alsmede de periodieke toetsing door DNB en AFM.

In het afgelopen boekjaar heeft het bestuur bovendien een uitgebreide analyse uitgevoerd van de integriteitsrisico's, waaronder uitdrukkelijk de compliance in de brede zin van het woord resorteert.

Uitbesteding en de risico's die hiermee samenhangen

Het bestuur heeft onder behoud van zijn verantwoordelijkheden de werkzaamheden structureel uitbesteed. De uitbesteding van werkzaamheden aan een derde partij heeft tot gevolg dat het bestuur geen directe gezagsverhouding heeft met de personen die bij de derde partij feitelijk en dagelijks zijn belast met de uitvoering van die werkzaamheden. Het bestuur heeft voorts geen rechtstreeks zicht op en voert geen directe controle uit op administratieve processen, zoals uitbetaling van pensioenen, pensioenberekeningen e.d. Het bestuur erkent voorts dat aan de uitbesteding het risico is verbonden van discontinuïteit van de dienstverlening door AZL. Bij alle uitbestedingsactiviteiten conformeert het fonds zich volledig aan de regelgeving van DNB op het gebied van uitbesteding. Het fonds beschikt voor iedere extern uit te voeren activiteit over een uitbestedingsovereenkomst die voldoet aan het bij of krachtens artikel 34 van de Pensioenwet bepaalde. In voorkomende gevallen worden met de uitvoerende organisatie nadere afspraken omtrent procedures, processen, informatieverstopping en te leveren diensten vastgelegd in een Service Level Agreement (SLA). In een SLA worden ten minste ook afspraken vastgelegd over de administratieve organisatie, de autorisatie en procuratiesystemen en de interne controle van de uitvoerende organisatie. Jaarlijks toets de Audit Commissie de door externe instanties afgegeven SLA's op de juistheid. In voorkomende situaties kan een aanpassing van de SLA 's plaatsvinden.

Juridische risico's

Een pensioenfonds loopt het risico in rechte aangesproken te worden. Ten einde dit risico te beperken kan het fonds maatregelen treffen. Eén risico is dat de fondsdocumenten niet voldoen aan de wettelijke bepalingen. Een tweede risico is dat men als bestuurder in persoon kan worden aangesproken. Het POB heeft in de statuten vastgelegd dat, ervan uitgaand dat er sprake is van te goeder trouw handelen, eventuele schade van de bestuurder zal worden vergoed. Een derde risico betreft het in onvoldoende mate vorm geven aan consistent beleid. Dit maakt het fonds kwetsbaar indien het hierop wordt aangesproken. Een vierde risico betreft het niet of onduidelijk communiceren naar partijen. Een vijfde risico betreft aansprakelijkheid door het niet of niet goed uitvoeren door partijen die het fonds heeft ingehuurd.

Om de bovengenoemde risico's te mitigeren zijn de volgende beheersingsmaatregelen ingevoerd:

1. Het POB toetst, bijgestaan door externe adviseurs, de gevolgen van wetswijzigingen voor de fondsdocumenten en wijzigt deze indien nodig.
2. Het overnemen van de bestuurdersaansprakelijkheid is beperkt tot gevallen waarin sprake is van te goeder trouw handelen door de betreffende bestuurder.
3. Het POB ziet erop toe dat besluitvorming consistent en goed gedocumenteerd plaatsvindt. Deze documentatie zorgt ervoor dat ook derden de inhoud en werking van dit beleid kunnen volgen.
4. Het POB werkt volgens een communicatieplan. Dit plan bewaakt de wettelijk verplichte momenten van communicatie. Naast deze vereisten heeft het fonds eigen communicatiedoelstellingen. Door het planmatig uitvoeren wordt bewerkstelligd dat het fonds aan de eisen van de wet en consistentie van uitingen voldoet.
5. Met alle ingehuurde partijen zijn contractuele afspraken gemaakt. Partijen dienen regelmatig te rapporteren over het wel of niet voldoen aan de gemaakte afspraken. Daar waar mogelijk heeft het POB activiteiten gescheiden ondergebracht, waardoor er een mechanisme ontstaat van controle van de ene door de andere partij.

Jaarlijks vinden er controles plaats door de waarmede actuaris en accountant op de uitvoering door het POB. Materiële onvolkomenheden worden door hen gerapporteerd.

Het bestuur draagt er zorg voor dat het over voldoende kennis en kunde beschikt om zijn verantwoordelijkheid te kunnen dragen. De opsomming van de hierboven genoemde risico's is niet limitatief. De juiste afdekking van deze genoemde risico's geeft wel een indicatie over de juridische weerbaarheid van het POB.

Verzekerdenbestand

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2014	7.435	10.374	5.357	23.166
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	962			962
Ontslag met premievrije aanspraak	-1.085	1.085		0
Waarde-overdracht		-18		-18
Ingang pensioen	-191	-380	625	54
Overlijden	-11	-19	-101	-131
Afkoop			-8	-8
Andere oorzaken	100	-431	-83	-414
Mutaties per saldo	-225	237	433	445
Stand per 31 december 2015	7.210	10.611	5.790	23.611

Specificatie pensioengerechtigden

	2015	2014
Ouderdomspensioen	5.217	4.800
Nabestaandenpensioen	530	511
Wezenpensioen	43	46
Totaal	5.790	5.357

Beleggingen

Terugblik

Economie

De groei van de wereldeconomie bedroeg in 2015 2,9%, na een groei van 3,1% in 2014. Deze min of meer stabiele groei trad op tegen de achtergrond van uiteenlopende ontwikkelingen. In de ontwikkelde landen nam de groei toe van 1,5% in 2014 naar circa 1,9%. Het groeitempo in de opkomende landen nam af van 5,1% in 2014 naar 4,1% vorig jaar. De wereldwijde inflatie stabiliseerde in 2015 op een laag niveau, als gevolg van onbenutte capaciteit en aanzienlijk lagere grondstoffenprijzen.

Het voorzichtige herstel in de ontwikkelde landen zette door dankzij een veerkachtige private sector. De consumptie en de huizenmarkt profiteerden van de aantrekkende arbeidsmarkt, de lage energieprijzen en een accommoderend monetair beleid. De export en de industriële productie vertraagden in vele landen vanwege de zwakkere buitenlandse vraag.

De groei in de opkomende markten zwakte voor het vijfde jaar op rij af. Debet hieraan waren een tragere groei in China, dalende grondstoffenprijzen, lage winstmarges, hoge schulden in de private sector, het uitblijven van politieke hervormingen en kapitaaluitstroom. In de opkomende markten was de verslechtering vooral zichtbaar in de grondstoffen-producerende landen, zoals Brazilië en Rusland. De vertraging in China zette door. Meer bedrijvigheid in de dienstensector en een sterke consumptie wisten de structurele zwakte in de industriële sector en in de investeringen slechts deels te compenseren. India was van de opkomende markten één van de weinige positieve uitzonderingen.

Het aanbodoverschot van olie in de wereld zorgde in 2015 andermaal voor een sterke daling van de olieprijs. Na de forse daling van de olieprijs in 2014 van 66%, daalde de prijs van een vat Brent-olie in 2015 tot onder de \$40, een daling van 30%. De daling van de olieprijs was goed voor de groei in een groot aantal olie-importerende landen, maar nadelig voor de bedrijvigheid in olieproducerende landen.

De lage wereldwijde groei, lage inflatie en hoge volatiliteit van de financiële markten droegen bij aan een klimaat van laag blijvende rentes. De Amerikaanse Federal Reserve verhoogde de rente in december voor het eerst in ruim negen jaar, op basis van meer vertrouwen in de groei- en inflatievooruitzichten voor de VS. De ECB kwam in maart 2015 met een opkoopprogramma voor vooral staatsobligaties. In december werd het programma verlengd en uitgebreid. De ECB gaf aan actie te blijven ondernemen totdat de inflatie weer ongeveer 2% bedraagt. De Japanse centrale bank kwam ook met een opkoopprogramma om de inflatie structureel te verhogen. De centrale banken van China en India verlaagden de rente in 2015 meerdere keren om de economische vertraging bij een dalende inflatie tegen te gaan.

In de omgeving van laagblijvende rentes bleven de wereldwijde vastgoedmarkten in de belangstelling staan van beleggers; de wereldwijde investeringsvolumes kwamen in 2015 opnieuw op een hoog niveau uit. Wereldwijde beursgenoteerde vastgoedaandelen presteerden redelijk in lijn met de wereldwijde aandelenmarkten, waarbij er onderliggend wel aanzienlijke regionale verschillen bestonden. De Europese vastgoedmarkt trok in 2015 verder aan. In Nederland presteerde de woningsector sterk, gestuwd door de stijgende prijzen op de koopmarkt en de grote belangstelling van investeerders, ook van buiten Nederland, voor Nederlands woningvastgoed.

Politiek

Politiek gezien was 2015 een bewogen jaar. Op 25 januari koos Griekenland Alexis Tsipras van de linkse anti-bezuinigingspartij Syriza als nieuwe premier. De nieuwe regering probeerde met de schuldeisers opnieuw te onderhandelen over de Griekse schuld en benodigde hervormingen. Dit leidde in juni tot grote spanningen met haar Europese partners. Ook in Italië en Spanje behaalden de

oppositiepartijen stevige winsten in de regionale verkiezingen. Bij de Britse Lagerhuisverkiezingen van 7 mei won de Conservatieve Partij van premier David Cameron overtuigend.

Net toen de Griekse schulden crisis naar de achtergrond verdween, kreeg Europa in de zomer te maken met een vluchtelingencrisis als gevolg van een onverwachte stijging van het aantal asielzoekers uit Syrië, Afghanistan en Irak. Tegen het eind van het jaar leidden terreuraanslagen in onder meer Egypte (een bom in een Russisch vliegtuig) en Parijs (130 doden) tot grotere veiligheidszorgen en een wijdverspreide zoektocht naar terroristen in Europa. De Franse president François Hollande riep op tot een 'grote coalitie' in de oorlog tegen IS en startte met luchtaanvallen in Syrië.

Financiële markten

Niet alleen politiek, maar ook voor beleggers was 2015 een onrustig jaar. De volatiliteit nam toe door zorgen over de richting van het monetaire beleid in de VS, de vertraging in China, de Griekse crisis, de vluchtelingenstroom in Europa, de Britse verkiezingen, de minidevaluatie in China in de zomer, het gewapende conflict in Syrië en de terreuraanslagen in Parijs. De scherpe daling van de olie- en grondstoffenprijzen had op zijn beurt weerslag op producenten en zorgde op de financiële markten voor risicoaversie en beweeglijke koersen.

De rendementen van de verschillende beleggingscategorieën werden sterk beïnvloed door schommelingen op de valutamarkten. De euro verloor 10% versus de dollar, 5% ten opzichte van het pond en 9% versus de yen. De dollar steeg ook sterk ten opzichte van de valuta's van grondstoffen-producerende landen en van de meeste opkomende landen.

Daarnaast was het een beweeglijk jaar voor aandelen. Eurobeleggers behaalden in 2015 niettemin een rendement op wereldwijde aandelen van 10%, na stijgingen van 16% in 2014 en 14% in 2013. De aandelenwinsten in euro's waren echter vooral het gevolg van de zwakke euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar. In dollars gemeten daalden aandelen met 1% in 2015.

De Europese markten deden het in 2015 over het algemeen goed, gesteund door een sterke winst- en dividendgroei, een toenemend ondernemersvertrouwen en een accommoderend monetair beleid. Amerikaanse aandelen bewogen zijwaarts, door een negatieve winstgroei, hoge waarderingen en een krappere monetair beleid. Japanse aandelen stegen in 2015 met 22% in euro's. Deze regioprestatie was gedreven door de gunstige combinatie van toenemende bedrijfswinsten, betere waarderingen en een soepel monetair beleid in Japan.

De rentes op langlopende Duitse en Amerikaanse obligaties bleven in 2015 per saldo nagenoeg onveranderd. Zorgen over de mondiale economie en opkoopprogramma's in de eurozone en Japan zorgden voor neerwaartse druk op de rentes, terwijl het sterke economische momentum en de beweging naar normalisatie van de rente in de VS tegenwicht boden. De uiteenlopende vooruitzichten voor het monetaire beleid leidden tot een sterke stijging van het verschil tussen de korte rentes in de VS en de eurozone. Staatsleningen uit de periferie van de eurozone deden het beter dan Duitse Bunds. Deze landen profiteerden van de overeenkomst in de zomer tussen Griekenland en haar schuldeisers, sterke economische cijfers en de verwachting van meer ECB-opkopen.

Grondstoffen hadden zwaar te lijden van de verwachte hogere rentes in de VS, de structurele afname van de vraag en het wereldwijde overaanbod. De olieprijs werd gedrukt door de lagere vraag en het uitblijven van productiebeperkingen. De Bloomberg Commodity Spot-index behaalde een jaarrendement van -16% in euro's.

Aandelenindices ¹⁾	2015
MSCI World	10,4%
MSCI US	12,9%
MSCI Europe	8,8%
MSCI Japan	22,4%
MSCI Emerging Markets	-4,9%
MSCI Developed ASIA ex Japan	2,1%

1) total return indices (in euro)

Bron: Thomson Reuters Datastream, NNIP (31/12/2015)

Vooruitzichten

Economie

Het bestuur voorziet in 2016 een voortzetting van het voorzichtige herstel van de economische groei van de laatste jaren. Dit kan zich vertalen in een gematigde economische groei, vergelijkbaar met die in 2015.

Naar verwachting zal het economische momentum kunnen stabiliseren in opkomende markten in 2016 en zal de binnenlandse vraag in de ontwikkelde economieën verder herstellen. De groei in de ontwikkelde markten kan daarbij profiteren van een sterkere mondiale consumptie, gedreven door een sterke daling van de olieprijs en verbeterde arbeidsmarkten. Centrale banken zullen door de lage inflatie wereldwijd vermoedelijk een soepel beleid blijven voeren. De inflatie zal mogelijk in 2016 waarschijnlijk gaan stijgen.

Vanwege de hoge schulden blijft China vermoedelijk een groot risico voor de wereldeconomie. Een bijkomend risico is dat de groei afzwakking dan in de opkomende landen zou kunnen doorzetten. Voor een duurzamere groei in deze regio zijn hervormingen nodig. Ook een verdere normalisatie van het monetaire beleid in de VS kan aanleiding geven tot volatiliteit op de mondiale kapitaalmarkten. Verder zijn er geopolitieke risico's. Naast de spanningen rond vluchtelingen en de Amerikaanse presidentsverkiezingen is er het EU-referendum in het VK in juni 2016, die mogelijk van invloed kunnen zijn op de algemene economische ontwikkelingen binnen Nederland en mogelijk Europa.

Financiële markten

Vanwege de grote onzekerheden rond het basisscenario van voorzichtig herstel, verwacht het bestuur dat de volatiliteit op financiële markten in 2016 naar verwachting hoog zal blijven..

De rente zal, ingegeven door gematigde inflatieverwachtingen en monetaire opkoopprogramma's, vermoedelijk laag blijven. Bij een verdere economisch herstel en verdere renteverhogingen in de VS is de verwachting dat in de komende paar jaar een geleidelijke rentestijging zal plaatsvinden. Het per saldo soepel blijvende monetaire beleid kan voor spread producten zoals credits, high yield en Emerging markets debt leiden tot een instroom van partijen die op zoek zijn naar een beter rendement. Zwakke grondstoffenprijzen, de hoge schuldposities binnen opkomende landen en een beperkte liquiditeit van spread producten vormen daarbij wel beperkende factoren.

Het bestuur verwacht dat de vooruitzichten voor aandelen zijn in een omgeving met een bescheiden cyclisch herstel en lage rentes positief zijn, vooral voor bedrijven in Europa en Japan. De verwachting is dat Amerikaanse bedrijven te maken krijgen met een toenemende kostendruk als gevolg van stijgende lonen en een sterkere dollar.

Fondsspecifieke ontwikkelingen

Strategisch beleggingsbeleid 2015

Uitgangspunt voor het beleggingsbeleid is het door het fonds gehanteerde strategische beleidskader, waarin het premie-, indexatie en beleggingsbeleid in onderlinge samenhang worden afgestemd. Gegeven enerzijds de stand van de dekkingsgraad en anderzijds de beleidskeuzes die het fonds maakt inzake het premie- en indexatiebeleid, maakt het bestuur, een voortdurende afweging inzake het te voeren beleggingsbeleid. Minimaal één maal per jaar (maar indien nodig ook vaker) vertaalt het bestuur de uitkomsten van deze afweging in een set strategische normwegingen en bijbehorende bandbreedtes.

Eind 2014 is een ALM studie uitgevoerd, gevolgd door een strategische asset allocatie studie. Dit resulteerde in een aangepaste vermogensverdeling en afdekkingsbeleid. De belangrijkste veranderingen ten opzichte van het beleid tot dan toe waren:

- Een verschuiving in de matching portefeuille vanuit staatsleningen en inflation linked bonds naar Nederlandse Hypotheken en investment grade bedrijfsobligaties.
- Een ruil van High Yield naar senior bank loans in de return portefeuille.
- Een groter belang in niet-beursgenoteerd vastgoed ten koste van beursgenoteerd vastgoed en obligaties in opkomende markten.
- Dynamische rente afdekking, waarbij de afdekking wordt verhoogd bij een rentestijging en verlaagd bij een rentedaling. De basis voor dit beleid is vastgelegd in een rentestaffel. Deze staffel is richtinggevend voor het beleid, maar er is geen sprake van een mechanisch beleid.

In de nieuwe mix worden de belangen in enkele minder-liquide categorieën uitgebreid (hypotheken en niet-beursgenoteerd vastgoed). Tijdens het selectieproces van de nieuwe managers werd al snel duidelijk dat de feitelijke belegging van deze geplande allocaties niet volledig in 2015 gerealiseerd konden worden. Naar verwachting zal dat pas in de loop van 2016 (of later) mogelijk zijn. Bovendien zullen deze beleggingen gefaseerd plaatsvinden. Bij hypotheken wordt het tempo bepaald door de snelheid waarmee het geselecteerde hypothekenfonds nieuwe hypotheken verstrekt. Hetzelfde geldt voor de beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed. Daar zal de geselecteerde manager nieuwe panden moeten ontwikkelen/verwerven voordat de gecommitteerde gelden daadwerkelijk opgevraagd worden.

Tegen deze achtergrond is daarom besloten een alternatieve strategische mix te hanteren voor 2015. Hiervoor is een aanvullende analyse uitgevoerd, waarbij het uitgangspunt was het balansrisico niet te verhogen. Op basis van deze analyse zijn voor 2015 de volgende normwegingen vastgesteld:

	Norm- weging
vastrentende waarden	60,0%
aandelen	31,0%
onroerend goed	7,0%
converteerbare obligaties	2,0%
liquiditeiten	0,0%

Ter beheersing van de risico's van marktbewegingen worden structureel een aantal risico's afgedekt:

- Het valutarisico op dollar, pond en yen van de beleggingen in zakelijke waarden (aandelen en beursgenoteerd onroerend goed). Hiervoor wordt gebruik gemaakt van valutatermijn contracten.
- Een gedeelte van het renterisico van de verplichtingen wordt afgedekt door middel van een zogenaamde matching portefeuille. Deze matching portefeuille bestaat uit AAA en AA staatsleningen, inflatiegerelateerde obligaties, bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit (tenminste een BBB kredietrating) en renteswaps. Voor de bepaling van het renterisico van de verplichtingen kan gebruik gemaakt worden van de swap curve of van de UFR curve. Hoewel de UFR curve verplicht gesteld is voor het berekenen van de

officiële dekkinggraad van het pensioenfonds heeft het bestuur besloten het beleggingsbeleid (en dus ook het afdekkingsbeleid) te baseren op marktwaarderingen. Naar de mening van het bestuur geeft de marktwaardering een betere afspiegeling van de financiële positie en de risico's van het fonds dan de waardering op basis van de UFR curve. Het beleid in de matching portefeuille is daarom gericht op het afdekken van een deel van het renterisico van de verplichtingen, op basis van marktwaarden.

Daarnaast werden in 2015 opties gebruikt ter bescherming van de dekkinggraad tegen de neerwaartse risico's van extreme marktsituaties. De balansdoelstellingen en risicohouding van het pensioenfonds zijn bepalend voor de mate waarin deze instrumenten gebruikt worden. In 2015 zijn de volgende opties opgenomen in de portefeuille:

- Aandelenopties: gedurende 2015 was ongeveer 45% van de aandelenportefeuille afgedekt tegen de negatieve gevolgen van een sterke koersdaling op de aandelenmarkt door middel van combinaties van put en call opties.
- Rente opties: circa 15% van het renterisico van de verplichtingen wordt met behulp van rente opties (swaptions) afgedekt. In geval van een forse daling van de lange rentes bieden deze swaptions deels compensatie voor de stijging van de verplichtingen.

Operationeel beleggingsbeleid

Implementatie van de normportefeuille

Voor de implementatie van de normportefeuille voor 2015 was het noodzakelijk enkele nieuwe managers te selecteren. Dit proces is volledig afgerond in 2015, met uitzondering van de uitbreiding van de beleggingen in categorie bedrijfsobligaties. Het selectieproces is afgerond in 2015, maar de operationele inbedding van de beleggingen bij deze manager is begin 2016 afgerond. In de tussentijd zijn de voor deze belegging bestemde middelen aangehouden in staatsleningen.

De verdeling van de beleggingen (exclusief valuta afdekking, swaptions en aandelenopties) ultimo 2015 was als volgt:

	Weging
vastrentende waarden + swaps	57,7%
aandelen	32,6%
onroerend goed	7,7%
converteerbare obligaties	2,0%
liquiditeiten	0,0%

Vastrentende waarden

Het totale rendement van de vastrentende beleggingen kwam in 2015 uit op $-0,9\%$.

In 2015 is een brede spreiding over subcategorieën gehandhaafd. Binnen de vastrentende portefeuille werd belegd in staatsleningen, bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit, inflatie gerelateerde obligaties (Inflation linked bonds), staatsobligaties van opkomende landen (Emerging market debt) en senior bank loans. De laatst genoemde categorie is toegevoegd in 2015, ter vervanging van hoogrenderende obligaties (high yield).

Ook in 2015 werden de beleggingen in euro staatsleningen (als onderdeel van de matching portefeuille) geconcentreerd in de landen met de hoogste kredietwaardigheid (AAA en AA), zoals Duitsland, Nederland, Frankrijk, Oostenrijk, Finland en België. Op euro staatsleningen werd over 2015 een totaal rendement (rente inkomsten en koersresultaten) behaald van $-0,05\%$. Per saldo steeg de rente in 2015 licht waardoor de obligaties beperkt in waarde daalden.

De beleggingen in bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit presteerden beter dan het marktgemiddelde. De rendementen van de beleggingen in obligaties van opkomende landen en inflatiegerelateerde obligaties waren lager dan de benchmark. Senior bank loans presteerden in lijn met het marktgemiddelde.

Aandelen

De aandelenportefeuille van het pensioenfonds liet in 2015 een rendement zien van 10,28%, terwijl de benchmark een rendement behaalde van 9,87%

De aandelenportefeuille is gespreid over de grote aandelenmarkten in Europa, Noord Amerika, Japan en de Pacific. Daarnaast vinden er beleggingen plaats in opkomende markten en de subcategorieën kleine ondernemingen (small caps) en hoog-dividend.

De outperformance van de aandelenportefeuille van het pensioenfonds is vooral te danken aan de relatieve rendementen van de managers in Europa, opkomende markten en small caps.

Onroerend goed

De onroerend goedportefeuille behaalde een rendement van 8,0%.

De beleggingen in beursgenoteerd vastgoed profiteerden van de zoektocht naar rendement. Traditioneel biedt beursgenoteerd vastgoed een relatief hoog dividend rendement en bij de huidige lage rentes is dat aantrekkelijk voor beleggers. De belangstelling van beleggers voor niet-beursgenoteerde vastgoed is in 2015 eveneens fors toegenomen, met stijgende prijzen als gevolg.

Converteerbare obligaties

In 2011 heeft het fonds een belang opgebouwd in converteerbare obligaties. Als gevolg van stijgende aandelenmarkten stegen de beleggingen in deze categorie in waarde. Per saldo werd een rendement behaald van 4,7% Ter vergelijking: de benchmark voor converteerbare obligaties steeg over dezelfde periode met 3,6%.

Risico overlay

Het pensioenfonds dekt de strategische valutaposities in Amerikaanse Dollars, Britse Ponden en Japanse Yen strategisch voor 100% af. Als gevolg van de daling van de euro ten opzichte van deze valuta's resulteerde dit beleid in 2015 in een negatieve bijdrage aan het rendement van het pensioenfonds van -/-2,0%-punt.

Het strategisch renterisicobeleid bestond in 2015 uit twee elementen:

1. Gedeeltelijke afdekking van de rentegevoeligheid van de voorziening pensioenverplichtingen door middel van een matching portefeuille waarin AAA staatsleningen, inflatiegerelateerde obligaties, bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit en renteswaps zijn opgenomen. Uitgangspunt voor het af te dekken percentage van de verplichtingen is de dynamische rentestaffel. Het grootste deel van het jaar werd 50% van het renterisico afgedekt. In de eerste helft van het jaar, toen de rente sterk daalde, is de afdekking verlaagd naar 40%, in lijn met het dynamische beleid. Nadat de rentes weer waren gestegen is de afdekking verhoogd naar 50%.
2. Circa 15% van het renterisico van de voorziening pensioenverplichting wordt afgedekt met swaptions, zodanig dat de invloed van extreme renteveranderingen op de dekkingsgraad wordt afgedekt. De verlaging van de rente afdekking van 50% naar 40% in de eerste helft van 2015 is gedeeltelijk gecompenseerd door het verhogen van de rente afdekking via swaptions. Nadat de rente afdekking weer was verhoogd naar 50% is de extra afdekking via swaptions weer afgebouwd.

Het pensioenfonds gebruikt rentederivaten (swaps) om de rentegevoeligheid van de vastrentende beleggingen af te stemmen op de rentegevoeligheid van de beleggingen. In 2015 leverden de rentederivaten een positieve bijdrage aan het rendement van het pensioenfonds (+1,1%-punt). De swaptions leverden een negatieve bijdrage aan het rendement (-/-0,34%-punt).

Ter bescherming van de dekkingsgraad tegen de gevolgen van grote koersdalingen op de aandelenmarkten maakte het pensioenfonds in 2015 gebruik van aandelenopties. Met behulp van deze opties was ongeveer 45% van de aandelenportefeuille afgedekt tegen grote koersdalingen. Ondanks de stijgende aandelenmarkten droeg de risico overlay voor aandelen in 2015 positief bij aan het resultaat (0,2%-punt).

Per saldo droegen de verschillende afdekkingsstrategieën (valuta-, rente- en aandelenrisico) in 2015 negatief bij aan het beleggingsresultaat van het pensioenfonds. De gecombineerde bijdrage aan het resultaat van deze afdekkingsstrategieën was -1,0%-punt.

Samengevat: resultaat belegd vermogen

Over 2015 bedroeg het rendement van de beleggingen van het pensioenfonds, exclusief afdekkingsstrategieën, 2,6%. De verschillende afdekkingsstrategieën droegen in totaal -/1,0%-punt bij aan het resultaat. Inclusief afdekkingsstrategieën leverde de beleggingsportefeuille in 2015 een rendement op van 1,6%, terwijl de benchmark 1,4% rendeerte. Voor een uitgebreid beeld van de beleggingsresultaten wordt in bijlage 2 "Rendementscijfers en Z-score" getoond wat de rendementscijfers van de laatste vijf jaren zijn ten opzichte van de benchmark.

Maatschappelijk verantwoord beleggen; uitsluitingsbeleid

Bij het vaststellen en het uitvoeren van het beleggingsbeleid wordt niet alleen rekening gehouden met financiële en risicoaspecten, maar ook met aspecten die van belang zijn voor een duurzame en sociale ontwikkeling van de maatschappij. Bij die aspecten komen onder meer ethische kwesties en milieuaangelegenheden aan de orde. Het bestuur betreft informatie over duurzame economische groei –vaak van niet-financiële aard– bij zijn analyses van de kwaliteit van ondernemingen waarin wordt belegd en brengt het belang daarvan tevens onder de aandacht van haar dienstverleners zoals externe vermogensbeheerders.

Mede in dit kader heeft het fonds belangen in enkele beleggingsfondsen waarin een actief uitsluitingsbeleid wordt gevoerd op grond van uitgangspunten voor verantwoord beleggen. De gehanteerde uitsluitingscriteria in deze fondsen zijn kernrechten van de mens, ernstige vormen van kinderarbeid, dwangarbeid, zware milieuvervuiling, controversiële wapens, geen vrijheid van vakvereniging en betrokkenheid bij corruptie.

Eind 2015 stonden voor wat betreft Europa 11 ondernemingen op de uitsluitingslijst, in Noord Amerika betrof het 22 ondernemingen en in de rest van de wereld 45 ondernemingen. Deze uitsluitingen zijn eveneens van toepassing op de discretionaire mandaten zoals deze door vermogensbeheerders voor het pensioenfonds worden beheerd.

Maatschappelijk verantwoord beleggen; corporate governance

Met de invoering in 2004 van de Nederlandse Corporate Governance Code is de aandacht voor corporate governance in Nederland sterk toegenomen. Ondernemingen zijn in toenemende mate aandacht gaan besteden aan het onderwerp goed ondernemingsbestuur. Van institutionele beleggers wordt sedertdien in toenemende mate verwacht dat zij zich opstellen als een betrokken aandeelhouder.

Ook het pensioenfonds onderkent het belang van goed bestuur bij de ondernemingen waarin wordt belegd. Het pensioenfonds is van oordeel dat bedrijven met aandacht voor goed ondernemingsbestuur, die bij de bedrijfsvoering de belangen van aandeelhouders en andere relevante stakeholders in ogenschouw nemen, uiteindelijk betere prestaties zullen leveren. Door actief gebruik te maken van het aan de aandelen verbonden stemrecht, kunnen aandeelhouders een positieve invloed uitoefenen op de corporate governance van de betreffende ondernemingen en kunnen zij zich bijvoorbeeld uitspreken over de benoeming van nieuwe bestuurders en commissarissen, het beloningsbeleid van de ondernemingen en over wijzigingen van de statuten. Het pensioenfonds houdt al sinds de jaren 90 rekening in de portefeuille met maatschappelijke belangen.

Aangezien het pensioenfonds geen eigen aandelenportefeuille bezit, maar belegt via beleggingsfondsen, is het fonds juridisch gezien geen eigenaar van de door deze beleggingsfondsen gehouden aandelen. Daarom kan het pensioenfonds geen rechtstreeks stemrecht

uitoefenen. Tijdens aandeelhoudersvergaderingen van de ondernemingen waarin het Altis Multimanager Europe Equity Fund en het Altis Multimanager North America Equity Fund belegt, wordt met ingang van 2013 het stemrecht uitgeoefend door de beheerder van het fonds. De beheerder baseert zich daarbij op algemeen geaccepteerde corporate governance best practices en zal er zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de lokale wet- en regelgeving van de landen waar de ondernemingen zijn gevestigd.

Tijdens aandeelhoudersvergaderingen van de vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds belegt, laat het pensioenfonds zich vertegenwoordigen door de fiduciair beheerder. In bijzondere gevallen zal de fiduciair beheerder vooraf contact opnemen met het fondsbestuur om het stemgedrag af te stemmen.

Tabel performancecijfers (in %)	2015	2014	2013	2012	2011
Vastrentende waarden	-0,90	8,30	-1,40	11,10	3,30
Aandelen	10,30	15,90	20,40	16,70	-4,40
Onroerend goed	8,00	8,90	-2,30	6,90	0,10
Grondstoffen			4,60	-2,50	2,00
Hedgefonds			0,00	0,50	-0,30
Converteerbare obligaties	4,70	4,60	15,60	0,00	0,00
Totaal (exclusief overlays)	2,60	10,00	6,70	15,20	-0,10
Bijdrage valutaoverlay	-2,00	-2,40	2,70	0,60	-1,20
Bijdrage renteoverlay	1,10	8,70	-4,70	1,90	12,20
Bijdrage swaptions	-0,30	4,70	-1,90	0,00	0,00
Bijdrage aandelenoverlay	0,20	-0,40	-1,30	-1,20	0,80
Totaal rendement	1,60	20,60	1,60	14,50	11,90
Z-score ¹⁾	0,05	-0,79	0,79	0,64	1,25

Benchmarks

De door het pensioenfonds gehanteerde benchmarks luiden als volgt (per 31 december 2015):

Matching portefeuille:

Het rendement van de Voorziening Pensioen Verplichtingen, op basis van marktwaarden

Vastrentende waarden:

Bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit: Compositie op basis van Barclays Capital Euro Corporate ex Financials Index en IBOXX Euro Corporate Index.

Overige vastrentende waarden: Compositie op basis van maatwerk Barclays Capital Eurozone CPI Bond index, JP Morgan Emerging Market Bond index en Credit Suisse Leveraged Loan Index

Aandelen:

Compositie op basis van de Morgan Stanley Capital International indices voor Europa, Verenigde Staten, Japan, Pacific ex Japan, Europese Small caps, opkomende markten en wereldwijde aandelen.

1) De betekenis en berekening van de Z-score zijn opgenomen in bijlage 2 "Rendementscijfers en Z-score".

Vastgoedmaatschappijen:

Compositie met een samenstelling van beursgenoteerde fondsen en niet-beursgenoteerde fondsen. Voor de beursgenoteerde fondsen geldt als benchmark een composite van de GPR European Property Fundamental index en GPR Global Property Fundamental index en voor de niet-beursgenoteerde fondsen geldt als benchmark een composite bestaande uit de sector indices van de ROZ/IPD Dutch Property index.

Converteerbare obligaties

UBS Global Convertibles Focus Euro index (hedged)

Totaal:

Compositie op basis van de norm verdeling van het vermogen en de bijbehorende benchmark per beleggingscategorie.

Tabel benchmarkcijfers (in %)	2015	2014	2013	2012	2011
Matching	-1,77	28,65	-5,90	9,76	16,67
Return	2,69	7,86	10,51	12,22	-1,93
Vastrentende waarden (Return)	-1,82	5,31	-4,35	16,47	2,51
Aandelen	9,87	15,94	18,55	15,52	-4,07
Beursgenoteerd OG	10,72	26,07	1,48	29,49	-9,37
Niet-beursgenoteerd OG	8,95	3,06	-2,55	-0,76	3,08
Convertibles	3,60	4,74	12,82	11,04	-6,96
Commodities	n.v.t.	n.v.t.	0,63	-1,46	2,13
Hedge Funds	n.v.t.	n.v.t.	2,64	2,71	-8,68
Totaal	1,51	21,72	0,52	13,88	9,75

Relevante ontwikkelingen 2016

Premie op basis van verwacht rendement per 1-1-16

De sociale partners en het bestuur van het fonds hebben overlegd over de toekomstbestendigheid van de pensioenregeling en de daarbij behorende voorwaarden en premie. Dit onder andere vanwege het feit dat pensioenfondsen meer moeten reserveren om de pensioenen te kunnen blijven betalen door de lage rentestand en de opgelopen levensverwachting.

De sociale partners zijn verantwoordelijk voor de vaststelling van de pensioenvoorwaarden en de beschikbare premie. Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoerbaarheid, haalbaarheid van de regeling binnen de wettelijke kaders waaronder de regel dat beschikbare premie kostendekkend voor de af te spreken regeling dient te zijn. Uiteraard overleggen de betrokken partijen zorgvuldig met elkaar.

Een mogelijke maatregel is het wijzigen van de berekeningsmethode voor de benodigde premie, uiteraard binnen de wettelijke normen. Door bij de premiestelling te rekenen met het prudent beleggingsrendement dat het pensioenfonds denkt te maken, is het mogelijk het huidige premieniveau te stabiliseren. Er wordt bij het beleggingsrendement een afslag toegepast, die wordt toegerekend aan indexatie. Daarnaast zijn er waarborgen gesteld ter bescherming van de financiële positie van het fonds. De nieuwe premieberekeningsmethodiek, op basis van zogenaamd "verwacht rendement" is gebruikelijk voor alle grote bedrijfstakpensioenfondsen.

In het overleg hebben de sociale partners met elkaar afgesproken dat voor 2016 gekozen wordt voor een lichte premiestijging van 19,5% naar 19,7% en dat zij kiezen voor de hierboven beschreven methodiek die gebaseerd is op Verwacht Reëel Beleggingsrendement met behoud van de huidige pensioenregeling. In het verlengde van de vierjarige CAO hebben de sociale partners deze aanpak voor eenzelfde periode afgesproken. Uiteraard gaan het bestuur van POB en de sociale partners met elkaar in overleg over verdere noodzakelijk aanpassingen op het moment dat de omstandigheden zodanig veranderen dat deze invloed hebben op het niet meer kostendekkend zijn van de premie.

Wijziging periodiciteit afrekennota's in maandelijks nota's

Het bestuur heeft besloten dat met ingang van 1 januari 2016 de premienota als maandelijks afrekennota zal worden verzonden. Voor genoemde datum ontvingen de werkgevers jaarlijks een voorschotnota die in vier termijnen diende te worden voldaan. Tussentijds ontving de werkgever een correctie op dit voorschot en een correctie van de premie over eerdere jaren. Na afloop van het jaar werd een afrekennota verzonden. Een nadeel hiervan was dat deze tussentijdse correcties de premienota's voor de werkgevers vaak onduidelijk maakten. Voordeel van de nieuwe werkwijze is dat er direct maandelijks afgerekend wordt. De premie van de huidige maand wordt in rekening gebracht en er wordt direct afgerekend voor eventuele terugwerkende kracht wijzigingen in het deelnemersbestand. Hierdoor is voor de werkgever iedere maand direct zichtbaar wat de wijzigingen in het personeelsbestand voor gevolgen hebben gehad voor de premie.

Meldplicht datalek aan Autoriteit Persoonsgegevens

Per 1 januari 2016 geldt de meldplicht van pensioenfondsen aan de toezichthouder Autoriteit Persoonsgegevens (voorheen het College Bescherming Persoonsgegevens) bij het constateren van een data lek. De meldplicht datalekken verlangt dat in geval van een datalek binnen 72 uur na constatering een melding wordt verricht bij deze toezichthouder.

Een datalek is als volgt in de wet gedefinieerd: *"Een gebeurtenis resulterend in een onrechtmatige vernietiging, verlies, wijziging, ongeautoriseerde openbaring van of toegang tot de persoonsgegevens als gevolg van een beveiligingsincident. Een beveiligingsincident is een inbreuk op de getroffen technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen die kan leiden tot een aanzienlijke kans op ernstige nadelige gevolgen voor de bescherming van de persoonsgegevens."*

Herstelplan

Gelet op het nog bestaande reservetekort van het fonds is overeenkomstig de geldende regelgeving voor 1 april 2016 het geldende herstelplan geactualiseerd en ingediend bij DNB. DNB heeft vervolgens in mei 2016 ingestemd met het ingediende geactualiseerde herstelplan. Zie ook de paragraaf 'Herstelplan' op pagina 23.

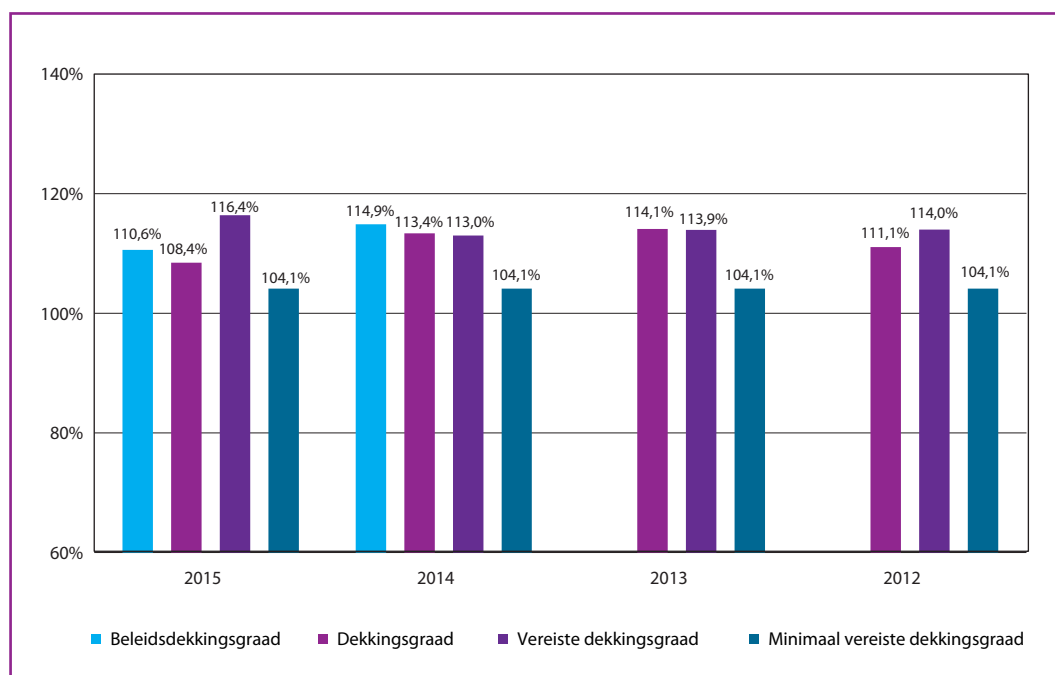
Utrecht, 13 juni 2016

Het bestuur

Samenvatting actuarieel rapport

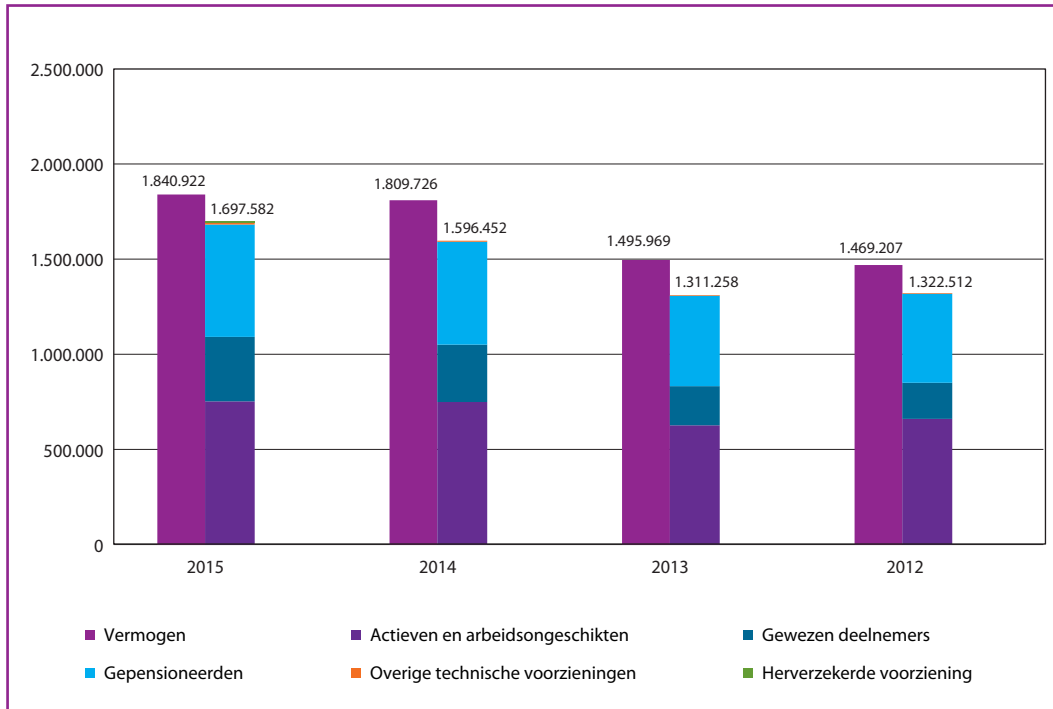
Financiële positie

De dekkingsgraad liet over het boekjaar een daling zien van 113,4% ultimo 2014 naar 108,4% ultimo 2015 ¹⁾. De beleidsdekkingsgraad van het fonds daalde van 114,9% ultimo 2014 naar 110,6% ultimo 2015. De beleidsdekkingsgraad ultimo 2015 is daarmee lager dan de vereiste dekkingsgraad van 116,4%. Hierdoor is de financiële positie niet toereikend. Onderstaande grafiek laat de ontwikkeling van zowel de beleidsdekkingsgraad als de dekkingsgraad zien. De dekkingsgraad is gebaseerd op de technische voorziening waarbij de voorgeschreven rentetermijnstructuur is gebruikt voor de verdiscontering. Er is conform de voorschriften van DNB gebruik gemaakt van de Ultimate Forward Rate (UFR)-methodiek. De beleidsdekkingsgraad is gelijk aan de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad.

1) De definitie voor vaststelling van de aan DNB te rapporteren dekkingsgraad is vanaf eind 2015 als volgt: $\text{dekkingsgraad} = 1 + \text{aanwezige solvabiliteit} / (\text{TV voor risico fonds} + \text{TV afgedekt door garantiecontracten} + \text{TV voor risico deelnemers}) * 100\%$. In voorgaande jaren werd voor uw fonds bij de berekening van de dekkingsgraad nog geen rekening gehouden met technische voorzieningen voor garantiecontracten en regelingen voor risico deelnemers. De wijziging van deze definitie is daarnaast ook van invloed op de vereiste dekkingsgraad.

De volgende grafiek geeft het vermogen en de technische voorziening(en) weer. Ultimo 2015 is de (beperkte) herverzekerde voorziening onderdeel van zowel het vermogen als de voorziening, conform de dekkingsgraaddefinitie ultimo 2015.

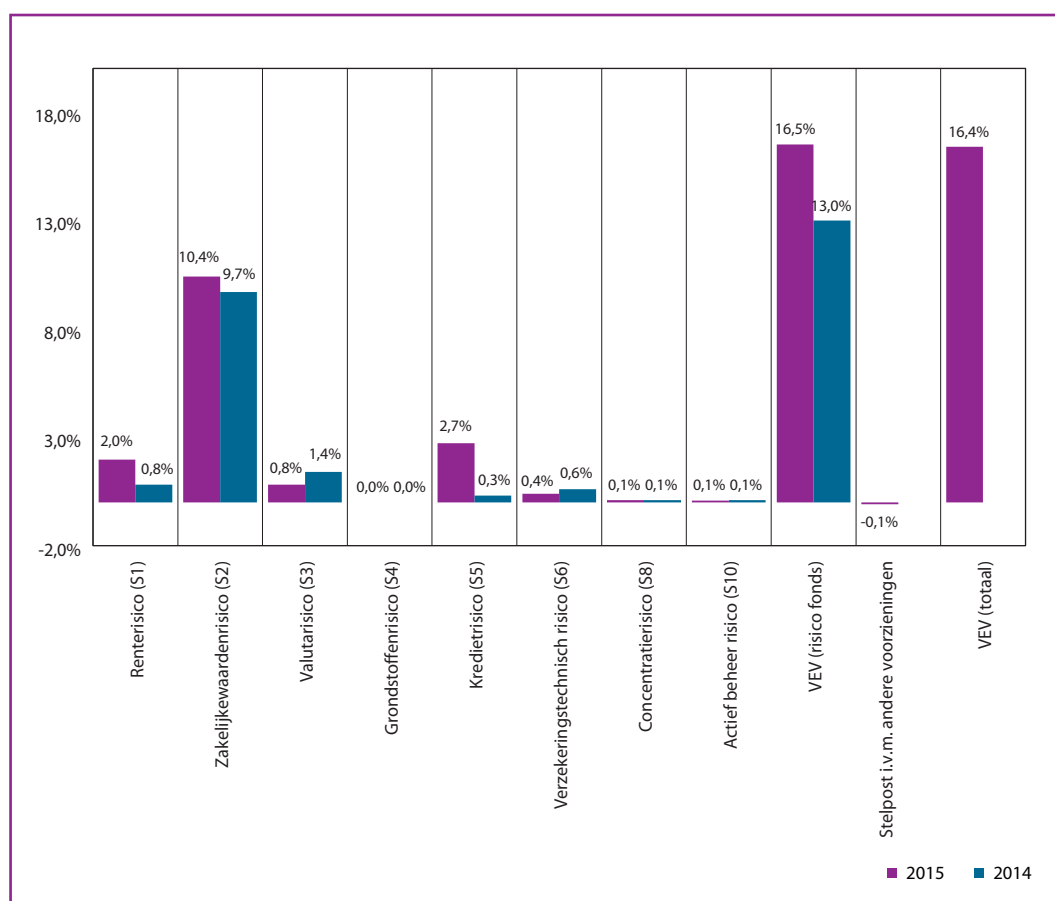
(Minimaal) vereiste financiële positie

De minimaal vereiste dekkinggraad bedraagt 104,1% ultimo 2015.

De vereiste dekkinggraad wordt enerzijds vastgesteld op basis van de feitelijke verdeling van de beleggingsportefeuille en anderzijds op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille. Ultimo 2015 bedraagt de vereiste dekkinggraad 116,2% op basis van de feitelijke verdeling van de beleggingsportefeuille en 116,4% op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille.

Voor de toetsing van de financiële positie wordt de beleidsdekkinggraad ter hoogte van 110,6% getoetst aan de vereiste dekkinggraad op basis van de strategische verdeling van de beleggingsportefeuille, ter hoogte van 116,4%.

De volgende grafiek toont voor 2014 en 2015 de risicocomponenten die onderdeel zijn van de toetsing van het fonds.

Herstelplan

Het fonds heeft in 2015 een herstelplan ingediend bij DNB, waarin wordt aangetoond dat de beleidsdekkinggraad binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar herstelt tot het niveau van de vereiste dekkinggraad. Het fonds heeft in het eerste kwartaal van 2016 het herstelplan geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt dat het fonds naar verwachting binnen de gekozen hersteltermijn herstelt naar de vereiste dekkinggraad.

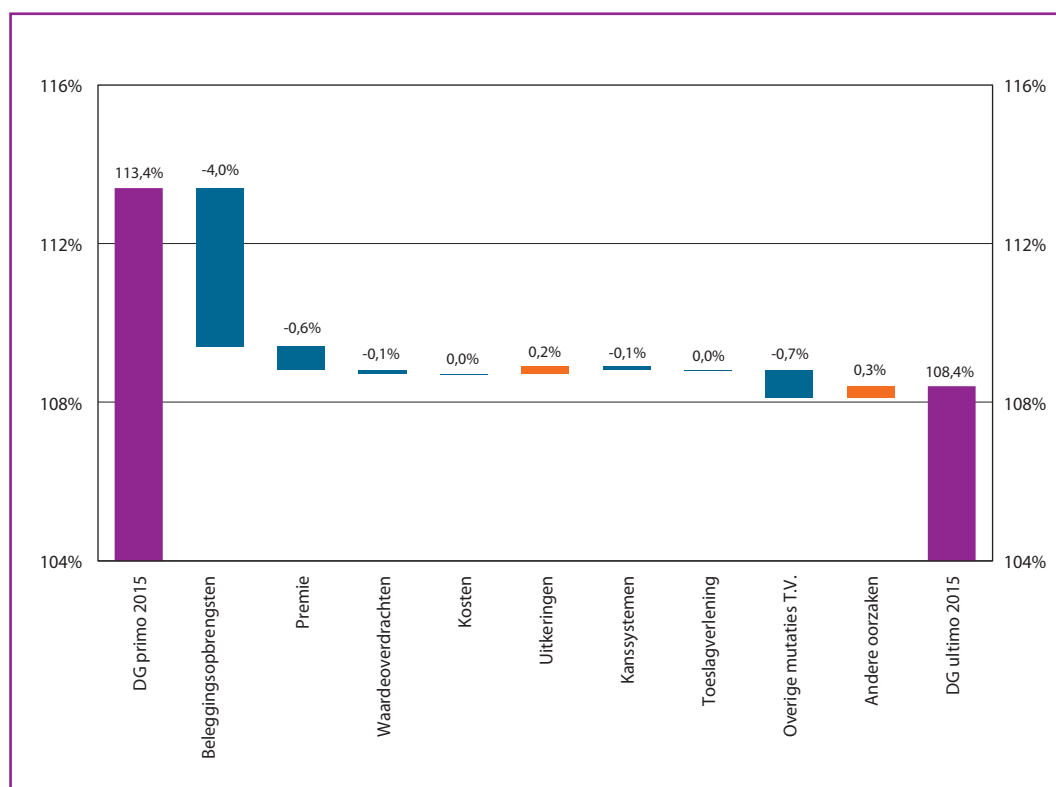
Analyse van het resultaat

In 2015 is een negatief resultaat van 69.934 behaald. In 2014 was er een positief resultaat van 28.563. De invloed van het resultaat op de dekkingsgraad is in de grafiek weergegeven en uitgesplitst naar mutatie-oorzaak, waarbij alle procentuele resultaten zijn uitgedrukt in de financiële positie primo boekjaar.

Het effect van het vervallen van de 3-maandsmiddeling voor de gehanteerde rente en de wijziging van de gehanteerde UFR-methodiek zijn in de grafiek verantwoord onder "Beleggingsopbrengsten". Het vervallen van de 3-maandsmiddeling droeg voor -4,7%-punt bij aan het verloop van de dekkingsgraad. De wijziging van de gehanteerde UFR-methodiek droeg voor -2,2%-punt bij aan het verloop van de dekkingsgraad.

Onder "Overige mutaties T.V." zijn de resultaten op de wijziging van de pensioenregeling, de collectieve omzetting en de aanpassing van de actuariële grondslagen verantwoord. Per saldo hebben deze wijzigingen een negatieve impact gehad op de dekkingsgraad van het fonds.

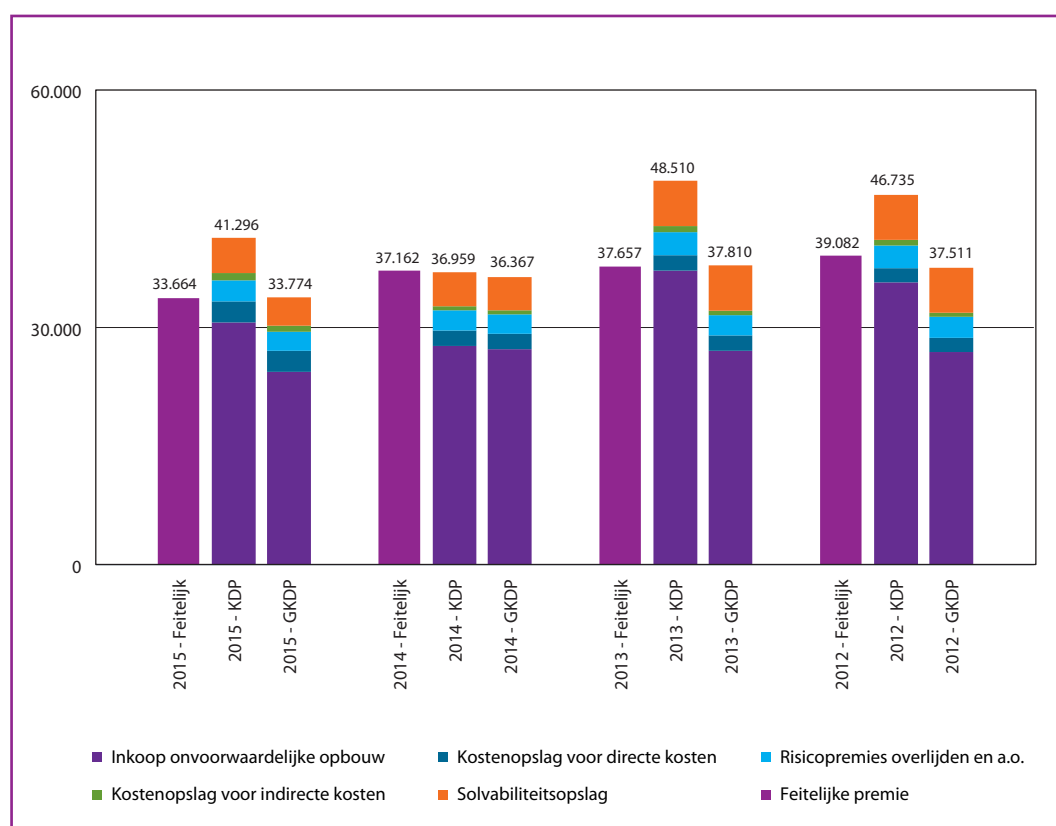
De component "Andere oorzaken" bevat de impact van de wijziging van de dekkingsgraaddefinitie en is daarnaast de saldopost. De wijziging van de dekkingsgraaddefinitie droeg voor -0,1% bij aan het verloop van de dekkingsgraad. De component "Andere oorzaken" bevat verder het resultaat op de inkoop uit de VPL-overgangsregeling.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie over 2015 is vastgesteld conform de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn). Dit betekent dat de premie is vastgesteld op basis van een gedempt premiebeleid, rekening houdend met een rente van 3%. De gedempte kostendeekkende premie bedraagt 33.774 (19,6% van salarissom). De feitelijk betaalde premie is met 33.664 (19,5% van salarissom) iets lager. De zuivere kostendeekkende premie is gelijk aan 41.296 (23,9% van salarissom).

De feitelijk betaalde premie, de zuivere kostendeekkende premie (KDP) en de gedempte kostendeekkende premie (GKDP) worden achtereenvolgend in onderstaande grafiek weergegeven. Hierbij zijn de zuivere kostendeekkende premie en de gedempte kostendeekkende premie gesplitst conform de vereisten uit de Pensioenwet.

Verslag Verantwoordingsorgaan over boekjaar 2015

De taak van het Verantwoordingsorgaan (VO) is tweeledig.

Het bestuur moet verantwoording afleggen aan het VO over het beleid, de wijze waarop het is uitgevoerd en over de naleving van de bij of krachtens de wet vastgestelde principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het VO geeft na afloop van het boekjaar een oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, zoals de rapportage van de Raad van Toezicht. In het oordeel betreft het VO ook de beleidskeuzes voor de toekomst en de statutair bepaalde evenwichtige belangenafweging. Het oordeel van het VO wordt, samen met de reactie van het bestuur, opgenomen in het jaarverslag.

Het VO is adviesorgaan voor het bestuur. In het reglement Verantwoordingsorgaan is opgenomen over welke beleidsonderdelen het bestuur verplicht is advies te vragen aan het VO alvorens besluiten te nemen. Ook kan het VO op eigen initiatief adviezen uitbrengen. Verderop in dit verslag is opgenomen op welke beleidsaspecten het VO in 2015 adviezen heeft uitgebracht.

Sinds 1 juli 2014 bestaat het VO uit 6 leden tw.: 3 leden op voordracht van de werknemersorganisaties, 1 lid gekozen door de pensioengerechtigden en 2 leden op voordracht van de werkgeversorganisatie. De verhouding tussen de leden op voordracht van de werknemersorganisaties en de door de pensioengerechtigden gekozen lid/leden wordt bepaald door het aantal actieve deelnemers en het aantal pensioengerechtigden. Zodra daar getalsmatig aanleiding toe is zal de verdeling worden aangepast.

Het VO heeft bij de beoordeling van het functioneren van het bestuur dankbaar gebruik gemaakt van de Rapportage 2015 van de Raad van Toezicht.

Terugblik op het verslag van het VO 2014

Helaas ontbreekt in het jaarverslag 2014 de reactie van het bestuur op het verslag 2014 van het VO. Opnieuw is afgesproken dat zowel het verslag van het VO als de reactie daarop van het bestuur in het jaarverslag worden opgenomen.

Op enkele items die in het verslag 2014 van het VO aan de orde kwamen zijn onderstaand nog aanvullende opmerkingen opgenomen.

Tijdige informatievoorziening is een van de belangrijke pijlers op basis waarvan het VO goed kan functioneren. Mede naar aanleiding van de opmerkingen in het VO-verslag 2014 is hierover met het bestuur gesproken. In het verslagjaar is een belangrijke verbetering in de informatievoorziening gerealiseerd. De omvang en kwaliteit van de informatie is verbeterd en er hebben enkele bijeenkomsten met het bestuur plaatsgevonden, waarin specifieke onderwerpen werden toegelicht. Nog openstaat de toevoeging van een duidelijke onderbouwing van de besluiten in de bestuursbesluitenlijst, zeker daar waar de evenwichtige belangenafweging aan de orde is. Voor 2016 is een uitbreiding in deze zin toegezegd.

Het VO verzocht het bestuur zich te oriënteren op de situatie dat enkele bestuursleden van het pensioenfonds een dubbelfunctie hebben. Als lid van het pensioenfondsbestuur en als lid van het Centraal Overleg Arbeidsvoorwaarden Openbare Bibliotheken. Door mutaties in de bestuurssamenstelling zullen in de loop van 2016 zich geen dubbelfuncties meer voordoen.

Het bestuur hecht aan een gekwalificeerde bezetting van de diverse organen binnen het pensioenfonds en heeft in 2014 het deskundigheidsniveau voor VO-leden vastgesteld. Vastgelegd is dat de leden van het VO verplicht zijn zich bij te scholen tot geschiktheidsniveau A. Daartoe hebben alle leden van het VO in 2015 aanvullende scholing gevolgd.

In het Verslag van het verantwoordingsorgaan over 2014 is door het VO gepleit voor het beter op elkaar afstemmen van de opzet en indeling van het beleidsplan vs het jaarverslag. Daardoor is een betere vergelijking tussen voorgenomen en gerealiseerd beleid mogelijk. Helaas is daar in 2015 nog geen gevolg aan gegeven.

Bevindingen algemeen

In 2015 heeft het bestuur een groot deel van het jaar in onderbezetting moeten werken. Het bleek moeilijk de opengevallen plaatsen in het bestuur (tijdig) adequaat te vervangen. Het bestuur besloot de omvang te verkleinen van 8 naar 6 leden en meer in te zetten op professionele bestuurders. Gezien de complexere wet- en regelgeving in combinatie met de toenemende druk door economische ontwikkelingen staat het VO daar positief tegenover.

In voorgaande jaren heeft het VO met enige regelmaat aangegeven dat een onderzoek naar de continuïteit van het fonds noodzakelijk is. In 2015 heeft het bestuur studiesessies gehouden waarbij allerlei aspecten voor toekomstbestendigheid werden beoordeeld. Aan de orde kwamen o.a. kwaliteit van de regeling, premiehoogte, kostenbeheersing en draagvlak. In 2015 is een werkgroep Toekomstvisie ingesteld, waarin alle aspecten, mogelijkheden en alternatieven aan de orde zullen komen. Ook het VO zal hierbij worden betrokken.

Communicatie is een belangrijk onderwerp voor het VO. Hierbij is van belang dat sinds september 2015 een lid van het VO de vergaderingen van de Communicatiecommissie bijwoont. Het verheldert het inzicht van het VO in de communicatieactiviteiten en geeft mogelijkheden alert te reageren op ontwikkelingen in het communicatiebeleid en de uitvoering daarvan.

Op 1 juli 2015 is de Wet Pensioencommunicatie in werking getreden. Het doel van deze wet is het centraal stellen van deelnemers en de daarmee gepaard gaande aanpak van maatwerk. Deelnemers dienen een realistisch beeld te krijgen van hun pensioen en de communicatie daarover moet aansluiten op de behoefte van de groepen verzekerden.

Het onderdeel Pensioen 123 is bedoeld om regelingen met elkaar te kunnen vergelijken. Het wordt gefaseerd ingevoerd, maar per 1 juli 2016 is het gebruik ervan verplicht. De implementatie van Pensioen 123 op de website van het POB is aan het eind van 2015 op schema.

Bevindingen op basis van speerpunten

Voor 2015 heeft het VO voor haar beoordeling een drietal speerpunten benoemd

- Risicohouding en -beleid;
- Continuïteit;
- Uitbestedingsbeleid.

Risicohouding en -beleid

In zijn algemeenheid is het risicobeleid van het fonds goed vastgelegd, evenals de periodieke toetsing ervan en de beheersplannen met de te nemen noodzakelijke acties.

In het verslagjaar heeft het bestuur de integriteitsrisicoanalyse nader besproken en aangepast. Het bestuur geeft prioriteit aan de beheersing van die risico's, die in eerste instantie een grote financiële impact op het fonds kunnen hebben.

In de Richtlijn Jaarverslag 400 moet de risicoparagraaf vanaf 2015 in het bestuursverslag worden uitgebreid. De risicoparagraaf moet vooral een informatief karakter hebben.

In dit kader zouden een compacte concrete beschrijving van bijvoorbeeld enkele van deze voornamelijk risico's, met de risicobereidheid, de risico beperkende maatregelen, de te verwachten impact op de financiële situatie indien de risico's zich voordoen, de risico's en onzekerheden met impact in het afgelopen jaar en de verbeteringen die zijn aangebracht, het informatieve karakter van de risicoparagraaf vergroten.

Continuïteit

In het verslagjaar is de continuïteit van het fonds voortvarend opgepakt. Er is een werkgroep Toekomst pensioenfonds samengesteld en in het 4de kwartaal was er al inzicht in de kansen en bedreigingen van het fonds. Begin 2016 zal het bestuur de studie afronden. Voor DNB is de toekomstverwachting van de fondsen in 2016 speerpunt.

Uitbestedingsbeleid

Het bestuur is van mening dat de uitbesteding van de werkzaamheden garant staat voor een betere uitvoering van de pensioenregeling(en).

Het bestuur heeft een afzonderlijk uitbestedingsbeleid geformuleerd.

Bij alle uitbestedingsactiviteiten conformeert het bestuur zich volledig aan de betreffende regelgeving van de DNB.

De integriteitsrisicoanalyse is ook van toepassing op het uitbestedingsbeleid zoals compliance.

Voor 2015 is door AZL een ISAE 3402 type II-rapportage afgegeven. De rapportage is door de Auditcommissie opgevraagd en zal worden geëvalueerd.

Het bestuur toont zich bewust van de maatschappelijke trend voor transparantie van de uitvoeringskosten en een effectievere en efficiëntere uitvoering.

Adviezen

Communicatie-beleidsplan 2015-2017

Het VO heeft advies uitgebracht over het nieuwe Communicatiebeleidsplan. Het beleidsplan sluit goed aan bij de in ontwikkeling zijnde (wettelijke) richtlijnen voor pensioencommunicatie. Wel is een kanttekening gemaakt bij de digitale ontwikkelingen. Ook binnen de doelgroepen van het POB zal mogelijk een behoorlijk aantal betrokkenen niet of nauwelijks met internet werken. Daarom is verzocht niet (te snel) alle pijlen op het "digitale" te richten.

Het VO ziet met belangstelling uit naar de feitelijke uitvoering van het beleidsplan.

Vergoedingsregeling

Over de Vergoedingsregeling 2015 is in maart een positief advies uitgebracht. Het betrof een, op onderdelen, versoering van de bestaande vergoedingsregeling en de aanzet voor de ontwikkeling naar een nieuwe vergoedingsregeling voor 2016 en verdere jaren.

In oktober is de nieuwe Vergoedingsregeling ter advisering aan het VO voorgelegd. De nieuwe regeling werd door het VO met de nodige kanttekeningen en opmerkingen positief beoordeeld. Met name de overgang naar een deel vaste vergoeding en een deel vergoeding per commissievergadering maakte de regeling een stuk transparanter. De Raad van Toezicht was echter van mening dat de aanpassing niet ver genoeg ging. Eind 2015 werd een nieuw concept voor een vergoedingsregeling voorgelegd, dat uitgaat van een vaste vergoeding voor alle bestuursleden. Afhankelijk van de functie binnen het bestuur vindt dan differentiatie plaats. Deze regeling had de instemming van het VO. Eerdere adviezen van het VO (opleidingskosten, evaluatie) werden overgenomen.

Oprachtaanvaardingsovereenkomst

Door de opdrachtaanvaardingsovereenkomst worden de doelstelling en uitgangspunten van de sociale partners en het fondsbeleid op elkaar afgestemd. Overleg tussen het bestuur van het POB en de sociale partners leidde in november tot een conceptovereenkomst die vervolgens door het VO werd besproken. Over de overeenkomst werd positief geadviseerd. Daarbij werden een tweetal kanttekeningen geplaatst. Er is een premievastperiode van 4 jaar overeengekomen. Het VO ervaart die als erg lang. De ontwikkelingen rondom (reken-)rente en rendementen zijn volstrekt onvoorspelbaar en hebben effecten, gegeven het overeengekomen pensioenopbouwpercentage, op de te hanteren premie. De maximale premie op voorhand al voor een dergelijke periode vast leggen is risicovol. Zeker gelet op de evenwichtige belangenafweging. Het VO adviseerde het bestuur tijdig gebruik te maken van de mogelijkheden in de overeenkomst om opnieuw in overleg te treden over de doelstellingen en uitgangspunten van de pensioenregeling.

Indexatie per 01-01-2016

Op het voorstel van het bestuur om per 1 januari 2016 niet te indexeren, hoewel dat tot 0,1 % mogelijk zou zijn, heeft het VO positief geadviseerd. De actuele dekkingsgraad lag in november 2015 onder het vereiste niveau. Het fonds is nog in herstel. De systematiek van de rekenrente zal in de eerste maanden van 2016 tot een groter tekort leiden. Tegen deze achtergrond is het advies uitgebracht. Wel is verzocht dit besluit zorgvuldig te communiceren.

Pensioenpremie 2016

De verwachte beleggingsrendementen rechtvaardigen een premie van 19,7 %. Het VO adviseerde positief over de hoogte van de premie 2016.

Reglement Verantwoordingsorgaan

Met instemming van het VO zijn enkele wijzigingen aangebracht in het Reglement Verantwoordingsorgaan en het Functieprofiel voor leden van het Verantwoordingsorgaan.

Reglement Commissie van Beroep

Dit reglement is de afgelopen jaren met enige regelmaat onderwerp van overleg tussen bestuur en VO geweest. De discussie spitste zich toe op de procedure rondom en de samenhang tussen de Klachten- en geschillenregeling en het Reglement Commissie van Beroep. Het reglement is in de huidige vorm voor het VO acceptabel.

Risicohouding pensioenfonds

Vanaf 1 januari 2015 is wettelijk vastgelegd dat inzicht in de risicohouding onderdeel is van de pensioenuitvoering. De gekozen risicohouding wordt vastgesteld in overleg met de sociale partners en voorgelegd aan het VO.

Met de voorzitter van het bestuur en de raadgevend actuaaris is in juni gesproken over de Notitie Risicohouding Pensioenfonds en wijziging beleidskader. De notitie was helder en overzichtelijk. Het VO onderschrijft de keuze voor voortzetting van een risico-avers beleggingsbeleid.

Oordeel

De risicohouding en het risicobeleid beoordeelt het VO positief. Wel wordt aandacht gevraagd voor de Richtlijn Jaarverslag 400 waarin is bepaald hoe de risicoparagraaf in het bestuursverslag moet worden opgenomen.

De instelling van de Werkgroep Toekomst pensioenfonds is een belangrijke stap voor het verkrijgen van een diepgaand inzicht in de (bestaans-)mogelijkheden van het fonds. Het Plan van aanpak dat is opgesteld geeft vertrouwen in een gedegen aanpak.

Het VO beoordeelt het uitbestedingsbeleid als goed. Helaas heeft het VO geen inzicht in de jaarlijkse evaluatie met de dienstverleners en de mate waarin zo nodig actie wordt ondernomen.

Het VO heeft opgemerkt dat bij de totstandkoming van de opdrachtaanvaardings-overeenkomst met de sociale partners sprake is geweest van een verschil in geïnformeerde en verwachtingen van het overleg tussen het bestuur enerzijds en de sociale partners anderzijds. Dat in moeilijke omstandigheden een overeenkomst kon worden bereikt beoordeelt het VO als positief, met de kanttekening dat betere voorafgaande communicatie en afstemming over en weer zinvol zou zijn geweest.

Ook 2015 was een jaar waarin het bestuur behoorlijk wat zaken had af te handelen. Te denken valt aan o.a. de verdere implementatie van het nFTK, het opstellen van een Herstelplan, het opstellen van een Aanvangshaalbaarheidstoets, de uitwerking van de Opdrachtaanvaardingsovereenkomst en verdere gefaseerde aanpak van de wettelijke communicatieverplichtingen. Over de meeste van deze onderwerpen heeft het bestuur overlegd met het VO, dan wel het VO uitgebreid geïnformeerd. Voor het vergroten van het

inzicht van het VO waren dat belangrijke bijeenkomsten. Onder verwijzing naar hetgeen over de informatievoorziening in de "Terugblik op het verslag van het VO 2014" is opgemerkt, oordeelt het VO positief over de "open" opstelling van het bestuur.

De communicatiecommissie heeft besloten alle communicatie over pensioenen zoveel als mogelijk te digitaliseren. De gelaagde opzet van Pensioen 123 komt ook het beste tot zijn recht in digitale vorm. Het VO heeft daarover zijn zorg uitgesproken; niet alle doelgroepen van het POB zullen de digitale mogelijkheden kunnen toepassen c.q. benutten.

Op basis van het bestuursverslag, de jaarrekening, de rapportage van de RvT, de aanvullende informatie en de bespreking van deze stukken met het bestuur en de RvT op 13 juni 2016 oordeelt het VO positief over het handelen van het bestuur en het gevoerde beleid. Het VO is daarbij van oordeel dat het bestuur een evenwichtig beleid heeft gevoerd.

Juni 2016

Het verantwoordingsorgaan

Reactie van het bestuur

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn gedegen en professioneel verslag over het verslagjaar 2015 en zal zoveel mogelijk vervolg geven aan de daarin vervatte aandachtspunten.

De aandachtspunten bespreekt het bestuur nader op zijn jaarlijkse beleidsdag d.d. 25 augustus 2016. In het najaar 2016 vindt vervolgens terugkoppeling plaats vanuit het bestuur aan het verantwoordingsorgaan.

Bestuurlijke terugblik op het verslag van het verantwoordingsorgaan 2014

In het afgelopen jaar heeft het bestuur vervolg gegeven aan de bevindingen van het verantwoordingsorgaan (VO) in jaarverslag 2014. Hieronder volgen deze bevindingen van het VO uit jaarverslag 2014, telkens aangevuld met de bijbehorende reactie van het bestuur.

Bevinding VO 2014:

“Oordeel verantwoordingsorgaan

Op 1 juli 2014 is het Verantwoordingsorgaan (VO) in de huidige samenstelling van start gegaan. De bevindingen en het oordeel van het VO betreffen dan ook de periode juli – december 2014.

Bevindingen:

Door de invoering van de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen zijn op 1 juli 2014 diverse wijzigingen in de structuur van het fonds aangebracht.

Er kwam nieuw intern toezicht in de vorm van een permanente Raad van Toezicht (RvT);

De Deelnemersraad werd opgeheven en het Verantwoordingsorgaan werd, met uitbreiding van enkele bevoegdheden, omgevormd, waarbij voor het eerst een vertegenwoordiging door de gepensioneerden werd gekozen.

In het bestuur werd eveneens een vertegenwoordiging van de gepensioneerden opgenomen.

De Code Pensioenfondsen heeft niet alleen tot doel het besturen van pensioenfondsen te verbeteren, maar vooral ook inzichtelijker te maken. Het bestuur heeft zich geconformeerd aan de Code Pensioenfondsen en zal alleen met gegronde reden en voorzien van toelichting van de code afwijken. Het bestuur heeft zich beraden op de wijze waarop het VO van informatie kan worden voorzien. Een belangrijke informatiebron is de besluitenlijst van het bestuur. Door deze uit te breiden met de overwegingen bij de besluiten en weergave van de overweging van niet tot besluiten leidende vergaderpunten, komt voor het VO meer nodige achtergrondinformatie beschikbaar. In 2015 zal het VO de informatievoorziening in totaliteit evalueren.”

Reactie bestuur:

Het POB werkt de besluiten zo goed mogelijk nader uit met onderliggende overwegingen.

Daarboven rapporteert het bestuur periodiek met andere relevante ontwikkelingen in de pensioensector en bij het POB aan het verantwoordingsorgaan.

In overleg met het VO zal het bestuur bezien in hoeverre zodoende naar genoegen van het VO invulling is gegeven aan het voorgaande c.q. waar nodig nog nadere uitwerking behoeft.

Bevinding VO 2014:

“Belangrijk voor het vervullen van de taken door het VO zijn het beleidsplan en het jaarverslag. Het voorgenomen beleid, het handelen van het bestuur, de resultaten daarvan en de daaruit voortvloeiende activiteiten voor een volgende periode zouden in het jaarverslag helder naar voren moeten komen. De opzet en indeling van beleidsplan en jaarverslag zouden daartoe meer op elkaar moeten aansluiten.”

Reactie bestuur:

Het POB wordt waar mogelijk rekening houden met de aansluiting tussen bestuursverslag en beleidsplan dan wel expliciet het verband tussen beide documenten aangeven.

Bevinding VO 2014:

“In december 2014 ontving het VO de “Vergoedingsregeling voor Bestuur, Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan” ter advisering. Uit de toelichting blijkt dat het bestuur voornemens is de vergoeding voor bestuursleden vanaf 2016 vast te stellen op een vast bedrag

per bestuurslid. Dat hierdoor de vergoedingsregeling transparanter en beheersbaarder wordt is een positieve ontwikkeling. In 2015 zal nog overleg over de definitieve invulling van de regeling plaatsvinden.”

Reactie bestuur:

In 2015 is de vergoedingsregeling vernieuwd met een vaste bedragen regeling als basis/uitgangspunt. De nieuwe vergoedingsregeling wordt per 1 januari 2016 ingevoerd.

Bevinding VO 2014:

“De externe toezichthouders stellen zwaardere eisen aan binnen het fonds actieve personen. Het bestuur heeft in verband daarmee besloten aspirant-bestuursleden in een voortraject te scholen en in het bestuur tijdens die periode te laten functioneren. Daardoor kunnen tijdig en op het gewenste niveau bestuursleden worden benoemd. Voor de leden van het VO zijn trajecten uitgezet om de geschiktheid op peil te brengen. Deze maatregelen beoordeelt het VO positief.

De nieuwe ALM-studie 2014 gaat uit van een daling van het aantal deelnemers met 5% per jaar. In eerdere studies werd steeds uitgegaan van 3% daling. In 2013 nam het aantal deelnemers met 7,04% af en in 2014 met 6,8%. Een aandachtspunt voor de haalbaarheidstoets.”

Reactie bestuur:

Het POB heeft in de haalbaarheidstoets 2015 inmiddels ook rekening gehouden met een daling van het aantal FTE's van 5% (en niet meer 3%) voor de komende 15 jaar; hetgeen tevens strookt met de actuele ALM-studie.

Bevinding VO 2014:

“Enkele bestuursleden van het pensioenfonds hebben een dubbelfunctie. Als lid van het pensioenfondsbestuur en als lid van het Centraal Overleg Arbeidsvoorwaarden Openbare Bibliotheken (COAOB). Het is wel de vraag of de voordelen van korte lijnen en geïnformeerde opwegen tegen de nadelen van een dubbelfunctie. Het VO verzoekt het bestuur zich te oriënteren op deze situatie.”

Reactie bestuur:

De voordracht tot (her) benoeming van bestuurders van het POB geschiedt door de desbetreffende benoemende geledingen (werknemers/werkgeversorganisaties c.q. pensioengerechtigden).

Ten gevolge van tussentijdse en aanstaande wijzigingen in de bestuurssamenstelling worden de dubbele functies in 2016 beëindigd.

Bevinding VO 2014:

“Het VO heeft overleg gevoerd met de RvT over haar rapportage van de werkzaamheden in het tweede halfjaar 2014. Het was een heldere analyse van diverse facetten van het beleid, de structuur en de werkwijze van het pensioenfonds. De aanbevelingen van de RvT zoals opgenomen in de rapportage geven het bestuur voldoende handvatten om verbeteringen aan te brengen.”

Reactie bestuur:

Het POB dankt de Verantwoordingsorgaan voor zijn heldere rapportage met goede constructieve aanbevelingen en heeft gedurende 2015 gewerkt aan de opvolging c.q. nadere invulling hiervan.

Raad van Toezicht

Rapportage Raad van Toezicht inzake 2015

Deze rapportage bevat de bevindingen van de raad van toezicht (hierna: RvT) naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken over 2015. De RvT heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. De RvT staat het bestuur met raad ter zijde. Daarnaast heeft de RvT goedkeuringsrechten ten aanzien van een aantal bestuursbesluiten. In de verslagperiode heeft het bestuur in dat kader goedkeuring gevraagd over het beleid inzake beloningen.

De RvT heeft in overleg met het bestuur een plan van aanpak opgesteld voor 2015, met een aantal specifieke thema's waarop de RvT zich richt. Evenals in 2014 heeft de RvT dit verslagjaar opnieuw aandacht geschonken aan (de voortgang) het vermogensbeheer voor wat betreft de uitbesteding daarvan de rapportages en bijbehorende contracten, de governance, met name de rolverdeling binnen het bestuur en de mandatering en de toekomst-bestendigheid. Nieuw onderwerp is (de implementatie van) het nieuw financieel toetsingskader.

Algemeen oordeel

De RvT heeft een overwegend positief oordeel over het functioneren van het bestuur. De RvT constateert dat het bestuur actief stuurt op het realiseren van de strategische doelen van het fonds. Ook is het bestuur zich bewust van verbeteringen die in de besturing van het fonds kunnen worden aangebracht en is bezig met de realisatie daarvan. Het bestuur is naar het oordeel van de RvT in voldoende mate 'in control'.

De belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen

Opvolging eerdere aanbevelingen

Uit de ondernomen acties blijkt dat het bestuur alle aanbevelingen van de RvT heeft overgenomen en uitgevoerd. De overige acties worden naar verwachting op korte termijn afgerond. De RvT mist in het reglement van de Auditcommissie het toezicht op de opvolging van de aanbevelingen van de RvT.

Functioneren governance

De RvT is van oordeel dat de (vijf) vaste commissies in de statuten verankerd dienen te worden. Alle overige organen van het fonds zijn wel statutair verankerd. De RvT is van oordeel dat de kwalificatie van de beloning van het bestuur, het verantwoordingsorgaan (hierna: VO) en de RvT in de statuten als vacatiegeld niet juist is. De reglementen van het fonds zijn up to date. Er ontbreekt alleen nog een reglement inzake geschillen over goedkeuring van besluiten door de RvT. De boardroom van het fonds verdient opschoning. De organen van het fonds functioneren naar behoren. In het afgelopen jaar heeft het VO enkele belangrijke stappen gezet door een opleiding te volgen over de rol van het VO en door de geschiktheid op niveau A te brengen. Het bestuur heeft het VO in het afgelopen jaar een aantal malen om advies gevraagd en het VO heeft deze adviezen tijdig en getuigend van betrokkenheid uitgebracht. De bindende voordracht van het VO op de (her)benoeming van de leden van de RvT is nog een discussiepunt tussen het bestuur en het VO. De RvT is van oordeel dat het gekozen bestuursmodel op dit moment passend is voor het fonds en naar behoren functioneert.

Functioneren bestuur

Het bestuur komt regelmatig bijeen en de opkomst van de bestuursleden is goed. De vergaderingen worden goed voorbereid en er wordt gewerkt met duidelijke voorleggers, een actielijst en een besluitenlijst. De RvT ondersteunt het initiatief van het bestuur om tot een slagvaardiger en efficiënter bestuurlijke organisatie te komen door de bestuurlijke focus op beleidsvorming te richten en de commissies vergaand te mandateren en toe te rusten voor het voorbereidend en uitvoerend werk. Efficiënt werkende en goed ingerichte commissies die voldoende geschikt zijn voor hun taken is daarbij een belangrijke voorwaarde. De RvT is ook content met de plannen om de geschiktheid/deskundigheid binnen het bestuur te verhogen. Voor zover de RvT heeft kunnen waarnemen, is de sfeer binnen het bestuur goed, vindt er voldoende discussie plaats tussen de bestuursleden en leidt de voorzitter de vergaderingen goed.

Beleid bestuur

De RvT is van oordeel dat het bestuur de missie, visie en strategie van het fonds duidelijk actueel heeft vastgelegd. Het bestuur is al langere tijd bezig met de toekomstbestendigheid van het fonds en dient dit in 2016 zeer serieus ter hand te nemen, omdat anders sociale partners daarin het initiatief gaan nemen en het fonds voor voldongen feiten komt te staan.

Het bestuur heeft het beleid van het fonds duidelijk vastgelegd en het beleid wordt ook ten minste jaarlijks herijkt.

De RvT is van mening dat het fonds op een zeer gestructureerde wijze is omgegaan met de invoering van het nFTK. Alle belanghebbende partijen zijn geïnformeerd en bij de uiteindelijke consequenties betrokken.

Algemene gang van zaken in het fonds

De RvT is van mening dat het bestuur 'in control' is.

Risicomanagement

Naar het oordeel van de RvT is sprake van een gestructureerde opzet van het risico management van het fonds.

Evenwichtige belangenafweging

De RvT oordeelt positief over de evenwichtige belangenafweging door het bestuur, echter in de verslaglegging dient het bestuur nog explicieter vast te leggen welke afwegingen het bestuur maakt bij besluitvorming, zeker wanneer hier belangenafwegingen tussen deelgroepen van belanghebbenden aan de orde is.

Communicatie

De RvT oordeelt positief over het gevoerde communicatiebeleid en de daarmee bereikte communicatiedoelen.

Naleving Code Pensioenfondsen

Het fonds past de Code Pensioenfondsen geheel toe, met uitzondering van één norm, namelijk de bindende voordracht van leden van de RvT door het VO. Het bestuur legt ook verantwoording af over de naleving van de Code Pensioenfondsen en de afwijking van deze Code. De RvT is van oordeel dat het bestuur de bindende voordracht van leden van de RvT door het VO dient te heroverwegen.

Cultuur en gedrag

De RvT heeft geen opmerkingen over cultuur en gedrag van het bestuur.

De RvT ondersteunt de ingezette individuele ontwikkelingsplannen, de verkleining van de omvang van het bestuur en de voorgenomen inzet van professionele bestuurders. De RvT is van oordeel dat het bestuur bezig is de juiste stappen te zetten.

Implementatie nieuw financieel toetsingskader

De RvT is van oordeel dat de implementatie van het nieuwe financieel toetsingskader goed en tijdig is uitgevoerd. De RvT adviseert met sociale partners een evaluatie van het traject rond de totstandkoming van de aanvaardingsovereenkomst te organiseren, bij voorkeur onder onafhankelijke leiding. De focus zou hierbij moeten liggen op de rolverdeling tussen beide partijen.

Tot slot

De RvT heeft vertrouwen in de opvolging door het bestuur van de aanbevelingen die de RvT in haar rapport heeft gedaan en ziet uit naar verdere samenwerking met het bestuur.

De RvT:

Dhr. dr. R.H. (Ronald) Ketellapper

Dhr. drs. H.J. (Jeppe) Machielsen

Mw. mr. M. (Marianne) Meijer-Zaalberg (voorzitter)

13 juni 2016

Goedkeuring Bestuursverslag en Jaarrekening 2015

De Raad van Toezicht heeft op 13 juni 2016 in de gezamenlijke vergadering van het Bestuur, de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken haar goedkeuring uitgesproken over het Bestuursverslag en Jaarrekening 2015.

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft kennis genomen van de goedkeuring van jaarverslag 2015 door de Raad van Toezicht. Voorts dankt het bestuur de Raad van Toezicht voor het uitbrengen van zijn rapport 2015 en de daarin opgenomen aanbevelingen. Het bestuur zal de aanbevelingen overnemen en het vervolg bespreken tijdens de jaarlijkse beleidsdag. De verdere invulling stemt het bestuur daarna af met de Raad van Toezicht.

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na resultaatverdeling; in duizenden euro)

Activa	2015	2014
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Onroerende zaken	139.987	110.672
Zakelijke waarden	591.303	614.943
Vastrentende waarden	1.001.413	936.339
Derivaten	113.131	182.121
Overige beleggingen	0	950
	1.845.834	1.845.025
Herverzekering [2]	6.340	6.459
Vorderingen en overlopende activa [3]	13.639	11.654
Liquide middelen [4]	719	1.661
Totaal activa	1.866.532	1.864.799

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2015	2014
Reserves [5]		
Algemene reserve	-135.212	5.346
Solvabiliteitsreserve	278.552	207.928
	143.340	213.274
Langlopende schuld [6]		
VPL-Overgangsregeling	0	3.945
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds [7]		
Eigen rekening	1.681.308	1.591.978
Herverzekering	6.340	6.459
	1.687.648	1.598.437
Overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds [8]		
Voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico's	3.345	2.247
Voorziening slotuitkering	6.193	1.837
Voorziening onvoorwaardelijke toeslagverlening	396	390
	9.934	4.474
Kortlopende schulden [9]	25.610	44.669
Totaal passiva	1.866.532	1.864.799

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2015	2014
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen [10]		
Directe beleggingsopbrengsten	22.536	23.570
Indirecte beleggingsopbrengsten	4.092	283.401
Kosten van vermogensbeheer	-1.133	-1.171
	25.495	305.800
Bijdragen van werkgevers en werknemers [11]	33.664	41.590
Saldo van overdrachten van rechten [12]	58	1.181
Pensioenuitkeringen [13]	-34.907	-33.544
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen [14]		
Toevoeging pensioenopbouw	-35.048	-30.856
Toeslagverlening	-19	-573
Waardeoverdrachten	-331	-1.250
Verwachte uitkering	34.513	33.313
Toevoeging kostenvoorziening	50	265
Benodigde intrest	-2.672	-5.013
Wijziging rentetermijnstructuur	20.629	-267.002
Wijziging UFR	-30.371	0
Vervallen driemaandsmiddeling	-67.574	0
Toevoeging i.v.m. gewijzigde actuariële grondslagen	-742	-11.446
Overige	-7.765	-1.466
	-89.330	-284.028
Mutatie overige technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen [15]	-5.460	-1.166
Mutatie langlopende schuld VPL-regeling [16]	3.945	1.589

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2015	2014
Herverzekering [17]		
Premies	-39	-31
Uitkeringen uit herverzekering	288	353
	249	322
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [18]	-3.774	-2.751
Overige baten en lasten [19]	126	-430
Saldo van baten en lasten	-69.934	28.563
Bestemming van het saldo		
Algemene reserve	-69.934	28.563

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2015	2014
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Bijdragen van werkgevers en werknemers	33.817	41.167
Uitkeringen uit herverzekering	288	353
Overgenomen pensioenverplichtingen	1.704	3.079
Overige	269	39
	36.078	44.638
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-34.849	-33.545
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.646	-1.904
Premies herverzekering	-39	-31
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-3.275	-2.901
Overige	0	-50
	-39.809	-38.431
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	20.458	26.004
Verkopen en aflossingen beleggingen	583.186	496.044
	603.644	522.048
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-599.722	-527.209
Kosten van vermogensbeheer	-1.133	-1.171
Overige	0	-449
	-600.855	-528.829
Mutatie liquide middelen	-942	-574
Saldo liquide middelen 1 januari	1.661	2.235
Saldo liquide middelen 31 december	719	1.661

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Toepassing Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving

Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken heeft het jaarverslag opgesteld in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Waardering

Algemene grondslagen

Alle activa en passiva zijn gewaardeerd tegen de kostprijs, tenzij hierna een andere waarderingsgrondslag wordt vermeld. Voor kortlopende vorderingen en schulden wordt de kostprijs geacht een redelijke benadering te zijn van de reële waarde.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

Vervallen drie-maandsmiddeling rente

Primo 2015 is de driemaandsmiddeling van de rentetermijnstructuur vervallen. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorzieningen met € 67.668. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Wijziging Ultimate Forward Rate

In 2015 is de wijze waarop de Ultimate Forward Rate (UFR) bepaald wordt, aangepast. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorzieningen ultimo 2015 met € 30.631. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Opslag WZP

Ultimo 2015 heeft het fonds een opslag van 2,5% op de voorziening voor latent partnerpensioen van niet gepensioneerde deelnemers opgenomen, ter dekking van latent wezenpensioen. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorzieningen met 1.843. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Voorziening slotuitkering

Met ingang van 2015 wordt ook voor niet-gepensioneerde deelnemers een voorziening slotuitkering opgenomen. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorzieningen met 4.028. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Compensatie sociale premies

Met ingang van 2015 wordt de voorziening voor latente aanspraken op compensatie voor sociale premies exact bepaald (tot 2015 was sprake van een opslag in de voorziening). Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorzieningen met 1.101. Het effect van deze schattingswijziging is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Buitenlandse valuta

Activa en passiva in buitenlandse valuta zijn omgerekend tegen de ultimo jaar geldende koersen.

Onroerende zaken

Aandelen van vastgoedmaatschappijen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde.

Zakelijke waarden

De ter beurse genoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurswaarde. Niet ter beurse genoteerde aandelen (fondsen) worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde.

Obligaties

De obligaties zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurswaarde.

Leningen op schuldbekentenis

De leningen op schuldbekentenis zijn gewaardeerd tegen de actuele waarde. Onder actuele waarde wordt in dit verband verstaan de contante waarde van de toekomstige kasstromen op basis van het effectieve rendement ultimo het verslagjaar van overeenkomstige leningen.

Derivaten

Beleggingen in beursgenoteerde derivaten worden gewaardeerd tegen de op 31 december bekende marktprijzen. Beleggingen welke onderhands zijn gekocht, waarvoor geen directe waardering beschikbaar is, worden gewaardeerd op basis van actuele marktparameters. RJ610 schrijft voor dat derivaten met een negatieve waarde op de passiva zijde van de balans moeten worden weergegeven.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde.

Herverzekering

Het herverzekerd deel van de technische voorziening is berekend als de contante waarde van pensioenpolissen op het leven van (gewezen) deelnemers en heeft betrekking op de premievrije aanspraken van de voorheen bij Aegon Levensverzekering N.V. ondergebrachte pensioenen, vermeerderd met de contante waarde van zowel de door ZwitserLeven toegekende wezen pensioenen als die van enkele overgenomen polissen. In het stop-loss contract met ZwitserLeven, met een afrekeningsperiode van 5 jaar, zijn de volgende risico's herverzekerd:

- de sterfterisico's van de verzekeringen van het partner- en wezenpensioen in de vorm van éénjarige risicokapitalen;
- de invaliditeitsrisico's voor deelnemers voor wie in het fonds invaliditeitspensioen is verzekerd.

Solvabiliteitsreserve

De hoogte van de solvabiliteitsreserve is maximaal gelijk aan het vereist eigen vermogen volgens het FTK en dient als buffer. Dit maximaal niveau wordt aangehouden.

VPL-Overgangsregeling

De VPL-Overgangsregeling is ultimo 2015 vrijgefallen.

Voorziening pensioenverplichtingen

De VPV is, evenals vorig jaar, gelijk aan de actuariële contante waarde van de opgebouwde, premievrije en ingegane pensioenen. Bij de vaststelling van de VPV is uitgegaan van marktwaardering. Dit houdt onder andere in dat gerekend is met de termijnstructuur van de actuele nominale markttrente zoals gepubliceerd door DNB.

Gemiddeld gewogen met de VPV kwam de nominale rente eind 2015 ongeveer overeen met een vaste rekenrente van 1,6% (2014: 1,9%).

De pensioenverplichtingen worden berekend volgens overlevingskansen van een AG Prognosetafel 2014 (startjaar 2016) inclusief toepassing sterftetrend en correctiefactoren op basis van ervaringssterfte.

Als belangrijkste grondslagen voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen worden vermeld:

- Intrest: Rentetermijnstructuur van DNB;
- Sterfte: AG Prognosetafel 2014 (startjaar 2016) – zonder leeftijdsterugstelling;
- Ervaringssterfte: Mercer 2012 Hoog-Midden;
- Gehuwdheid: Bij de vaststelling van de voorziening voor partnerpensioen wordt het bepaalde partnersysteem gehanteerd;
- Uitkeringen: De uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld;
- Leeftijden worden in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Leeftijdsverschil: Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op 3 jaar gesteld (man ouder dan vrouw);
- Kosten: In de voorziening pensioenverplichtingen is een excassokostenvoorziening begrepen van 3% van de netto voorziening.

Overige technische voorzieningen

Voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico's

De voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico's dient voor de spreiding in de tijd van voortzetting van de pensioenopbouw ten laste van het fonds en van arbeidsongeschiktheidspensioen. De voorziening wordt jaarlijks verhoogd met 0,65% van de som van de bijdragegrondslagen voor het risico van arbeidsongeschiktheidspensioen. Daarnaast wordt de voorziening verhoogd met een percentage gelijk aan het gemiddelde rendement van het pensioenfonds alsmede met uitkeringen uit hoofde van herverzekering.

Aan de voorziening worden jaarlijks, ten aanzien van nieuwe arbeidsongeschikte deelnemers en ten aanzien van de wijzigingen in de mate van arbeidsongeschiktheid van de bestaande arbeidsongeschikten, onttrokken of toegevoegd:

- de contante waarde van de ten laste van het POB op te bouwen of niet meer op te bouwen oudedagsvoorzieningen;
- de contante waarde van de toegekende of vrijgefallen arbeidsongeschiktheidspensioenen.

Tevens worden de premies die moeten worden betaald aan de verzekeraars aan de voorziening onttrokken.

De voorziening mag niet minder bedragen dan twee maal de premietoevoeging en niet meer bedragen dan drie maal de premietoevoeging in dat jaar. Het mindere of meerdere wordt verrekend met het jaarresultaat. De premiestelling voor het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt periodiek gezien, laatstelijk in 2014.

Voorziening slotuitkering

Indien een deelnemer met ingegaan ouderdomspensioen overlijdt en er is een partner, dan loopt de uitkering nog 2 maanden na overlijden door. Indien er geen partner achterblijft, maar er wel kinderen zijn, wordt dit bedrag ineens uitgekeerd. In de reguliere voorziening wordt geen rekening gehouden met deze slotuitkering. Ultimo 2008 is een voorziening gevormd ter dekking van

eventuele lasten voor reeds gepensioneerde deelnemers. In 2015 is tevens een voorziening gevormd ter dekking van eventuele toekomstige lasten voor niet gepensioneerde deelnemers.

Voorziening onvoorwaardelijke toeslagverlening

Een klein gedeelte van de pensioenaanspraken wordt onvoorwaardelijk geïndexeerd met de looninflatie van de werkgever. Primo 2008 is hier een aparte voorziening voor gevormd.

Resultaatbepaling

Algemeen

De lasten en baten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder directe beleggingsopbrengsten wordt bij vastrentende waarden verstaan de rente-opbrengst verminderd met de kosten; bij de zakelijke waarden wordt, voor wat betreft de aandelen, hieronder verstaan het bruto-dividend, voor aftrek van dividendbelasting, verminderd met de kosten. De interesten van overige activa en passiva worden opgenomen op basis van nominale bedragen.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder indirecte beleggingsopbrengsten worden de volgende resultaten opgenomen:

- gerealiseerde en niet-gerealiseerde koersverschillen van onroerende zaken, aandelen, converteerbare obligaties, opties, leningen op schuldbekentenis en obligaties;
- boetes bij vervroegde aflossingen van leningen op schuldbekentenis;
- valutaverschillen inzake deposito's en bankrekeningen in buitenlandse valuta en valutatermijntransacties.

Kosten van vermogensbeheer

Onder de kosten van vermogensbeheer worden de administratiekosten opgenomen die verband houden met het beheer van de beleggingen alsmede de kosten van exploitatie van het direct onroerend goed. De betreffende kosten worden verder gespecificeerd in het kostenoverzicht op pagina 22.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfond

Categorie	Stand ultimo 2014	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen aflossingen	Gerealiseerde koers- verschillen	Niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2015
Onroerende zaken						
Aandelen vastgoedmaatschappijen	110.672	34.115	-12.334	3.438	4.096	139.987
Zakelijke waarden						
Aandelen beleggingsfondsen	614.943	133.219	-220.720	29.992	33.869	591.303
Vastrentende waarden						
Obligaties	899.186	266.203	-176.583	-3.281	-21.986	963.539
Converteerbare obligaties	34.976	0	0	0	930	35.906
Leningen op schuldbekentenis	2.177	0	-51	-21	-137	1.968
	936.339	266.203	-176.634	-3.302	-21.193	1.001.413
Derivaten						
Swaps	112.849	0	-41.684	41.684	-43.091	69.758
Opties	37.577	56.064	-69.367	32.235	-33.193	23.316
Valutatermijntransacties	-11.390	48.597	0	-48.597	8.190	-3.200
	139.036	104.661	-111.051	25.322	-68.094	89.874
Overige beleggingen						
Geldmarktfondsen	950	62.100	-63.047	-3	0	0
Totaal beleggingen voor risico pensioenfond	1.801.940	600.298	-583.786	55.447	-51.322	1.822.577
Waarvan onder de passiva gepresenteerd						
Swaps	7.955					5.676
Opties	23.740					11.995
Valutatermijntransacties	11.390					5.586
Beleggingen aan activa-zijde balans	1.845.025					1.845.834

Categorie	Stand ultimo 2014	Stand ultimo 2015
Totaal beleggingen voor risico		
pensioenfondsen	1.801.940	1.822.577
Vorderingen en schulden beleggingen	11.471	12.957
Depotbank	140	611
Beleggingen inclusief liquiditeiten	1.813.551	1.836.145

Het POB heeft in het verslagjaar niet belegd in premiebijdragende instellingen. In het verslagjaar heeft het POB geen beleggingen uitgeleend.

Aansluiting beleggingen ten behoeve van de risicoparaagraaf:

	Stand ultimo 2015	Liquide middelen	Over- lopende intrest	Te vorderen dividend- belasting	Over- lopende aan- en verkopen beleggingen	Toepassen Look Through	Stand ultimo 2015 conform risico- paraagraaf
Onroerend goed	139.987	0	0	0	0	-1.837	138.150
Aandelen	591.303	0	0	0	0	-4.274	587.029
Vastrentende waarden	1.001.413	0	7.972	0	0	6.117	1.015.502
Derivaten	89.874	0	4.399	0	0	-600	93.673
Overige beleggingen	0	611	0	596	-10	594	1.791
Totaal	1.822.577	611	12.371	596	-10	0	1.836.145

Bij toepassing van het look-through principe wordt door de betreffende beleggingsfondsen heen gekeken en vervolgens worden deze componenten toebedeeld naar hun desbetreffende beleggingscategorie.

Methodiek bepaling marktwaarde:

Level 1: Directe marktnotering

Level 2: Onafhankelijke taxaties

Level 3: Onafhankelijke NCW berekeningen

Level 4: Intrinsieke waarde beleggingsfondsen (andere methode)

Beleggingen	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4	Stand ultimo 2015
Vastgoedbeleggingen	0	0	0	139.987	139.987
Aandelen	66.582	0	0	524.721	591.303
Vastrentende waarden	545.694	0	0	455.719	1.001.413
Derivaten	0	0	89.874	0	89.874
	612.276	0	89.874	1.120.427	1.822.577

	2015	2014
[2] Herverzekering	6.340	6.459
[3] Vorderingen en overlopende activa		
Lopende intrest en dividend		
Hieronder is opgenomen de aan het boekjaar toe te rekenen intrest en dividend van:		
– Vastrentende waarden	7.972	7.913
– Derivaten	4.399	3.287
– Overige beleggingen	0	0
	12.371	11.200
Beleggingen		
Debiteuren effecten	653	85
Overige vorderingen		
Terugvorderbare dividendbelasting	596	272
Premies	0	65
Rekening courant herverzekeraars	14	19
Overige	5	13
	615	369
Totaal vorderingen en overlopende activa	13.639	11.654
[4] Liquide middelen		
KAS BANK N.V.	611	140
ING Bank N.V.	108	1.521
	719	1.661
Totaal activa	1.866.532	1.864.799

Passiva	2015		2014	
[5] Reserves				
Algemene reserve				
Stand per 1 januari	5.346		2.115	
Af: voor solvabiliteitsreserve	-70.624		-25.332	
Saldobestemming boekjaar	-69.934		28.563	
Stand per 31 december	-135.212		5.346	
Solvabiliteitsreserve				
Stand per 1 januari	207.928		182.596	
Bij: uit algemene reserve	70.624		25.332	
Stand per 31 december	278.552		207.928	
Totaal Reserves	143.340		213.274	
Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt	69.190	104,1%	65.550	104,1%
Het vereist eigen vermogen bedraagt	278.552	116,4%	207.928	113,0%
Het beschikbare eigen vermogen bedraagt	143.340		213.274	
De dekkingsgraad is		108,4%		113,4%
De beleidsdekkingsgraad is		110,6%		
De dekkingsgraad is vastgesteld als pensioenvermogen (reserves + totale technische voorzieningen fonds) gedeeld door de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (vanaf 2015 incl. het herverzekeringsdeel).				
De berekening is als volgt: $(143.340 + 1.681.704 + 6.340 + 9.934) / (1.681.704 + 6.340 + 9.934) \times 100\% = 108,4\%$				
[6] Langlopende schuld				
VPL-reserve overgangsregelingen				
Stand per 1 januari	3.945		5.534	
Rendementsbijschrijving	0		771	
Premies	0		3.887	
Toekenning overgangsmaatregelen (zie ook pag. 26)	-3.299		-3.982	
Beschikbaar voor kosten	-82		0	
Inkoop buffer	-564		-555	
Inkoop buffer 2013	0		-496	
Correcties	0		-1.214	
Stand per 31 december	0		3.945	

	2015	2014
[7] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
De voorziening pensioenverplichtingen per 31 december is als volgt opgebouwd:		
- Deelnemers (incl. vutters en arbeidsongeschikten)	753.030	749.077
- Gewezen deelnemers	338.580	301.247
- Pensioengerechtigden	590.094	542.044
Totale voorziening pensioenverplichtingen	1.681.704	1.592.368
Af: voorziening onvoorwaardelijke toeslagverlening	-396	-390
Blijft: voorziening pensioenverplichtingen eigen rekening	1.681.308	1.591.978
Eigen rekening		
Stand per 1 januari	1.591.978	1.307.950
Toevoeging pensioenopbouw	35.048	30.856
Toeslagverlening	19	573
Waardeoverdrachten	331	1.250
Verwachte uitkering	-34.513	-33.313
Toevoeging kostenvoorziening	-50	-265
Benodigde intrest	2.672	5.013
Wijziging renteterminstructuur	-20.629	267.002
Wijziging UFR	30.371	0
Vervallen driemaandsmiddeling	67.574	0
Toevoeging i.v.m. gewijzigde actuariële grondslagen	742	11.446
Overige	7.765	1.466
Stand per 31 december	1.681.308	1.591.978
Herverzekering		
Stand per 1 januari	6.459	6.161
Mutatie	-119	298
Stand per 31 december	6.340	6.459
Totaal voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	1.687.648	1.598.437

	2015	2014
[8] Overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds		
Voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico's		
Stand per 1 januari	2.247	1.484
Premies	1.125	778
Rendementsbijschrijving	53	420
Premies en uitkeringen herverzekering	-4	-3
Mutatie i.v.m. invalideren en revalideren	-122	-432
Overige mutaties	46	0
Stand per 31 december	3.345	2.247
Voorziening slotuitkering		
Stand per 1 januari	1.837	1.471
Bijschrijving rente	10	6
Overige mutaties	4.346	360
Stand per 31 december	6.193	1.837
Voorziening onvoorwaardelijke toeslagverlening		
Stand per 1 januari	390	353
Risicopremies	-26	-24
Bijschrijving rente	679	1
Overige mutaties	-647	60
Stand per 31 december	396	390
Totaal overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	9.934	4.474
[9] Kortlopende schulden		
Administratiekosten	497	67
Loonheffing en sociale premies	707	658
Negatieve derivaten	23.257	43.085
Effecten	663	86
Overige	486	773
	25.610	44.669
Totaal passiva	1.866.532	1.864.799

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De bestuursleden van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken hebben in 2015 geen bezoldiging ontvangen. Wel is aan bestuursvergoedingen, vacatiegelden en overige vergoedingen een totaalbedrag van 375.000 door de stichting uitbetaald ten behoeve van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de deelnemersraad..

Personeel

Gedurende het boekjaar 2015 had Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken geen personeelsleden in dienst.

Baten en lasten	2015	2014
[10] Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Onroerende zaken	2.620	3.438
Zakelijke waarden	1.034	544
Vastrentende waarden	13.815	13.772
Derivaten	5.061	5.779
Subtotaal	22.530	23.533
Liquide middelen	-12	-4
Bijdragen van werkgevers en werknemers	3	7
Overige	15	34
Totaal directe beleggingsopbrengsten	22.536	23.570
Indirecte beleggingsopbrengsten		
<i>Gerealiseerde resultaten</i>		
Onroerende zaken	3.438	-1.637
Zakelijke waarden	29.992	2.512
Vastrentende waarden	-3.302	711
Derivaten	25.322	29.430
Overige beleggingen	-3	3
Valutaverschillen	-33	0
Subtotaal	55.414	31.019

	2015	2014
<i>Ongerealiseerde resultaten</i>		
Onroerende zaken	4.096	8.482
Zakelijke waarden	33.869	66.405
Vastrentende waarden	-21.193	52.475
Derivaten	-68.094	125.020
Overige beleggingen	0	0
Subtotaal	-51.322	252.382
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	4.092	283.401
Kosten van vermogensbeheer		
Beheerloon	-945	-1.045
Bewaarloon	-188	-126
Totaal kosten vermogensbeheer	-1.133	-1.171
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	25.495	305.800
[11] Bijdragen van werkgevers en werknemers		
OP-premie ¹⁾	33.664	41.049
FVP-premies	0	533
Inkoopsommen	0	8
	33.664	41.590
Kostendeekkende premie	41.296	36.959
Gedempte kostendeekkende premie	33.774	36.367
Feitelijke premie	33.664	37.162
De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	34.194	30.762
– Opslag instandhouden vereist vermogen	4.445	4.276
– Kostenopslag	2.657	1.921
	41.296	36.959
De gedempte premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd	27.537	30.242
– Opslag instandhouden vereist vermogen	3.580	4.204
– Kostenopslag	2.657	1.921
	33.774	36.367

1) Inclusief premie t.b.v. prepensioen

	2015	2014
[12] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	1.704	3.079
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1.646	-1.898
	58	1.181
[13] Pensioenuitkeringen		
Pensioenen		
Ouderdomspensioen	-30.292	-26.942
Invalideitpensioen	-356	-356
Partnerpensioen	-3.149	-2.995
Wezenpensioen	-69	-70
Prepensioen	-294	-2.386
Subtotaal	-34.160	-32.749
Andere uitkeringen		
Overlijdensuitkeringen	-30	-27
Compensatie overhevelingstoeslag	-318	-307
Afkopen	-399	-461
Subtotaal	-747	-795
Totaal pensioenuitkeringen	-34.907	-33.544
[14] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
Toevoeging pensioenopbouw	-35.048	-30.856
Toeslagverlening	-19	-573
Waardeoverdrachten	-331	-1.250
Verwachte uitkering	34.513	33.313
Toevoeging kostenvoorziening	50	265
Benodigde intrest	-2.672	-5.013
Wijziging rentetermijnstructuur	20.629	-267.002
Wijziging UFR	-30.371	0
Vervallen driemaandsmiddeling	-67.574	0
Toevoeging i.v.m. gewijzigde actuariële grondslagen	-742	-11.446
Overige	-7.765	-1.466
	-89.330	-284.028

	2015	2014
[15] Mutatie overige technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen		
Voorziening arbeidsongeschiktheidsrisico's	-1.098	-763
Voorziening slotuitkering	-4.356	-366
Voorziening onvoorwaardelijke toeslagverlening	-6	-37
	-5.460	-1.166
[16] Mutatie langlopende schuld VPL-regeling	3.945	1.589
[17] Herverzekering		
Premies		
Invaliditeitsrisico	-8	-3
Overlijdensrisico	-31	-28
	-39	-31
Uitkeringen uit herverzekering		
Ouderdomspensioen	288	353
Totaal herverzekering	249	322
[18] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Administratie	-2.607	-1.725
Accountant (controle jaarrekening)	-35	-37
Accountant (overige diensten)	-19	0
Actuaris	-361	-288
De Nederlandsche Bank	-82	-80
Vergoedingen bestuur, deelnemersraad en verantwoordingsorgaan	-375	-428
Contributie Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen	-21	-22
Overige	-274	-171
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-3.774	-2.751
[19] Overige baten en lasten		
Uit beleggingen	149	-449
Diversen	-23	19
	126	-430
Saldo van baten en lasten	-69.934	28.563

	2015	2014
Actuariële analyse van het saldo		
Beleggingsopbrengsten	25.495	305.029
Wijziging rentetermijnstructuur	20.719	-267.390
Vervallen driemaandsmiddeling	-67.668	0
Wijziging UFR-methodiek	-30.631	0
Benodigde intresttoevoeging	-2.737	-5.440
Premies	-5.159	4.323
Waardeoverdrachten	-274	-69
Uitkeringen	-103	143
Sterfte	-1.110	2.774
Arbeidsongeschiktheid	0	3
Reguliere mutaties	89	-237
Toeslagverlening	-42	-573
Incidentele mutaties voorziening	-9.203	-11.834
Overige	690	1.834
	-69.934	28.563

Risicoparagraaf

(in duizenden euro)

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd. Conform de berekeningen van het vereist eigen vermogen in het Actuarieel Rapport is de risicoparagraaf gebaseerd op basis van het doorkijkbeginsel (lookthrough-principe) en wordt er rekening gehouden met recente ontwikkelingen zoals het gebruik van de meest recente UFR en de aangepaste definitie van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad. Laatstgenoemde impliceert dat bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad en vereiste dekkingsgraad vanaf het jaarwerk van 2015 rekening gehouden dient te worden met het totale vermogen en de totale technische voorziening. In de risicoparagraaf worden de afzonderlijke risico's van het vereist eigen vermogen gerelateerd aan de voorziening voor risico fonds. De impact van de aangepaste berekeningsmethodiek wordt afzonderlijk getoond. Onder het nieuwe FTK zijn de voorschriften voor de berekening van het vereist eigen vermogen aangescherpt en wordt getoetst op basis van het vereist eigen vermogen gebaseerd op de strategische verdeling. De impact van de afzonderlijke risico's wordt tevens getoond voor het feitelijk vereist eigen vermogen omdat de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke verdeling in het nieuwe FTK onder andere een belangrijke rol speelt bij de korte termijn risicohouding van het fonds.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste financieel risico voor het Pensioenfonds is het niet kunnen nakomen van de pensioentoezeggingen.

Een belangrijke maatstaf hiervoor is het aanwezig eigen vermogen. Wettelijk is een gestandaardiseerde methode (standaardmodel) vastgelegd om te kunnen toetsen of het aanwezig eigen vermogen voldoende is om een aantal specifieke financiële risico's op te kunnen vangen en daarmee of aan de pensioentoezeggingen kan worden voldaan. De berekeningen van het vereist eigen vermogen zijn onder meer van belang voor de premiestelling, herstelplan en haalbaarheidstoets van het fonds. De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2015 hoger dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het pensioenfonds niet in een tekort verkeert.

Jaarlijks vindt toetsing plaats aan de hand van dit standaardmodel. De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. De S10 betreft het actief beheer risico en is onder het nieuwe FTK in het standaardmodel van DNB geplaatst. Naast de standaard risicomponenten (S-componenten) is in de bepaling van het vereist eigen vermogen ook rekening gehouden met de volgende additionele risicomponenten: leverage risico, liquiditeitsrisico (voornoemde risico's worden verwerkt binnen de berekeningen van de S2 middels een extra verzwaaring van de buffer) en concentratierisico S8.

Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2015 van 116,4% en het maximum van de feitelijke of strategische mix ultimo 2014. Ultimo 2014 werd getoetst op het maximum van beiden en niet op het strategisch vereist eigen vermogen zoals geldt onder het nieuwe FTK. Ultimo 2014 betrof dit het vereist eigen vermogen op basis van de strategische mix van 113,0%. Zoals eerder vermeld worden de afzonderlijke risico's uitgedrukt ten opzichte van de voorziening voor risico fonds. Zodoende kunnen de afzonderlijke risico's van 2015 vergeleken worden met de risico's van 2014.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Op basis van de strategische beleggingsmix</i>				
Renterisico (S1)	57.254	2,0	23.198	0,8
Zakelijke waarden risico (S2)	195.025	10,4	174.055	9,7
Valutarisico (S3)	61.680	0,8	68.699	1,4
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	68.256	2,7	31.886	0,3
Verzekeringstechnisch risico (S6)	43.062	0,4	46.152	0,6
Concentratierisico (S8)	20.956	0,1	18.532	0,1
Actief beheer risico (S10)	18.222	0,1	15.748	0,1
Diversificatie-effect	-185.903		-170.342	
Vereist eigen vermogen (strategisch)	278.552	16,5	207.928	13,0
Afname voor toerekening totale TV		-0,1		
	278.552	16,4		
Aanwezige dekkingsgraad		108,4		113,4
Beleidsdekkingsgraad		110,6		
Vereiste dekkingsgraad (strategische verdeling)		116,4		113,0
Vereiste dekkingsgraad (feitelijke verdeling)		116,2		111,2
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,1		104,1

De dekkingsgraad wordt berekend door het eigen vermogen plus de technische voorzieningen (inclusief herverzekering) te delen door de technische voorzieningen (inclusief herverzekering). Het afgelopen jaar is deze, op grondslagen van het Pensioenfonds, afgenomen van 113,4% (2014) naar 108,4% (2015).

De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. In de berekening van de beleidsdekkingsgraad is rekening gehouden met de aangepaste definitie van de becijfering van de dekkingsgraad. Zoals aangegeven dient de dekkingsgraad becijferd te worden door rekening te houden met het totale vermogen en de totale technische voorziening. In boekjaar 2014 was de dekkingsgraad van 113,4% leidend. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2015 van 110,6%, is de (beleids) dekkingsgraad afgenomen met 2,8%-punt.

Renterisico

De waarde van de beleggingen in vastrentende waarden kan fluctueren als gevolg van de verandering in marktrentes. Vanaf 2007 worden ook de verplichtingen op marktrente gewaardeerd, waardoor de waarde van de verplichtingen eveneens fluctueert als gevolg van verandering in marktrentes.

Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen.

De daling van de rentestanden die worden gehanteerd bij de berekeningen van de Voorziening pensioenverplichtingen (eind 2015: 1,64% ten opzichte van eind 2014: 1,79%) leidt tot een stijging van de Voorziening pensioenverplichtingen (in 2015: 20,629 miljoen euro).

De beleggingen, gewaardeerd tegen marktwaarde, zijn in meer of mindere mate gerelateerd aan ontwikkelingen van de rentestanden. Door de periodieke afstemming van beide ontwikkelingen wordt de dekkingsgraad nauwgezet gemonitord. Deze rentegevoeligheid is één van de actoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie en de duratie van de portefeuilles.

Duratie van de vastrentende waarden (incl. rentederivaten) 17,2 jaar

Duratie van de pensioenverplichtingen 17,6 jaar

Het fonds kent een feitelijke renteafdekking ten behoeve van de vaststelling van het renterisico van 50,6%. Voor de bepaling van het vereist eigen vermogen op basis van de strategische verdeling wordt een strategische renteafdekking voor de vaststelling van het renterisico van 50,0% gehanteerd.

Gebruikmakende van bovenstaand beschreven methodiek volgt een risicofactor voor het renterisico van 61.430 (2,1%) op basis van de feitelijke verdeling ultimo 2015 en een renterisico van 57.254 (2,0%) op basis van de strategische verdeling ultimo 2015.

Zakelijke waarden risico

Mogelijke waardedalingen van beleggingen voor het vastgoed en de aandelen zijn in het hiervoor genoemde standaardmodel begrepen. Hiervoor wordt een gedifferentieerde berekening naar categorieën van markten en beleggingen uitgevoerd. Ter zake van het zakelijke waarden risico worden risico-inschattingen aan de hand van de in de markt gebruikelijke risicoparameters gemaakt. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. Dit wordt gerealiseerd door te beleggen in beleggingsfondsen waarin de mix van beleggingen zeer divers is.

Op basis van de feitelijke beleggingsverdeling ultimo 2015 bedraagt het zakelijke waarden risico 199.170 (10,7%). Op basis van de strategische verdeling volgt er conform de standaardmethodiek van DNB een zakelijke waarden risico van 195.025 (10,4%). Binnen deze buffers is tevens rekening gehouden met een additionele buffer voor leverage.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Verdeling zakelijke waarden per categorie:</i>				
Onroerende zaken				
– Aandelen vastgoedmaatschappijen	138.150	19,1	111.184	15,6
Aandelen				
– Ontwikkelde markten	519.346	71,6	540.100	75,7
– Opkomende markten	67.683	9,3	61.731	8,7
Totaal	725.179	100,0	713.015	100,0

Valutarisico

De pensioenverplichtingen luiden in euro's, de mogelijke risico's als gevolg van valutakoersontwikkelingen komen daarom alleen bij de beleggingen tot uitdrukking. Het valutarisico is van belang voor zowel directe posities in een valuta, als voor beleggingen die gewaardeerd zijn in een andere valuta. Voor de vaststelling van het valutarisico (S3) wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta in ontwikkelde markten van 20% en van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta in opkomende markten van 35%. In totaliteit is 42% van de totale portefeuille belegd in objecten tegen andere valuta dan de euro. Van de totale portefeuille wordt 24% afgedekt door middel van valutaderivaten. De strategische blootstelling in niet-eurolanden is vastgesteld op basis van de landenverdeling van de onderliggende benchmark, waarbij rekening is gehouden met de strategische valuta-afdekking. Op basis van de feitelijke beleggingsverdeling ultimo 2015 bedraagt het valutarisico 59.954 (0,8%). Op basis van de strategische verdeling resulteert een valutarisico van 61.680 (0,8%).

Grondstoffenrisico

Het fonds kent ultimo 2015 geen beleggingen in grondstoffen. Aldus is er geen sprake van grondstoffenrisico.

Kredietrisico

Bij het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Ter beperking van het kredietrisico gelden binnen het pensioenfonds restricties voor de samenstelling van de vastrentende portefeuilles met betrekking tot geografische spreiding, verdeling over verschillende debiteurencategoriën, de minimale kwaliteit van de debiteur ("rating") en voor de omvang van de beleggingen per debiteur.

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Rating vastrentende waarden:</i>				
AAA	321.944	31,7	182.882	19,7
AA	260.272	25,6	375.870	40,4
A	82.359	8,1	77.544	8,3
BBB	147.598	14,5	131.085	14,1
Lager dan BBB	155.504	15,3	135.855	14,6
Geen rating	47.825	4,7	26.727	2,9
Totaal	1.015.502	100,0	929.963	100,0
<i>Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:</i>				
Resterende looptijd < 1 jaar	95.488	9,4	734	0,1
Resterende looptijd 1-5 jaar	236.990	23,3	445.511	47,9
Resterende looptijd >= 5 jaar	683.024	67,3	483.718	52,0
	1.015.502	100,0	929.963	100,0

Ultimo 2015 bedraagt het kredietrisico 54.175 (2,1%) op basis van de feitelijke verdeling en 68.256 (2,7%) op basis van de strategische verdeling.

Verzekeringstechnisch risico (actuaireel risico)

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden en arbeidsongeschiktheid. Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Volgens informatie van het CBS en het Actuarieel Genootschap stijgt de levensverwachting van mannen en vrouwen sneller dan eerder werd aangenomen.

Het overlijdensrisico ontstaat doordat deelnemers eerder komen te overlijden dan gemiddeld verondersteld in de tarifiering. Dit geldt voor pensioenvormen waarvoor een uitkering bij overlijden is verzekerd (bijvoorbeeld nabestaandenpensioen). Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht.

Ultimo 2015 kent het verzekeringstechnisch risico van zowel de feitelijke als de strategische verdeling een omvang van 43.062 (0,4%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook "grote posten" zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd

Ultimo 2015 bedraagt het concentratierisico op basis van de feitelijke verdeling 20.334 (0,1%) en op basis van de strategische verdeling 20.956 (0,1%).

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Verdeling van de aandelen, onroerend goed beleggingen en vastrentende beleggingen naar regio (derivaten en overige beleggingen zijn hierin niet meegenomen):</i>				
Opkomende markten	299.668	17,2	219.099	13,3
Europa	1.033.437	59,4	960.414	58,5
Azië	79.234	4,5	89.689	5,5
Noord Amerika	319.850	18,4	322.535	19,6
Wereldwijd	7.384	0,4	35.258	2,1
Overige	1.108	0,1	15.983	1,0
Totaal	1.740.681	100,0	1.642.978	100,0

	2015		2014	
	€	%	€	%
<i>Aandelen en onroerend goed naar sector:</i>				
Onroerende zaken:				
- Participaties in vastgoed beleggingsfondsen	138.150	19,0	111.184	15,6
Aandelen:				
- Financiële instellingen	122.288	16,9	176.015	24,6
- Informatietechnologie	74.348	10,3	78.162	10,9
- Industriële ondernemingen	72.954	10,1	73.334	10,3
- Niet-cyclische consumentengoederen	63.225	8,7	46.494	6,5
- Cyclische consumentengoederen	71.899	9,9	78.857	11,1
- Farmacie	67.319	9,3	62.410	8,8
- Energie	34.800	4,8	33.273	4,7
- Nutsbedrijven	9.529	1,3	5.872	0,8
- Telecommunicatie	26.862	3,7	15.489	2,2
- Basisindustrieën	34.331	4,7	29.831	4,2
- Andere sectoren	9.474	1,3	2.094	0,3
Totaal	725.179	100,0	713.015	100,0

Grote posten: aandelen en vastgoed beleggingsfondsen van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in aandelen en onroerende zaken

Onroerende zaken:				
- ING Dutch Residential Fund IV	60.104	8,3	38.059	5,3
- Kempen International Funds	46.195	6,4	-	-
Aandelen				
- Aberdeen GL-EMMKT	38.863	5,4	41.593	5,8
- NN Institutioneel dividend	40.162	5,5	-	-
- ING Div aandelen Basisfonds	-	-	43.811	6,1
- Altis Multimanager Europe Equity Fund	132.291	18,2	170.073	23,9
- Altis Multimanager North America Equity Fund	183.030	25,2	195.183	27,4
Totaal	500.645	69,0	488.719	68,5

	2015		2014	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
<i>Verdeling vastrentende waarden per soort:</i>				
Staatsobligaties, niet index-linked	635.482	62,6	598.871	64,4
Index-linked obligaties	93.823	9,2	86.287	9,3
Hypothecaire leningen	0	0,0	687	0,1
Bedrijfsobligaties	261.809	25,8	223.321	24,0
Kortlopende vorderingen op banken	24.388	2,4	20.797	2,2
Totaal	1.015.502	100,0	929.963	100,0

Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden

Germany (Fed Rep)	152.523	15,0	137.910	14,8
Dutch Govt	106.208	10,5	103.042	11,1
France Govt	125.648	12,4	108.362	11,7
Austria (Rep of)	–	–	52.151	5,6
SLI-EUR CORP SUST	78.648	7,7	48.596	5,2
Stone Harbor Inv Emg Markets Local CCY	58.564	5,8	68.313	7,3
Babson Capital Global Investment	90.222	8,9	–	–
IGSF-EMMK	57.131	5,6	65.135	7,0
Neuberger Ber inv High Yield BD EUR	–	–	49.200	5,3
Nordea US High Yield BD FD HXE EUR	–	–	47.641	5,1
Totaal	668.944	65,9	680.350	73,1
Derivatenposities				
Rentederivaten	90.640	96,8	154.619	106,4
Aandelenderivaten	6.644	7,1	-2.603	-1,8
Valutaderivaten	-3.611	-3,9	-12.189	-8,4
Kredietderivaten	0	0,0	5.485	3,8
Totaal	93.673	100,0	145.312	100,0

	2015		2014	
	€	%	€	%
Overige beleggingen				
Liquide middelen beschikbaar voor beleggingen	1.197	66,8	22.407	88,7
Overig	594	33,2	2.854	11,3
Totaal	1.791	100,0	25.261	100,0

Actief beheer risico

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van de strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de tracking error. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert een hoger actief beheer risico. Actief beheer risico wordt in beginsel alleen becijferd voor de aandelenportefeuille bij een tracking error groter dan 1%. Naast de tracking error wordt bij de becijfering van het actief beheer risico rekening gehouden met de total expense ratio (TER). Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille.

Ultimo 2015 bedraagt het actief beheer risico op basis van de feitelijke verdeling 18.584 (0,1%) en op basis van de strategische verdeling 18.222 (0,1%).

Uitbestedingsrisico

Zie voor een nadere beschrijving van dit risico de risicoparagraaf op pagina 39 van het bestuursverslag.

Utrecht, 13 juni 2016

Het bestuur

Overige gegevens

Gebeurtenissen na balansdatum

Zie de relevante ontwikkelingen 2016 op pagina 50.

Financiering

Toeslagbeleid

Opgebouwde pensioenen van deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers kunnen jaarlijks aangepast worden op basis van de prijsinflatie, indien en voor zover de middelen dat toelaten, een en ander ter beoordeling van het bestuur.

Premiebeleid

De in het pensioenfonds op te bouwen pensioenaanspraken worden gefinancierd door middel van het systeem van jaarlijkse koopsommen. Het benodigde bedrag is gelijk aan de som van:

- de koopsom aan het eind van het jaar benodigd voor de verhoging, per de eerste januari volgend op de berekeningsdatum, van de reglementair toegezegde pensioenen wegens indexatie;
- de koopsom aan het begin van het jaar benodigd voor inkoop van de pensioenen betrekking hebbende op het komende kalenderjaar;
- de risicopremies aan het begin van het jaar voor het niet ingekochte deel van het partner- en wezenpensioen.

De risicopremies voor de voortzetting van de reglementaire pensioenopbouw en risicodekking, komen ten laste van het fonds gedurende arbeidsongeschiktheid en voor de verzekering van het arbeidsongeschiktheids- en WAO-hiaatpensioen.

De middelen die het fonds nodig heeft voor de financiering van de pensioenverplichtingen komen uit de premieontvangsten en de beleggingsopbrengsten van het fonds.

De premie wordt vastgesteld door het bestuur. De premie voor 2015 is door het bestuur vastgesteld op 19,5% van de salarissom. Voor 2016 is deze vastgesteld op 19,7%.

Het verhaal op de deelnemers van de premie wordt door het fonds van jaar tot jaar vastgesteld en door de aangesloten werkgevers op het salaris ingehouden, en tezamen met de eigen bijdrage aan het fonds voldaan. Er wordt naar gestreefd het verhaal op de deelnemers te stellen op ongeveer een vierde deel van de totale kosten. In 2015 bedraagt de deelnemersbijdrage 7,40% van de pensioengrondslag (bruto jaarsalaris minus franchise). Voor 2016 bedraagt de deelnemersbijdrage 7,45%.

Resultaatbestemming

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2015 als volgt te verdelen:

	2015
	x € 1.000
Algemene reserve	-69.934

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken te 's-Gravenhage is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 9.059.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 453.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materieële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar tenminste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Met betrekking tot de kostendekkendheid van de premie merk ik op dat de door het pensioenfonds geheven premie in 2015 achteraf gezien niet kostendekkend is geweest. Dit wordt verklaard door de hoogte van de directe kosten die zijn inbegrepen in de gedempte kostendekkende premie. In boekjaar 2015 zijn de door het pensioenfonds gemaakte directe kosten hoger dan vooraf ingeschat. Op voorhand is de premie op een kostendekkend niveau vastgesteld.

Purmerend, 13 juni 2016

Mw. A. Plekker AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring over de jaarrekening 2015

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken te 's-Gravenhage gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken op 31 december 2015 en van het resultaat over 2015, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2015;
- de staat van baten en lasten over 2015;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen.

Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 13,8 miljoen
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds, de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Gelet op het reservetekort hebben wij de materialiteit gesteld op 0,75% van het pensioenvermogen.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 690.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In deze paragraaf beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds.</p> <p>In 2015 is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad.</p> <p>De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2015 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar waren het vervallen van de driemaands middeling per 1 januari 2015 en de aanpassing van de Ultimate Forward Rate systematiek per 15 juli 2015 in de rentetermijnstructuur key items. De laatst genoemde is per december 2015 verwerkt in de voorziening. – Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.

Risico	Onze controleaanpak
Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen	
<p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen), maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waarde berekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in fondsen.</p> <p>De waarderingonzekerheid neemt toe bij (onafhankelijke) taxaties, netto-contante-waardeberekeningen alsmede intrinsieke waarde opgaven van derden en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreft dit de posities in niet-beursgenoteerde fondsen, met name vastgoedfondsen, hedgefondsen, aandelenfondsen en obligatiefondsen. Deze kennen waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in de niet-beursgenoteerde fondsen veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2015 € 140 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde vastgoedfondsen, € 525 miljoen in aandelenfondsen en € 456 miljoen in obligatiefondsen. Dit betreft 61% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn.</p>	<p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2015.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Voor de posities in direct vastgoed hebben wij de interne beheersingsmaatregelen van het taxatieproces onderzocht en met gebruikmaking van eigen vastgoedspecialisten voor een selectie van objecten de onafhankelijke taxaties en daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van marktgegevens (bandbreedtes). – Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij door middel van een deelwaarneming de aansluiting vastgesteld met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen [En marktontwikkelingen] tot aan balansdatum, alsmede de back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. – Voor de waardering van de hypotheeklen hebben wij een controle uitgevoerd op de netto contante waardeberekening en de geschiktheid van de gehanteerde rentecurve, inclusief opslagen voor de risicokenmerken van de portefeuille, onderzocht.

Risico	Onze controleaanpak
Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[14] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds'. Hieruit blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden met betrekking tot de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur door het vervallen van de driemaandsmiddeling per 1 januari 2015 (verhoging voorziening € 67,6 miljoen) en aanpassing van de UFR in juli 2015 (verhoging voorziening € 30,4 miljoen).</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2015. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de effecten van de wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2015.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. – Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.

Risico	Onze controleaanpak
Uitvoering van vermogensbeheer en pensioenbeheer processen bij de uitvoeringsorganisatie	
<p>De stichting heeft de pensioenuitvoering en het vermogensbeheer uitbesteed aan derde partijen. Het bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze partijen is opgenomen in de jaarrekening van de stichting. De stichting heeft dit toegelicht in de risicoparagraaf van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerd en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.</p>	<p>Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juiste werking van interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie en de vermogensbeheerder beoordeeld op basis van de ontvangen ISAE 3402 rapportages. Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.</p>

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening en voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het bestuursverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het bestuursverslag en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;
- dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Benoeming

Wij zijn door het bestuur benoemd als accountant van de stichting. Ondergetekende treedt op als externe accountant sinds de controle van het boekjaar 2014.

Amsterdam, 13 juni 2016

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J.G. Kolsters RA ACA

Bijlagen

Bijlage 1: Nevenfuncties

Nevenfuncties bestuurders, leden van de Raad van Toezicht en leden van het Verantwoordingsorgaan

Nevenfuncties leden Bestuur

De heer E.C. Grootendorst

Bestuurslid/adviseur CNV Connectief
 CAO-onderhandelaar Openbare Bibliotheken en Schippersinternaten
 Adviseur pensioenfonds Nederlands Bijbelgenootschap (vanuit CNV Connectief)
 Lid bezwarencommissies Ministerie Veiligheid en Justitie, Ministerie VWS en
 Rijksdienst Wegverkeer
 Voorzitter Stichting Vakantie Faciliteiten Militairen
 Voorzitter adviescommissie Sociaal plan Rivierduinen, Leiden
 Bestuurslid Pensioenfonds Post NL
 Bestuurslid Financiële commissie Post NL
 Bestuurslid Communicatie commissie Post NL

De heer W.R. Oosterink

Ledenraad Rabobank (tot 2015)
 Penningmeester van de Historische Vereniging Wijhe

De heer R.J. Pronk

Bestuurslid van de Stichting Onderhandelingen Leenrecht (namens de Vereniging Openbare Bibliotheken)
 Voorzitter Stichting Poëziepaleis
 Voorzitter Stichting Tschumipaviljoen
 Penningmeester Stichting Literaire Activiteiten Groningen

Mevrouw C.P.M. Teunissen

Raad van Toezicht (voorzitter) Ziekenhuis Rivierenland Tiel e.o. (tot 2016)
 Raad van Toezicht (lid) Maastricht Clinics Maastricht/Venlo
 Raad van Toezicht (lid) IrisZorg, GGZ, Oost Nederland
 Raad van Toezicht (lid) Rijnbrink (vanaf 2015)

Mevrouw H. Yagoubi

Geen nevenfuncties

Mw. H.E de Herder

Voorzitter Commissie Maatschappelijke activiteiten (CMA) van de gezamenlijke Asser Odd Fellow loges
Voorzitter Community Service Rotary Assen

De heer G. de Ruiter

CAO-onderhandelaar namens ABVA/KABO
Adviseur ondernemingsraden
Arbeidsvoorwaardenadviseur ABVA/KABO

De heer W.A. Feijt

Adviseur bij de CNV Connectief te Utrecht (tot ultimo 2015)
Penningmeester Vereniging van Eigenaren Via Verdi te Voorburg (tot oktober 2015)
Voorzitter wachtgeldstichting Nederlandse Blinden Bibliotheken te Den Haag

Nevenfuncties leden Verantwoordingsorgaan

De heer R.W. Blei

Geen nevenfuncties

De heer D. van der Bijl

Geen nevenfuncties

De heer B. Dingemans

Eenmanszaak BD Knowledgebase (activiteiten: exploitatie website en andere diensten)

De heer F. van Groeninge

Voorzitter WE La VistaDuna (onbezoldigd)

Mevrouw S.J. Lourens-van den Hout

Geen nevenfuncties

Mevrouw E. Verhagen

Geen nevenfuncties

Nevenfuncties leden Raad van Toezicht

De heer R.H. Ketellapper

Bestuurslid (voorzitter) Stichting International Pension Solutions (PPI)

De heer H.J. Machielsen

Lid Raad van Toezicht St. Pensioenfonds Recreatie
Lid Raad van Commissarissen PWN N.V.
Voorzitter Bestuur St. Pensioenfonds Nedlloyd

Mevrouw M. Meijer-Zaalberg

Loyens & Loeff, senior pensioenjurist en fiscalist (tot 1 oktober 2015)
Stichting Pensioenfonds E&Y, voorzitter visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds MSD, voorzitter visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds Forbo, voorzitter visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds Transavia Vliegend en Stichting Pensioenfonds Transavia
Grond- en Cabinepersoneel, lid visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds Huntsman, voorzitter visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds voor Dierenartsen, voorzitter visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds Provisum, lid visitatiecommissie
Stichting Pensioenfonds Flexsecurity, voorzitter visitatiecommissie
Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP) lid monitoringcommissie

Nevenfuncties adviseur

De heer B. van de Belt

President-commissaris UVVS
Voorzitter Visitatiecommissie Pensioenfonds ING
Lid Visitatiecommissie Bpf Zoetwaren (tot 1 juli)
Lid Raad van Toezicht Bpf Zoetwaren (vanaf 1 juli)

Mevrouw A. Muresan

Risk, Internal Control & Compliance Officer - Circle Partners
Internal Audit Consultant -BKR
Internal Audit Consultant - AMS Financial Group
AO/IC Advisor - TMF Depositary N.V.
Eigenaar - One Process (activiteiten: organisatie advies inzake compliance, risk en internal audit)

Bijlage 2: Z-scores en performancetoetsen

Algemeen

De beleggingsprestaties van verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen worden jaarlijks getoetst met behulp van de zogenoemde 'z-scores' en 'performancetoetsen'.

De z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks (normrendementen) die de beleggingsportefeuille van het fonds weerspiegelen.

Deze kan fors verschillen per jaar én per pensioenfonds. Bijvoorbeeld omdat de gekozen benchmark niet is aangepast aan nieuw beleid, of omdat een pensioenfonds gedurende het jaar aanpassingen doet in de beleggingsmix. De z-score zegt daarom betrekkelijk weinig over goed of slecht beleggingsbeleid van een pensioenfonds.

Voor het bepalen van de ongecorrigeerde performancetoets worden de z-scores over een periode van 5 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van vijf. Deze ongecorrigeerde performancetoets dient bij een verplichtgesteld bedrijfstakpensioenfonds hoger uit te komen dan -1,28. Het is duidelijker en logischer als een performancetoets van nul of hoger een positieve uitslag zou betekenen. Daarom is in 2007 besloten om bij de uitkomst van de ongecorrigeerde performancetoets 1,28 op te tellen.

Bij een negatieve uitkomst van de performancetoets (p -toets < 0) heeft een werkgever de mogelijkheid om vrijstelling van verplichte deelneming in het betreffende bedrijfstakpensioenfonds te verkrijgen.

De publicatie van de z-score en de performancetoets bevordert de transparantie over het gevoerde beleid. De z-scores worden gecontroleerd door de accountant.

Bron: Pensioenfederatie

Stichting Pensioenfonds Openbare Bibliotheken

Z-score

Z-score 2011:	1,25
Z-score 2012:	0,64
Z-score 2013:	0,79
Z-score 2014:	-0,79
Z-score 2015:	0,05

Totaal: **1,94**

Performance toets

Performance toets 2011-2015 exclusief 1,28 = $(1,94 / 2,24)^{1)}$ = **0,87**

Performance toets 2011-2015 inclusief 1,28 = $(0,87 + 1,28)$ = **2,15**

1) De wortel van 5 is afgerond op 2 decimalen: 2,24